

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
В.о. завідувачої кафедри
_____ Уханова І.О.
“ ____ ” _____ 202__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

НА ТЕМУ «МІЖНАРОДНЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД»

Виконавець:

студент ФМЕ ак. гр. №64

Беляк Ілля Олександрович _____

/ підпис /

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Уханова Інна Олегівна _____

/ підпис /

ОДЕСА – 2023

АНОТАЦІЯ

Беляк І.О., «Міжнародне інвестиційне співробітництво Причорноморських регіонів України як чинник економічного відновлення в повосенний період».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2023 р.

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є процес реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів України.

У роботі розглядаються сутність та особливості міжнародного інвестиційного співробітництва, визначається організаційно-правове забезпечення його реалізації та досліджуються методи аналізу та оцінки показників міжнародного інвестиційного співробітництва приморських регіонів.

Проаналізовано макроекономічні умови міжнародного інвестування в українському Причорномор'ї, охарактеризовано стан та динаміку іноземних інвестицій, досліджено структуру міжнародного інвестиційного портфелю у Причорноморських регіонах України.

Обґрунтовано потребу в імплементації закордонного досвіду інституційного забезпечення міжнародного інвестиційного співробітництва. Здійснено моделювання внеску іноземних інвестицій у економічне зростання українського Причорномор'я. Запропоновано стратегічні пріоритети міжнародного інвестиційного співробітництва для повосенного відновлення Причорноморських регіонів України.

Ключові слова: міжнародне інвестиційне співробітництво; приморські території; повосенне відновлення; прямі іноземні інвестиції; міжнародний рух капіталу.

ANNOTATION

Bieliak I., “International Investment Cooperation of the Black Sea Regions of Ukraine as a Factor of Economic Recovery in the Post-War Period”.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 292 “International economic relations” under the educational program “International economic relations”. – Odessa National Economic University. – Odesa, 2023.

The master's qualification work consists of three sections. The object of research is the process of implementing international investment cooperation of the Black Sea regions of Ukraine.

The work examines the essence and features of international investment cooperation, defines the organisational and legal support for its implementation, and studies methods of analysis and evaluation of indicators of international investment cooperation of coastal regions.

It is analysed macroeconomic conditions of international investment in the Ukrainian Black Sea region, characterised the state and dynamics of foreign investment, studied the structure of the international investment portfolio in the Black Sea regions of Ukraine.

The need to implement foreign experience of institutional support for international investment cooperation is substantiated. The contribution of foreign investment to the economic growth of the Ukrainian Black Sea region is modelled. The strategic priorities of international investment cooperation for the post-war restoration of the Black Sea regions of Ukraine are proposed.

Keywords: international investment cooperation; coastal areas; post-war reconstruction; foreign direct investment; international capital flows.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	8
1.1. Сутність та особливості міжнародного інвестиційного співробітництва....	8
1.2. Організаційно-правове забезпечення реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва	19
1.3. Методи аналізу та оцінки показників міжнародного інвестиційного співробітництва	33
Висновки до розділу 1	49
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	51
2.1. Макроекономічні умови міжнародного інвестування в українському Причорномор'ї.....	51
2.2. Стан та динаміка іноземних інвестицій у причорноморських областях....	61
2.3. Структура міжнародного інвестиційного портфелю у Причорноморських регіонах України.....	72
Висновки до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	84
3.1. Імплементация закордонного досвіду інституційного забезпечення міжнародного інвестиційного співробітництва у приморських регіонах	84
3.2. Оцінювання внеску іноземних інвестицій у економічне зростання українського Причорномор'я.....	92
3.3. Стратегічні пріоритети міжнародного інвестиційного співробітництва для повоєнного відновлення Причорноморських регіонів України.....	99
Висновки до розділу 3	107
ВИСНОВКИ.....	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	113
ДОДАТКИ.....	124

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міжнародне інвестиційне співробітництво виконує фундаментальну роль у забезпеченні сталого розвитку приморських територій. Залучення іноземних інвестицій призводить до створення нових робочих місць, позитивно впливає на загальний рівень життя населення, сприяє акселерації технологічного та інноваційного розвитку. В якості чинника економічного відновлення це явище є ключовим як для промислово-інфраструктурного, так і для рекреаційного кластеру Причорноморських регіонів України. Відтак науково-практична значимість визначення обґрунтованих засад формування та реалізації ефективних економічних і правових умов міжнародного інвестиційного співробітництва є безсумнівною.

Міжнародна інвестиційна діяльність, вплив іноземних інвестицій на економічний розвиток, методи організації відповідного співробітництва та інструменти залучення міжнародних інвестицій є доволі популярним предметом досліджень, що пояснюється вагомою роллю, що відіграє міжнародне інвестиційне співробітництво в економічному житті країн, що розвиваються, в тому числі України. Зокрема, теоретико-методологічний базис сформували в своїх дослідженнях економісти зі світовим ім'ям: І. Ансофф, Д. Бьюкенен, П. Друкер, Т. Портер, Й. Шумпетер. Серед вітчизняних дослідників, що розглядають вказані аспекти, варто назвати С. Бестужеву, О. Лактіонову, Ю. Надвірнянського, Г. Погріщук та В. Руденко, Н. Ситник, К. Фліссака. Така прискіплива увага з боку наукової спільноти, втім, недостатньо належно позначилася на дослідженні регіональних аспектів міжнародного інвестиційного співробітництва, зокрема – приморських територій України, відтак аналіз впливу міжнародних інвестицій на їх економічний розвиток є важливим науковим завданням.

Тому *метою роботи* є дослідження особливостей міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів України як чинника економічного відновлення в повоєнний період.

Досягнення мети обумовлює виконання таких *завдань дослідження*:

- визначити сутність та особливості міжнародного інвестиційного співробітництва;
- проаналізувати організаційно-правове забезпечення реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва;
- систематизувати методи аналізу та оцінки показників міжнародного інвестиційного співробітництва;
- дослідити макроекономічні умови міжнародного інвестування в українському Причорномор’ї;
- оцінити стан і динаміку іноземних інвестицій у Причорноморських областях;
- визначити структуру міжнародного інвестиційного портфелю у Причорноморських регіонах України;
- запропонувати напрями імплементації закордонного досвіду інституційного забезпечення міжнародного інвестиційного співробітництва у приморських регіонах;
- здійснити оцінювання внеску іноземних інвестицій у економічне зростання українського Причорномор’я;
- сформулювати стратегічні пріоритети міжнародного інвестиційного співробітництва для повоєнного відновлення Причорноморських регіонів України.

Об’єктом дослідження виступає процес реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів України.

Предмет дослідження становлять науково-теоретичні та організаційно-методичні положення активізації міжнародного інвестиційного співробітництва в українському Причорномор’ї.

У процесі дослідження застосовано такі *наукові методи*: аналіз і синтез, узагальнення, компаративний аналіз – для дослідження науково-теоретичних засад міжнародного інвестиційного співробітництва; графічно-аналітичний метод, не-економетричні підходи (PESTEL-аналіз), статистичний інструментарій – для представлення даних стосовно стану інвестиційного співробітництва в

Причорноморських регіонах України; кореляційно-регресійний аналіз – для емпіричного обґрунтування специфіки реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва та визначення резервів його активізації для сприяння повоєнному відновленню Причорноморських регіонів України.

Інформаційна база дослідження складається з монографічної літератури та наукових праць українських і зарубіжних авторів з питань міжнародного руху капіталу, інвестиційного менеджменту, реалізації іноземних інвестицій, чинні законодавчі та нормативні акти, що регулюють інвестиційні та дотичні господарські процеси, офіційні дані та звітність Державної служби статистики України, Національного банк України, обласних державних (військових) адміністрацій українського Причорномор'я.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел зі 107 найменувань, що розміщені на 123 сторінках. Текст роботи включає 11 додатків.

Основні положення дослідження викладено в 14 публікаціях, у тому числі в 1 статті в фаховому виданні категорії Б, 13 тезах доповідей:

1. Беляк І. О. Міжнародне інвестиційне співробітництво та його роль у повоєнному відновленні приморських територій України. Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». 2023. Т. 1, № 6.

2. Беляк І. О. Пріоритети розвитку міжнародної інвестиційної привабливості Одеської агломерації в умовах транзитивної економіки. Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки : матеріали IV Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Харків, 21 верес. 2022 р. Харків, 2022. С. 291–293.

3. Беляк І. О. Роль логістичного потенціалу в міжнародній інвестиційній привабливості Одеської агломерації. Особливості розвитку цифрової економіки в умовах інформаційно-технологічних викликів : зб. тез-доп. I Всеукр. науково-практ. конф., м. Трускавець, 20 жовт. 2022 р. Дрогобич, 2022. С. 72–74.

4. Беляк І. О. Європейський досвід управління інвестиційною привабливістю приморських агломерацій та його імплементація в Україні. Європейські виміри

сталого розвитку : зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 20 жовт. 2022 р. Київ, 2022. С. 75–85.

5. Беляк І. О. Удосконалення інституційних засад підвищення міжнародної інвестиційної привабливості Одеської агломерації. Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень : Матеріали II Міжнар. науково-практ. Інтернет-конф., м. Луцьк, 9 листоп. 2022 р. Луцьк, 2022. С. 81–85.

6. Беляк І. О. Міжнародне інвестиційне співробітництво у повоєнній модернізації приморських територій України. Трансформації особистості, суспільства та ринку праці: виклики майбутнього та вплив на освіту : зб. тез доп. Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 20 верес. 2023 р. Харків, 2023. С. 162–163.

7. Беляк І. О. Публічний контроль іноземних інвестицій як інструмент національної безпеки: приклад ЄС. Фінансово-кредитне та обліково-аналітичне забезпечення післявоєнного відновлення економіки України : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 5 жовт. 2023 р. Київ, 2023. С. 365–367.

8. Беляк І. О. Галузевий профіль міжнародного інвестування та кредитування Причорноморських регіонів України. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти : матеріали X Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 20 жовт. 2023 р. Київ, 2023.

9. Беляк І. О. Повоєнні перспективи міжнародного інвестиційного співробітництва приморських регіонів України. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : тези доп. X Всеукр. науково-практ. конф., м. Миколаїв, 25-27 жовт. 2023 р. Миколаїв, 2023. С. 121–123.

10. Беляк І. О. Повоєнні пріоритети міжнародного інвестиційного співробітництва приморських агломерацій України. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали III Міжнар. науково-практ. конф., м. Миколаїв, 02-03 лист. 2023 р. Миколаїв, 2023.

11. Беляк І. О. Динаміка правового забезпечення міжнародного інвестиційного співробітництва України. Економіко-правові та управлінської-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 03 лист. 2023 р. Дніпро, 2023.

12. Бесяк І. О. Моделі міжнародного інвестиційного співробітництва. Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку : матеріали ІІІ Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 03 лист. 2023 р. Харків, 2023.

13. Бесяк І. О. Регуляторне сприяння міжнародному інвестиційному співробітництву в Україні. Актуальні питання сучасної економіки : матеріали XV Всеукр. наук.. конф. за міжнар. участю, м. Умань, 15 лист. 2023 р. Умань, 2023.

14. Бесяк І. О. Потенціал Причорноморських територій України в міжрегіональній інвестиційній конкуренції. Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 23-24 лист. 2023 р. Львів, 2023.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Сутність та особливості міжнародного інвестиційного співробітництва

Приморські території традиційно вирізняються привабливістю для інвестиційного співробітництва. Природно-ресурсні переваги цих регіонів (у першу чергу, їхнє географічне положення) генерують помітний економічний потенціал, основною перешкодою в реалізації якого, зазвичай, стають внутрішні проблеми, пов'язані з браком фінансування індустріального, інфраструктурного та соціального розвитку. Дієвим інструментом подолання таких обмежень є міжнародне інвестиційне співробітництво, здатне доповнювати вихідні передумови потужного регіонального розвитку необхідним грошовим забезпеченням.

Роль міжнародного інвестиційного співробітництва у забезпеченні сталого розвитку приморських територій вирізняється низкою особливостей. Зокрема, іноземні інвестиції створюють нові робочі місця, що не лише значно покращує стан ринку праці в регіоні, а й позитивно впливає на загальний рівень життя шляхом підвищення доходів, полегшення доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг. Значущою перевагою міжнародного інвестування для приморських територій є сприяння технологічному та інноваційному розвитку, що, своєю чергою, справляє позитивний ефект на екологічну складову, яка є важливим чинником не лише промислово-інфраструктурного, а й рекреаційного потенціалу таких регіонів.

Разом із тим, міжнародне інвестиційне співробітництво пов'язане з вагомими викликами та обмеженнями. Перш за все, іноземні інвестори можуть стикатися з політичними ризиками: транзит влади, корупція та нестабільність публічної сфери може порушувати стабільність транскордонних потоків капіталів і призводити до втрат і неприйнятного рівня ризиків. На заваді міжнародному інвестуванню можуть ставати правові, податкові обмеження та, навіть, соціокультурні конфлікти. Відтак,

особливої актуальності для організації ефективного міжнародного інвестиційного співробітництва набувають науково обґрунтовані засади створення та розбудови належних економічних і правових умов.

Не зважаючи на широке використання відповідного терміну в наукових студіях та прикладній професійній діяльності [24; 34; 62; 64], визначення сутності міжнародного інвестиційного співробітництва досі не отримало належного висвітлення в профільній літературі. У доктринальних джерелах ця категорія частіше за все згадується у зв'язку з формами міжнародних економічних відносин [57, с. 9] або зовнішньоекономічної діяльності [61, с. 17], іноземними інвестиціями [44, с. 123], міжнародним рухом капіталу [19, с. 30-31]. З метою з'ясування економічного змісту досліджуваного поняття доцільно визначити співвідношення, спільні та відмінні риси перелічених і пов'язаних з ними явищ.

Процеси переміщення грошових активів у формі позичок, цінних паперів або інвестицій між регіонами та окремими країнами, як і будь-які інші комерційні заходи, мають на меті отримання прибутку. Відтак міжнародний рух капіталу має значущий вплив на глобальну економіку та актуалізується, зокрема, такими чинниками: максимізацією доходів (за рахунок розгортання капіталу на ринках з більшою маржинальністю), мінімізацією ризиків (шляхом просторової диверсифікації вкладень), оптимізацією ліквідності (через перерозподіл тимчасово вільних коштів у країни з високим попитом на капітал). Поруч з такими позитивними наслідками міжнародного руху капіталу, як глобальне розповсюдження інновацій та стимулювання економічного зростання (як у країнах-реципієнтах, так і, зрештою, в країнах-донорах), це явище характеризується й певними загрозами, головними з яких є поглиблення соціально-економічної нерівності та поширення фінансових криз.

Аналізуючи погляди дослідників на сутність міжнародного руху капіталу (див. додаток А), можна дійти висновку про існування в сучасному науковому дискурсі принаймні двох методологічних підходів: каузального (за яким досліджуване поняття розглядається з точки зору його причин) і емпіричного (тобто такого, що розкриває сутність через наслідки реалізації явища). Відтак головною

причиною транскордонного переміщення капіталу є отримання прибутку [2, с. 67; 33, с. 149], доходу [32, с. 25], іншої комерційної вигоди або соціально-економічних ефектів [21, с. 171] власником цих коштів. Разом із цим, О. Завгородня вказує на можливість досягнення й неекономічних вигод (соціальних і політичних) [29, с. 145], що потенційно відкриває простір для дискусії про примат геополітичних причин руху капіталу над суто підприємницькою доцільністю, хоча більшість дослідників не вбачають подібної закономірності. Зокрема, Б. Луців обґрунтовує об'єктивність міжнародного переміщення капіталу історичною спеціалізацією країн щодо виробництва певних видів товарів (і надання певних послуг), внаслідок чого відповідним чином розподіляється й капітал між країнами [22, с. 335]. За такого підходу з уваги випадає динаміка економічних відносин, оскільки галузева спеціалізація країн – а, отже, й потенційна потреба або надлишок капіталу, – є наперед визначеними та зафіксованими в часі, що, вочевидь, не відповідає дійсності. Більш реалістичним підходом вбачається теза В. Вовка про те, що потреба в зовнішніх джерелах фінансування обумовлюється втратою рівноваги між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку певної країни [57, с. 71]. При цьому до уваги все ж береться ступінь забезпеченості національної економіки матеріальними та фінансовими ресурсами, проте цей чинник є лише однією з багатьох умов міжнародного руху капіталу.

Представники емпіричного підходу до визначення сутності міжнародного руху капіталу обґрунтовують його змістовні прояви фактичними наслідками реалізації таких переміщень: прирощенням національного виробничого та іншого обігу іноземною часткою [17, с. 68]; створенням передумов підвищення ефективності виробництва товарів і послуг [43, с. 106]. Кінцева форма міжнародного руху капіталу є предметом дискусій, однак для розмежування інвестування від інших видів транскордонних фінансових і кредитних операцій правомірним є спиратися на висновки С. Беренди, Н. Гончаренко та Н. Непрядкіної, які зазначають, що ключовим критерієм є перенесення з однієї країни до іншої саме процесу виробництва товарів і послуг [32, с. 25]. Варто зазначити, що, коли мова йде про капітал, первинним процесом є переміщення вартості (тобто, грошового еквівалента

певних матеріальних, людських, інформаційних ресурсів тощо), а реалізація виробничих планів (у вигляді запуску нового або розширення/перепрофілювання існуючого підприємства) відбувається вже по завершенню акту руху капіталу, хоч і є його наслідком. У цій обставині має один з проявів різниця між переміщенням капіталу та інвестуванням.

Представлені положення наукового дискурсу дозволяють сформулювати власне бачення *сутності міжнародного руху капіталу як процесу транскордонного переміщення вартості фінансових, інтелектуальних або трудових ресурсів з метою довгострокового та систематичного отримання дивідендів*.

У підходах до визначення сутності міжнародної інвестиційної діяльності вчені демонструють більшу однаковість. Переважаюча частка систематизованих дефініцій (див. додаток Б) оперує цим поняттям з суб'єктної точки зору, визначаючи міжнародну інвестиційну діяльність як сукупність певних дій щодо здійснення міжнародних (закордонних, іноземних) інвестицій з комерційною метою [23, с. 423; 25, с. 36-37; 27, с. 16; 44, с. 112]. За такого підходу зміст досліджуваної категорії аналізується через роль учасників цього процесу: І. Матюшенко пропонує розрізняти суб'єктів-інвесторів і суб'єктів-учасників [25, с. 36-37]. До першої групи належать ініціатори інвестиційного процесу, власники переміщуваного капіталу (уряди, міжнародні та національні організації, фізичні та юридичні особи); до другої – суб'єкти, які обслуговують інвестиції та забезпечують їх реалізацію шляхом виконання підрядних робіт. Підтримують таку тезу й інші автори [27, с. 16; 44, с. 112].

Разом із цим, Т. Майорова додає, що міжнародна інвестиційна діяльність здійснює просторовий та часовий перерозподіл ресурсів між суб'єктами різних країн [23, с. 423], що дозволяє розкласти це явище на ланцюжок окремих дій з транскордонного переміщення інвестицій – відтак, суб'єктний підхід єднає міжнародну інвестиційну діяльність з міжнародним рухом капіталу та дозволяє простежити зв'язок між цими поняттями. Таку позицію Б. Луців аргументує залежністю не лише від об'єктивних закономірностей, відкритих економічною наукою, а й від політичних цілей, що їх ставлять перед собою окремі держави в

глобальному просторі; практичним проявом державного впливу на міжнародне інвестування є обмеження інтенсивності та доступних напрямів міжнародного переміщення капіталу [22, с. 357-358]. Деякі автори вважають адміністративне втручання результатом еволюції міжнародної інвестиційної діяльності, внаслідок чого причини необхідності державного контролю полягають у способах розв'язання т.зв. тріади цілей макроекономічної політики (волатильність валютного курсу, рівень процентних ставок, інтенсивність руху капіталу): застосування заходів регуляторного впливу з метою досягнення одного орієнтиру тягне за собою потребу втручатися й в інші макроекономічні сфери [16, с. 155]. Загалом поділяючи реалістичність цієї закономірності, доцільно вказати на паліативний характер суто адміністративних інструментів регулювання макрофінансових ринків, у тому числі ринку капіталу, оскільки посилення контролю та обмеження варіантів ефективного прикладення капіталу неухильно порушує довгострокову рівновагу макроекономічного розвитку країни та створює передумови до її виключення з глобальних економічних зв'язків. Більш виваженим, з такої точки зору, є погляд В. Вовка, який вказує на наявність не лише адміністративних, а й правових, економічних, соціально-психологічних методів регулювання міжнародної інвестиційної діяльності, причому палітра відповідних інструментів не обмежується лише стримуванням інвестування, а здатна й додатково стимулювати його [57, с. 89].

Представники предметного підходу до сутності міжнародної інвестиційної діяльності розкривають її зміст через ті цілі, на реалізацією яких вона спрямована. Йдеться, переважно, про експорт та імпорт капіталу (як у грошовій, так і в матеріальній формі) [33, с. 147], здійснення міждержавних проектів та створення спільних підприємств [13, с. 9; 56, с. 22], перенесення виробничих процесів до інших країн [29, с. 65]. Останнє І. Леонідов називає причиною спільної заінтересованості експортерів та імпортерів інвестицій, яка й породжує міжнародну інвестиційну діяльність. Така позиція дещо суперечить ризик-орієнтованому підходу до фінансової діяльності (зокрема, й інвестиційної), оскільки переваги, отримувані інвестором, не завжди співпадають з перевагами, на які розраховує

реципієнт. Найбільш поширена практика прийняття інвестиційних рішень свідчить, що вирішального значення набуває гармонізація міжнародної інвестиційної діяльності з національною економічною політикою, а не з огляду на інтереси окремих суб'єктів цього процесу [31, с. 307].

Особливий погляд на сутність міжнародної інвестиційної діяльності пропонують Д. Лук'яненко, А. Поручник та Я. Столярчук. На їх думку, досліджуване поняття розкривається через глибинний інтерес закордонного інвестора до встановлення стійкого довгострокового впливу на господарську діяльність отримувача інвестицій з метою отримання контролю та управління ним [21, с. 70]. Такі висновки науковці пояснюють перевагами від міжнародного перерозподілу праці шляхом упровадження інноваційних способів виробництва товарів і надання послуг. Виходячи з того, що трудові ресурси та технології в міжнародному обігу можуть набувати форми людського та інтелектуального капіталу відповідно, їхній міждержавний перерозподіл не суперечить природі міжнародної інвестиційної діяльності в поглядах представників суб'єктивного підходу стосовно взаємозв'язку між нею та міжнародним рухом капіталу.

Підсумовуючи аналізовану дискусію, можна дійти висновку, що ***сутність міжнародної інвестиційної діяльності полягає в заходах, що забезпечують транскордонне переміщення інвестицій у грошовій або матеріальній формі з метою довгострокового отримання прибутку.***

Порівнюючи пропоноване визначення з дефініцією міжнародного руху капіталу нескладно простежити спільні риси між двома цими категоріями, що полягають в обслуговуванні єдиного об'єкту (міжнародних інвестицій як таких або в формі інвестиційного капіталу) з однією й тією ж метою (отримання прибутку або дивідендів). Це дає підстави стверджувати, що досліджувані поняття уособлюють спільне явище з точки зору різних методологічних підходів: процесного (як ланцюжок взаємопов'язаних дій) – у випадку міжнародного руху капіталу, – та функціонального (як виконання певної ролі) – стосовно міжнародної інвестиційної діяльності. Відповідно до постулатів економічної теорії ланкою, що сполучує ці дві об'єктивні сфери (процес і функціонування), є суб'єктивні відносини, що

складаються в процесі міжнародного руху капіталу з приводу міжнародної інвестиційної діяльності між їхніми суб'єктами та спрямовуються на їхній об'єкт – міжнародні інвестиції. Подібного висновку дійшов авторський колектив під керівництвом В. Ільчука, зарахувавши до форми міжнародних економічних відносин міжнародний рух капіталу [16, с. 160], проте не зауваживши споріднених рис у самого міжнародного інвестування.

Хрестоматійний погляд на сутність міжнародних економічних відносин визнає їх як сукупність або систему економічних відносин між суб'єктами господарювання з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, послуг, капіталу, технологій, інших благ, ресурсів і засобів виробництва у міжнародному масштабі (див. додаток В). І. Амеліна, Т. Попова та С. Владимиров зазначають, що ці відносини мають прояв у вигляді суспільно-виробничих (господарських) зв'язків, орієнтованих на реалізацію потреб різноманітних фізичних і юридичних осіб, що вступають в них на рівні окремих держав, міждержавних об'єднань, міжнародних економічних організацій [2, с. 10]. Схожу позицію висловлюють І. Боярчук, Р. Огородник, І. Плющик, Н. Антофій та Н. Федорова, зводячи міжнародні економічні відносини до рівня ноумену та пояснюючи їх природу через суспільне вираження реалізації системи міжнародних господарських зв'язків [33, с. 18]. Не заперечуючи загалом такий підхід, доцільно зауважити, що це явище уособлює не лише соціальну сторону світової економіки – природно-географічні та об'єктивно-історичні можливості кожної окремої країни зумовлюють статус і роль, що вона здатна потенційно та відіграє реально в системі міждержавних зв'язків, виходячи з доступних факторів виробництва та науково-технічних, людських і ресурсних активів. Цю двоїстість природи міжнародних економічних відносин зауважили й Д. Лук'яненко, А. Поручник та Я. Столярчук, справедливо вказуючи на діалектичну єдність їхніх соціально-економічного та техніко-економічного аспектів [21, с. 56].

Як і будь-які інші соціальні зв'язки, міжнародні економічні відносини можуть існувати та розвиватися, проходячи кілька послідовних рівнів еволюції. Економісти-міжнародники, зазвичай, розглядають такі [21, с. 57; 32, с. 11]:

- міжнародні економічні контакти (яким властивий разовий характер, короткостроковість та епізодичність);

- міжнародна економічна взаємодія (тривалі зв'язки, що спрямовуються на вирішення заздалегідь визначеного кола завдань та відбуваються на основі предметних міждержавних угод);

- міжнародне економічне співробітництво (що передбачає стратегічне партнерство в рамках розроблених та попередньо узгоджених довгострокових договорів у широко окреслених сферах і напрямках);

- міжнародна економічна інтеграція (найвищий рівень господарських зв'язків, що проявляється в конвергенції торговельних, митних і валютних політик, а також передбачає спільні механізми та треки взаємодії з контрагентами з третіх країн).

Оскільки базовим проявом глибинних сторін сутності економічних категорій є їхня форма, доцільно розглянути способи існування міжнародних економічних відносин. З цього приводу існує певний плюралізм думок: одні автори виокремлюють три класичні форми (міжнародна торгівля, міжнародна міграція робочої сили та міжнародний рух капіталу) [43, с. 9], інші додають до них четверту (міжнародні валютно-фінансові відносини) [21, с. 56-57; 29, с. 8]. Варто зазначити, що, за умови запропонованого вище трактування міжнародного руху капіталу як переміщення, в т.ч., фінансових ресурсів, така четверта форма не має самостійного значення. Менш традиційний погляд на форми міжнародних економічних відносин пропонує урізноманітнити їхню палітру ще більше. Зокрема, С. Бестужева до вищенаведених додає [3, с. 7-8]:

- міжнародний поділ праці;
- міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво;
- міжнародне науково-технічне співробітництво;
- міжнародну економічну інтеграцію.

Такий підхід є дискусійним, оскільки призводить до теоретичного змішування форм міжнародних економічних відносин з їхніми рівнями («співробітництво», «інтеграція») та передумовами (міжнародний поділ праці). Оригінальний погляд на цю ж проблему пропонують І. Амеліна, Т. Попова та С. Владимиров: поряд з

розширенням класичного ряду форм, науковці обґрунтовують доцільність їх систематизації відповідно до фаз процесу відтворення розкриття економічного змісту міжнародних економічних відносин. Так, у сфері виробництва ці відносини проявляються, в основному, в спільному будівництві господарських об'єктів, організації спільних підприємств, міжнародній спеціалізації та кооперації виробництва, прямих виробничих зв'язках. У сфері розподілу міжнародні економічні зв'язки концентруються в розвитку спільного підприємництва, міжнародному русі капіталу та міжнародній міграції робочої сили. Міжнародні торгівельні відносини є формою, притаманною сфері обміну, а перелік опосередкування міжнародних економічних відносин у сфері споживання дослідники не деталізують [2, с. 11]. Такий підхід заслуговує на врахування в профільних студіях, проте не дає чіткої відповіді на питання, як саме класифікувати форми економічних відносин, що мають місце на кількох етапах процесу відтворення – йдеться, насамперед, про сферу фінансування та кредитування.

Ураховуючи описану вище архітектуру та ієрархію міжнародних економічних зв'язків, нескладно припустити, що місце міжнародного інвестиційного співробітництва в системі світової господарської системи обумовлене перетином певного рівня відносин (співробітництво), їх форми (рух капіталу) та напряду опосередкування (інвестиційна діяльність), що в сумі дає можливість обґрунтувати власне уявлення про сутність досліджуваного поняття (рис. 1.1).

Представлений на рис. 1.1 простір міжнародних економічних відносин і споріднених економічних категорій є ідеографічним тлумаченням авторського погляду на місце міжнародного інвестиційного співробітництва в світогосподарському механізмі. Три уявні «вісі координат» включають: оборот капіталу (абсцис), зовнішньоекономічну діяльність (ординат) та міжнародні економічні відносини (аплікат), що є вимірами для трьох методологічних підходів: процесного, функціонального та інституційного відповідно. Зведення цих провідних категорій в єдиний простір пояснюється взаємозв'язками між ними: оборот капіталу (міжнародна торгівля, трудова міграція та рух капіталу) уособлює форми міжнародних економічних відносин, зовнішньоекономічна діяльність надає способи

їх реалізації, а рух капіталу є результатом такої діяльності. Вихідними точками для визначення «координат» міжнародного інвестиційного співробітництва в цьому просторі є: міжнародне економічне співробітництво (як рівень економічних відносин), міжнародна інвестиційна діяльність (як сфера ЗЕД) та міжнародний рух капіталу (як спосіб обороту капіталу). На перетині цих категорій знаходиться досліджуване поняття, лінії проекції якої на координатні прямі пояснюють відношення до кожної з вихідних точок: міжнародне інвестиційне співробітництво можна розглядати як напрям економічного співробітництва, що виникає в процесі міжнародної інвестиційної діяльності з приводу міжнародного руху капіталу.

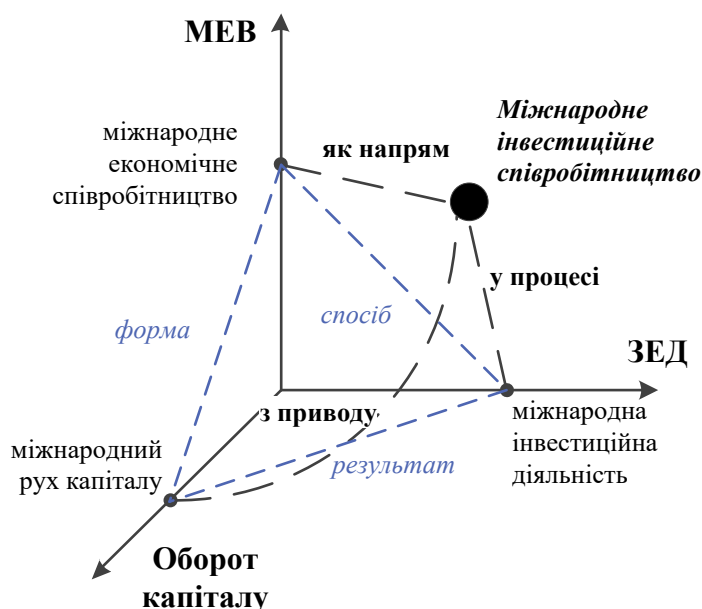

Рис. 1.1. Місце міжнародного інвестиційного співробітництва в системі категорій міжнародної економіки

Джерело: власна розробка автора.

Аналіз профільних публікацій дозволив зібрати нечисленні дефініції досліджуваного поняття, що свідчить про загальний брак розуміння місця та ролі міжнародного інвестиційного співробітництва в сучасній глобалізованій економіці. Цим пояснюється нерепрезентативність вибірки та неможливість узагальнення опрацьованих поглядів відповідно до спільних методологічних рис. Відтак доцільно проаналізувати кожне з визначень окремо.

В уявленні колективу авторів під керівництвом Н. Ситник, міжнародне інвестиційне співробітництво є формою зовнішньоекономічної діяльності в сфері інвестиційного бізнесу та виступає у вигляді взаємодії з іноземними партнерами на основі об'єднання спільних зусиль фінансового та матеріального характеру. Таке співробітництво має на меті розширення бази розвитку та випуску експортної продукції, систематичним її оновленням, на основі критерію конкурентоспроможності, що сприяє полегшенню процесів її реалізації на зовнішньому ринку, а також спрямоване на розв'язання подібних проблем [61, с. 17]. Цей підхід звужує розуміння міжнародного інвестиційного співробітництва до функціональності, лишаючи поза увагою глибинні економічні процеси руху та перетворення вартості внаслідок транскордонного переміщення капіталу та дивідендів. Концентруючись на цьому аспекті, С. Бестужева використовує більш складне поняття – міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво, – яке, на її думку, є процесом міждержавного переміщення капіталу в формі прямих і портфельних інвестицій, та виступає однією з форм, у яких суб'єкти господарювання вступають в міжнародні економічні відносини [57, с. 9]. Загалом підтримуючи таку позицію, варто зазначити, що її вадою є фактичне зведення міжнародного інвестування до виробничої сфери, що не відповідає господарській практиці.

На прикладі співпраці між ЄС і Україною, Ю. Надвірнянський під міжнародним інвестиційним співробітництвом розуміє складну систему відносин, що утворюється комплексною взаємодією регіональної, державної та наднаціональної політики з відповідними інструментами на кожному рівні [37, с. 137]. Такий погляд не дозволяє провести чіткої межі між власне інвестиційним та загальноекономічним співробітництвом як рівнем міжнародних економічних відносин. Схожої думки дотримується К. Фліссак, який вважає, що зміст міжнародного інвестиційного співробітництва співпадає з однією з функцій економічної дипломатії: діяльності держави з метою стимулювання ефективного інвестиційного партнерства [31, с. 561]. Ця дефініція зводить сутність аналізованої

категорії до ролі органів влади в сфері міжнародного інвестування, що, вочевидь, є надмірним спрощенням її економічного змісту.

Серед непрямих визначень варто звернути увагу на думку О. Лактіонової, яка визначає міжнародне інвестиційне співробітництво через статус системи управління інвестиціями (в межах країни, регіону, галузі або окремого підприємства), що визначає характер досліджуваного поняття [20, 189]. Г. Погріщук і В. Руденко вказують, що тип інтеграції міжнародного інвестиційного співробітництва визначає розподіл потоків прямих іноземних інвестицій на горизонтальні (тобто, такі, що не виходять за межі галузі) та вертикальні (такі, що належать до різних стадій виробництва того ж продукту, а відтак можуть мати міжгалузевий характер) [44, с. 123-124]. Нажаль, ці та інші подібні підходи не дають можливості побудувати цілісне уявлення про сутність досліджуваного поняття та його місце в системі категорій міжнародної економіки.

Підсумовуючи розглянутий науковий дискурс, варто визнати, що концептуалізація міжнародного інвестиційного співробітництва далека від завершення, а його дискусійний характер та емпірична невизначеність поки не дозволяють отримати загальновизнану дефініцію. Це обґрунтовує необхідність формулювання та введення в науковий оборот власного погляду на сутність аналізованої категорії, яку *доцільно розуміти як економічні відносини, що складаються в результаті здійснення міжнародного інвестування та опосередковують рух міжнародних інвестицій.*

1.2. Організаційно-правове забезпечення реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва

Раціональна реалізація відносин, що складають інвестиційне співробітництво в міжнародному масштабі, потребує відповідної нормативної бази для впорядкування та регулювання пов'язаних процесів і процедур. Окрім цього,

регламентація транскордонної інвестиційної діяльності виконує важливе захисне завдання, убезпечуючи інтереси як донорів, так і реципієнтів. Це забезпечує довіру сторін до інвестиційних відносин та сприяє їхньому подальшому розвитку, що, своєю чергою, тягне нарощення обсягів міжнародних інвестицій та технологічного обміну, відтак – сприяє зростанню економічної активності, створенню нових робочих місць та поліпшенню рівня добробуту населення в приймаючій країні.

Належна організація міжнародного інвестиційного співробітництва неможлива без науково обґрунтованого уявлення про сутність, місце та роль його складових. Як уже зазначалося, його науково-теоретичні основи не отримали належного висвітлення: зокрема, досі нерозкритим лишається питання системи цього явища. Зважаючи на панівне місце системного підходу в сучасних економічних студіях, доцільно заповнити цю прогалину в рамках даного дослідження (рис 1.2).

Представлене на рис. 1.2 ідеографічне представлення системи міжнародного інвестиційного співробітництва дозволяє зрозуміти логіку внутрішньої будови цього явища та встановити послідовність його подальшого аналізу та оцінювання в регіональному контексті як фокусі цього дослідження. Ключовою рисою, що визначає комерційну природу інвестиційного співробітництва та єднає його з міжнародною інвестиційною діяльністю та міжнародним рухом капіталу, є основна мета – отримання прибутку. Власне, це відділяє міжнародні інвестиції від схожих форм транскордонного переміщення капіталу: приватних переказів, міждержавних грантів і макрофінансової допомоги. Головним контраргументом, який можна протиставити існуючій у вітчизняному науковому дискурсі думці про інвестиційний характер двох останніх названих інструментів [12, с. 122-123; 23, с. 424; 27, с. 14], є відсутність плати за їх залучення (нульова процентна ставка) та, як правило, безповоротність (відсутність потреби повертати отримані кошти частково або повністю). За таких умов, міждержавна грантова та інша фінансова допомога є нічим іншим як формою міжнародного руху капіталу, відмінною від інвестицій [43, с. 109], або джерелом фінансування [44, с. 145] чи стимулювання [26, с. 95] інвестиційної діяльності.

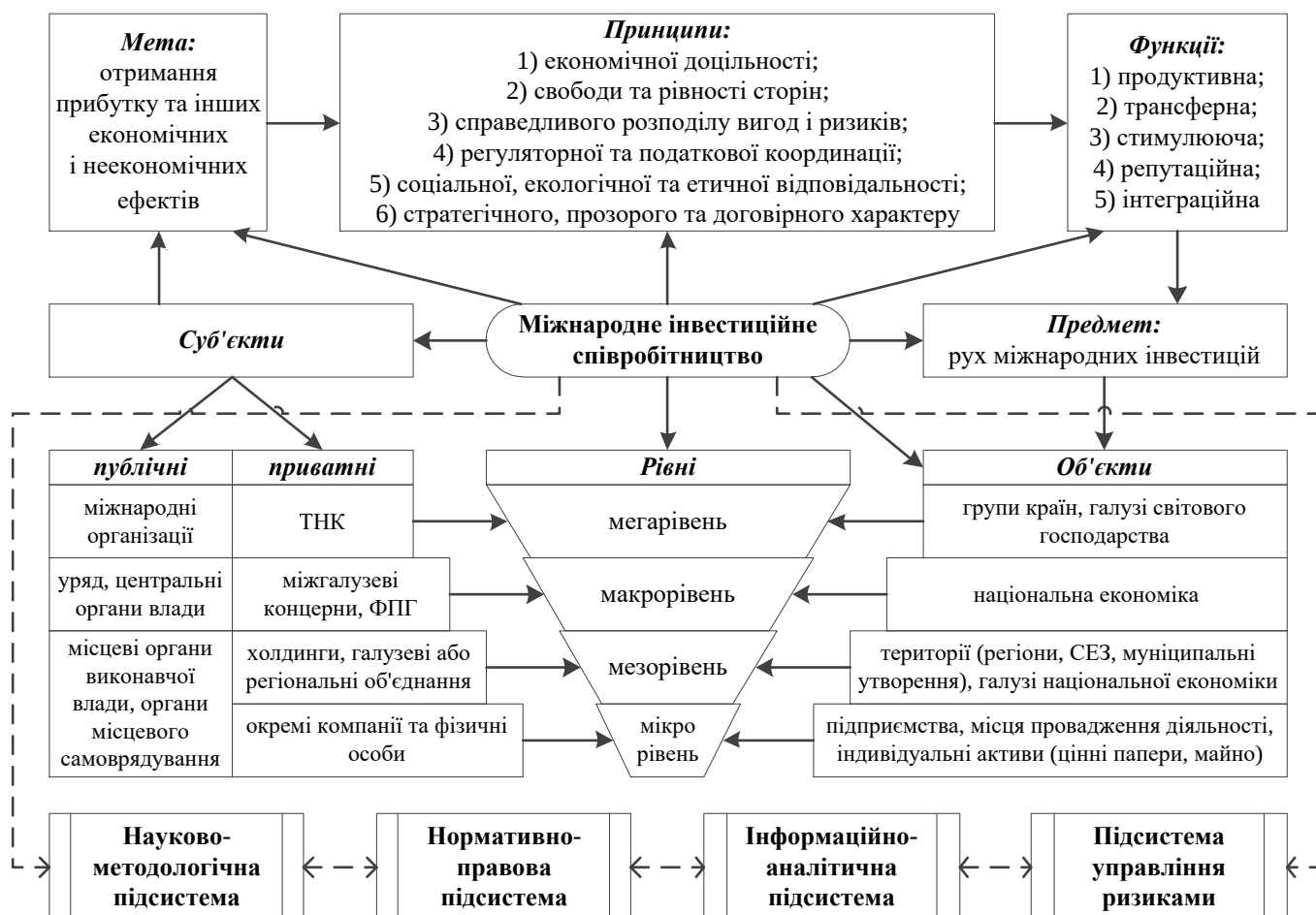

Рис. 1.2. Система міжнародного інвестиційного співробітництва

Джерело: власна розробка автора.

Утім, отримання інших економічних (непрямих доходів, управлінського контролю, створення нових робочих місць, розробка нових копалин тощо) та неекономічних (політичних, соціальних, екологічних тощо) ефектів рівною мірою може спонукати учасників міжнародних інвестиційних відносин до реалізації співробітництва, однак отримання прибутку (у вигляді дивідендів або процентних доходів, купонних виплат) так чи інакше супроводжуватиме цей процес. Так, серед досліджених А. Задоею мотивів фізичних осіб, національних і транснаціональних компаній більшість не становили безпосереднього набуття доходів [14, с. 42-47], однак зводилися до непрямого підвищення прибутковості: поліпшення споживання для домогосподарств, капіталізація активів для місцевих компаній, проникнення на нові ринки, уникнення торгових обмежень, доступ до нових джерел ресурсів, диверсифікація ризиків чи оптимізація оподаткування для ТНК за економічною

логікою мають завершуватися позитивним фінансовим результатом від інвестиційної діяльності.

Варто зазначити, що висунення на перший план некомерційних цілей інвестиційного співробітництва є більш характерним для публічних верхньорівневих суб'єктів: міжнародних організацій, міждержавних об'єднань, урядів окремих країн. При цьому не варто ототожнювати неекономічну мету міжнародного інвестування з філантропічними намірами: практика окремих європейських країн показує, що розміщення «соціальних» інвестицій призводить до поступового отримання контролю над зовнішньою та внутрішньою політикою країни-реципієнта, звільнення від якого є тривалим і юридично суперечливим процесом. Зокрема, реагуючи на повномасштабну агресію проти України, в квітні 2022 року Єврокомісією було укладено «Керівництво для держав-членів щодо прямих іноземних інвестицій з Росії та Білорусі з огляду на військову агресію проти України та обмежувальні заходи, викладені в останніх постановах Ради про санкції», яке наголошувало на тому, що прямі інвестиції з країн-агресорів становлять загрозу національній безпеці [71]. Відтак, неупереджене розуміння мотивації до міжнародного інвестиційного співробітництва та усвідомлення його комерційної природи є запорукою належної реалізації пов'язаних із ним відносин.

Мета досліджуваного поняття обумовлює принципи, на яких має ґрунтуватися інвестиційне співробітництво. Аналіз наукової літератури показав, що визначення конкретних принципів властиве дослідженням, зосередженим на інвестиційній діяльності окремих підприємств. Наголошуючи на необхідності управляти інвестиційною діяльністю відповідно до системи принципів, К. Орлова розглядає такі: системний підхід та стратегічна орієнтація при визначенні інвестиційних цілей; врахування поточних можливостей підприємства у процесі управління; комплексність, системність та гнучкість у процесі прийняття управлінських рішень; застосування контролінгу на усіх етапах інвестиційного процесу; об'єктивність застосування стимулів та санкцій у процесі управління. Додатково дослідниця пропонує впровадити принципи альтернативності (формулювання варіативних маршрутів досягнення мети інвестування, їх оцінювання та визначення

оптимального) та соціальної відповідальності (ухвалення інвестиційних рішень з огляду на соціально-екологічні аспекти) [41, с. 171].

Т. Сімкова та О. Байда пов'язують ефективність управління інвестиційною діяльністю компанії з дотриманням у її процесі таких принципів: інтегрованості, комплексності, системності, динамічності, цілеспрямованості, поліваріантності, взаємоузгодженості, ефективності, економічної обґрунтованості та зворотного зв'язку [58]. Запропоновані положення частково перетинаються з позицією Є. Діденко та О. Гапіч, які, щоправда, розглядають принципи управління інвестиційною стратегією підприємства. На їхню думку, за аналогією з іншими інструментами стратегічного менеджменту, управління інвестиціями має ґрунтуватися на принципах системності, оптимальності, економічності, адаптивності, безперервності, цілеспрямованості, законності та синергійності [11].

Не зважаючи на комплексність та наявність обґрунтування, визначені цитованими дослідниками принципи стосуються, в першу чергу, інвестування на мікроекономічному рівні, а відтак сформульовані положення не можуть повністю відбивати засади міжнародного інвестиційного співробітництва, що є значно ширшим поняттям за інвестиційну діяльність підприємства та її стратегію. Тому доцільно запропонувати власний комплекс основних засад реалізації такого співробітництва, які передбачають:

– **економічну доцільність**, тобто прагматичний підхід учасників міжнародного інвестиційного співробітництва до його розвитку, що включає техніко-економічне обґрунтування майбутніх проектів і взаємовигідні результати співпраці;

– **свободу та рівність сторін**, які мають зберігатися протягом всіх етапів співробітництва та мати прояв у добровільному входженні в інвестиційні відносини та добровільному їх завершенні за рішенням будь-якої зі сторін, а також шляхом досягнення консенсусу за принциповими питаннями в процесі реалізації міжнародного співробітництва;

– ***справедливий розподіл вигод і ризиків***, що випливає з попереднього принципу та реалізується через завчасну розробку прозорого механізму участі партнерів у інвестиційних доходах і витратах, у тому числі непередбачених;

– ***регуляторну та податкову координацію***, що передбачає узгодженість та спільну спрямованість адміністративних і економічних інструментів контролю за рухом міжнародних інвестицій з метою досягнення найкращих можливих результатів реалізації спільних проектів для всіх залучених сторін;

– ***соціальну, екологічну та етичну відповідальність*** учасників міжнародного інвестиційного співробітництва шляхом виключення з можливих варіантів співпраці таких, що завдають або потенційно можуть завдати шкоди суспільно-політичному та екологічному добробуту будь-якої зі сторін, у тому числі через неетичність;

– ***стратегічний, прозорий та договірний характер*** відносин, що логічно єднає попередні принципи та визначає обов’язковість довгострокового інвестиційного співробітництва, засади якого закріплюються у відповідній угоді (або комплексі угод) зрозумілим і недвозначним чином.

Дотримання наведених принципів є необхідною умовою дієвого співробітництва, реалізація якого, з вищою ймовірністю, спричинить позитивні наслідки. Варто зазначити, що вплив міжнародних інвестицій на економіку як приймаючих країн, так і країн-донорів залежить від конкретних макро- та мікроекономічних умов, що зумовлює необхідність прискіпливого аналізу перед прийняттям індивідуальних інвестиційних рішень. Систематизація висновків науковців дозволяє побачити широку палітру наслідків такого співробітництва (табл. 1.1).

Саме кількісне порівняння представлених у табл. 1.1 позитивних і негативних наслідків уже дає підстави для визнання міжнародного інвестиційного співробітництва корисним з економічної точки зору явищем: як для країни походження, так і для країни розміщення інвестицій. Більше того, для останньої імпорт закордонного капіталу несе помітно більше користі, ніж шкоди – відтак є більш жаданим, – у той час як країна-донор має більш суперечливу мотивацію, оскільки баланс вигод і ризиків не схиляється так рішуче в позитивну сторону.

Таблиця 1.1

Наслідки реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва

Сфера реалізації		Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Країна розміщення інвестицій (країна-реципієнт)	Економічні наслідки	1. Стимулювання економічного зростання	1. Виснаження резервів економічного розвитку (в довгостроковій перспективі)
		2. Збільшення виробничих потужностей	2. Витіснення національного капіталу
		3. Мобілізація та посилення ефективності використання ресурсів	3. Деформація галузевої структури національної економіки
		4. Підвищення якості товарів і послуг	4. Девальвація національної валюти
		5. Демонізація ринку	
		6. Підвищення рівня зайнятості	
		7. Зростання бюджетних надходжень	
		8. Урівноваження платіжного балансу	
		9. Розвиток інфраструктури фінансового ринку	
		10. Активізація залучення місцевих заощаджень в інвестиційні потоки	
	Неекономічні наслідки	11. Поширення передових технологій	5. Погіршення керованості стратегічним розвитком країни
		12. Розвиток інфраструктури, мереж зв'язку, сфери послуг	6. Дискримінація національних інвесторів і кредиторів
		13. Підвищення кваліфікації робочої сили	7. Стимулювання соціального розширення населення
		14. Зміцнення соціокультурних зв'язків	8. Деградація національних наукових шкіл і системи вищої освіти
		15. Посилення екологічних стандартів, принципів енергоефективності та ощадливості щодо природних ресурсів	9. Виснаження природно-ресурсної бази
Країна походження інвестицій (країна-донор)	Економічні наслідки	1. Підвищення рентабельності національних капіталів	1. Втеча капіталів
		2. Зростання експорту товарів і технологій	2. Підвищення вартості запозичень
		3. Ревальвація національної валюти	3. Зростання рівня безробіття
		4. Нівелювання впливу циклічності	4. Стимулювання деіндустріалізації
		5. Диверсифікація напрямів економічного зростання	5. Стратегічна залежність від імпорту
		6. Посилення привабливості товарів за рахунок зниження їх собівартості	6. Залежність від репатріації дивідендів
	Неекономічні наслідки	7. Підвищення міжнародного престижу, поширення геополітичного впливу	7. Виснаження резервів економічного розвитку (в короткостроковій перспективі)
		8. Митна та податкова інтеграція	8. Міграція висококваліфікованої робочої сили
		9. Науково-технічний обмін і співпраця	9. Деградація управлінської культури
		10. Посилення «культурної дипломатії»	10. Посилення шовінізму та ксенофобських настроїв у суспільстві
		11. Покращення екологічної ситуації	

Джерело: складено автором на основі [13, с. 16; 22, с. 344; 26, с. 19-20; 27, с. 20-21; 29, с.

165-166; 31, с. 307-308; 32, с. 426-429; 44, с. 117-118].

Таке становище можна пояснити різницею в спектрі альтернатив міжнародному інвестуванню: якщо для країни походження інвестицій опція вивезення капіталів є однією з багатьох варіантів ефективного розміщення тимчасово вільних коштів (поряд з внутрішнім інвестуванням, традиційним або інноваційним кредитуванням, вкладеннями в цінні папери державного або муніципального боргу тощо) і, зазвичай, не має вирішального значення для їх збереження від інфляційного або девальваційного тиску, то для країн-реципієнтів залучення фінансування з-за кордону, як правило, є останньою надією на стимулювання помітного та стійкого зростання (або відбудови) економіки.

У профільній літературі не було зафіксовано попередніх спроб визначити конкретні функції, що їх має виконувати міжнародне інвестиційне співробітництво. Втім, окремі економісти пропонують розглядати роль такої співпраці через функціонал пов'язаних понять. Так, Г. Погріщук і В. Руденко виокремлюють такі функції іноземних інвестицій: інтенсифікація процесів інтеграції світових ринків капіталів і посилення глобалізації, економічна реалізація прав власності на світовому ринку, регулювання темпів і пропорцій світового відтворення, зміна структури світового ринку та посилення міри його монополізації, подолання протиріч між рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин [44, с. 117]. Не заперечуючи подібний підхід загалом, варто зазначити, що назване представляє, скоріше, завдання, на вирішення яких спрямовано іноземні інвестиції, в той час як функції мають відображати практичний прояв різних сторін сутності предмету дослідження. Доцільно навести функції, що їх виконує міжнародний рух капіталу: розподільча, стимулююча, трансакційно-оптимізаційна та політична [21, с. 174]. Цей перелік певною мірою перекликається з попереднім, за винятком останньої функції, яка, на думку дослідників, має прояв у впливі власників міжнародного капіталу та найбільших фінансових центрів на реалізацію політики окремих країн і міждержавних утворень. Зазначене більшою мірою стосується функцій суб'єктів міжнародного руху капіталу, а не самого цього явища.

Розглядаючи міжнародний інвестиційний менеджмент, І. Матюшенко до функцій останнього залічує таке:

- дослідження зовнішнього інвестиційного середовища, прогнозування кон'юнктури міжнародного інвестиційного ринку та оцінювання інвестиційної привабливості країни;
- розроблення стратегічних напрямів міжнародної інвестиційної діяльності;
- розроблення стратегії формування інвестиційних ресурсів;
- пошук та оцінювання інвестиційної привабливості окремих реальних проектів і відбір найефективніших;
- оцінювання інвестиційних якостей окремих фінансових інструментів і відбір найефективніших;
- формування інвестиційного портфеля та його оцінка за критеріями дохідності й ризику;
- поточне планування та оперативне управління реалізацією окремих інвестиційних програм і проектів;
- організація контролю за реалізацією окремих інвестиційних програм та проектів;
- підготовка рішень про своєчасний вихід із неефективних інвестиційних проектів (фінансових інструментів) [26, с. 26-27].

Представлені пункти є нічим іншим як етапами управління міжнародними інвестиціями на рівні окремого суб'єкта господарювання й тому не відображають роль інвестиційного співробітництва навіть на мікрорівні, проте дають певне уявлення про особливості його організації.

Проаналізувавши попередні напрацювання та дослідивши окремі грані досліджуваного поняття, автор вважає за доцільне запропонувати власний перелік функцій міжнародного інвестиційного співробітництва, а саме:

- **продуктивна функція:** в процесі успішного співробітництва природнім чином досягається створення нових економічних благ, зокрема шляхом розширеного відтворення, для всіх задіяних сторін;
- **трансферна функція:** міжнародне інвестиційне співробітництво спричиняє транскордонний рух не лише капіталів і матеріальних ресурсів, а й знань та

технологій, у тому числі через міграцію кваліфікованої робочої сили – до того ж, такий рух, зазвичай, є зустрічним;

– **стимулююча функція:** співробітництво стимулює економічний, науково-технічний і соціокультурний розвиток, викликає модернізацію ринкової інфраструктури, активізує поширення інновацій;

– **репутаційна функція:** участь країн, регіонів та окремих підприємств у міжнародному інвестиційному співробітництві сприяє посиленню їхньої господарської привабливості, покращенню впізнаваності бренду, усталенню позитивної репутації на внутрішніх і міжнародних ринках;

– **інтеграційна функція:** внаслідок міжнародного співробітництва відбувається взаємний обмін господарським, управлінським, технологічним досвідом, формуються міждержавні, міжгалузеві та регіональні економічні зв'язки, стимулюється фіскальна та правова адаптація, переймаються кращі стандарти виробництва, споживання та природокористування.

Роль міжнародного інвестиційного співробітництва, уособлена в наведених функціях, реалізується через вплив його суб'єктів на об'єкти на кількох рівнях, однак кожного разу маючи прояв у русі міжнародних інвестицій, що складає предмет такого співробітництва. Відтак доцільно розглядати названі поняття у стратифікаційному розрізі. На погляд автора, міжнародне інвестиційне співробітництво може реалізовуватися на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях.

1. **Мегарівень** – рівень глобальної економіки, якому відповідають групи країн та світогосподарські галузі як об'єкти співробітництва. Основними суб'єктами, що оперують на цьому рівні, є публічно-правові особи – міжнародні організації, в першу чергу фінансово-інвестиційного спрямування, – а також транснаціональні корпорації [106, с. 63]. Серед вузькоспеціалізованих глобальних органів варто назвати Міжнародний центр з вирішення інвестиційних суперечок (ICSID), який є частиною Групи Світового банку; Світову організацію торгівлі (СОТ), дві організації під егідою ООН: Конференцію ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) і Комісію ООН з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ). Варто зазначити, що жодна зі спроб створення єдиної глобальної інституції з організації та регулювання

міжнародного інвестиційного співробітництва (потенційна «Всесвітня інвестиційна організація») досі не увінчалася успіхом [69, с. 102-105].

2. Макрорівень – рівень окремої національної економіки, на якому в рамках інвестиційного співробітництва взаємодіють уряди та центральні органи влади (публічні суб'єкти), а також фінансово-промислові групи, міжгалузеві концерни та інші господарські об'єднання приватного права. Варто зазначити, що саме на цьому рівні ініціюються та діють основні форми міжнародного співробітництва – міжурядові двосторонні інвестиційні угоди (*англ.* BIT), що не лише визначають функції, принципи та структуру реалізації спільних проектів, а й містять обмеження регуляторної автономії договірних сторін і порядок вирішення можливих спорів [101, с. 871-872].

3. Мезорівень – рівень певного територіального утворення (регіону, агломерації, муніципалітету, спеціальної економічної зони) або окремої галузі національної економіки. В ролі публічних суб'єктів міжнародного інвестиційного співробітництва на цьому щаблі виступають місцеві органи виконавчої влади (зокрема, обласні та районні державні адміністрації) та органи місцевого самоврядування (місцеві ради та виконавчі комітети на різних рівнях адміністративно-територіального устрою); приватні суб'єкти представлені, зазвичай, галузевими професійними об'єднаннями (асоціаціями, спілками, союзами за видами економічної діяльності), регіональними організаціями підприємців, а також галузевими холдингами, що інтегрують декілька однорідних підприємств.

4. Мікрорівень – рівень окремого підприємства, місця провадження діяльності або філії (якщо функціонування компанії передбачає територіальну розпорошеність) та навіть осібних активів (цілісні майнові комплекси, об'єкти нерухомості, цінні папери тощо). Публічні суб'єкти на цьому рівні представлені тими ж публічними органами влади, але значно більше взаємодії з інвестиційного співробітництва відбувається між приватними суб'єктами: індивідуальними юридичними та фізичними особами. Варто зазначити, що кінцевий об'єкт будь-якої міжнародної інвестиції розташований саме на мікрорівні, відтак цей щабель є ключовим у всій системі міжнародного інвестиційного співробітництва.

Окрім уже охарактеризованих елементів, система, представлена на рис. 1.2, включає також низку підсистем, основними з яких є:

– *науково-методологічна*, що містить доктринальні теорії, науково-дослідні підходи та методи належної організації міжнародного інвестиційного співробітництва;

– *нормативно-правова*, яка складається з норм національного та міжнародного права, що регулюють суспільні відносини в сфері міжнародного інвестиційного співробітництва;

– *інформаційно-аналітична*, що надає інструменти та прийоми збору, систематизації, аналізу, узагальнення та оцінювання умов і наслідків реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва;

– *підсистема управління ризиками*, яка включає ідентифікацію, оцінку, мінімізацію негативних наслідків та контроль за реальними та потенційними загрозами, що супроводжують міжнародне інвестиційне співробітництво.

У контексті цього дослідження доцільно більш детально охарактеризувати нормативно-правову підсистему, оскільки вона забезпечує юридичну основу для організації, управління та регулювання міжнародного інвестиційного співробітництва на різних рівнях його здійснення. Як і для будь-яких інших економічних відносин, основу правового регулювання міжнародних інвестицій складають двосторонні інвестиційні угоди, що закладають підвалини для транскордонного руху капіталу, надаючи необхідний юридичний захист суб'єктам міжнародного співробітництва у ширшому обсязі, ніж це передбачає національне законодавство залучених країн.

Разом із тим, саме по собі право інвестувати (в сенсі ведення підприємницької діяльності в іншій державі) міститься в Генеральній угоді про торгівлю послугами (GATS) у рамках СОТ. Відповідно до цього документу існує чотири режими міжнародної комерційної взаємодії: транскордонне надання послуг (без переміщення будь-якої юридичної особи), споживання послуг за кордоном (передбачає переміщення одержувача послуг), комерційна присутність (створення дочірніх компаній, філій і представництв) і переміщення фізичних осіб з метою

надання послуг [5]. Безсумнівно, саме третій режим (комерційна присутність) за своїм змістом пов'язаний з прямими інвестиціями в країну-одержувача послуг. Слід, однак, зазначити, що сфера застосування положень GATS стосується, головним чином, надання послуг, а не інвестицій як таких, відтак мова в цьому документі йде, скоріше, про започаткування міжнародного інвестиційного співробітництва в формі створення нової компанії, філії або входження в капітал вже існуючого підприємства. При цьому така діяльність може підлягати численним адміністративним обмеженням, що не сприяє прямій активізації обміну капіталом, товарами та послугами між двома державами-партнерами. Це обумовлює необхідність більш прискіпливого унормування двосторонньої співпраці, що й складає основне призначення угод ВІТ.

Двосторонні угоди про заохочення та взаємний захист інвестицій є результатом міжнародної політики двох держав, спрямованої на сприяння взаємній інвестиційній експансії та, водночас, на підвищення ефективності, раціональності та безпеки міжнародних інвестицій. Такі договори закладають публічно-правову основу інвестиційних відносин [99, с. 348]. Історично першою двосторонньою інвестиційною угодою був договір між Пакистаном і Німеччиною, укладений у 1959 р. Їй наслідувала в 1968 р. двостороння угода про захист і заохочення інвестицій між Нідерландами та Індонезією, яка вперше включала арбітражне застереження, пропонуючи механізми Міжнародного центру з вирішення інвестиційних суперечок як засіб вирішення спорів у разі конфлікту інтересів між інвестором і приймаючою інвестиції стороною. Наразі, за підрахунками дослідників, чинними є понад 3 тисячі таких угод [80, с. 6], що містять зобов'язання держав підтримувати інвестиційне співробітництво та охороняти права його суб'єктів.

Аналогічна практика встановлення інвестиційних зв'язків властива й Україні. Від моменту відновлення незалежності було укладено більше 70 двосторонніх угод про сприяння та захист інвестиціями (табл. 1.2), що дозволило закласти основи транскордонному руху капіталів. Варто зазначити, що в більшості випадків Україна виступає країною-реципієнтом, а її економіка є об'єктом міжнародного інвестування.

Чинні двосторонні угоди України про сприяння та захист інвестицій

Частина світу	Країна та дата укладення угоди	Кількість угод	Частка країн, з якими укладено угоди
Європа	Данія (1992), Польща (1993), Велика Британія (1993), Німеччина (1993), Литва (1994), Чехія (1994), Франція (1994), Нідерланди (1994), Греція (1994), Угорщина (1994), Болгарія (1994), Грузія (1995), Естонія (1995), Швейцарія (1995), Італія (1995), Швеція (1995), Молдова (1995), Білорусь (1995), Бельгія та Люксембург (1996), Австрія (1996), Латвія (1997), Хорватія (1997), Іспанія (1998), Північна Македонія (1998), Росія (1998), Словенія (1999), Португалія (2000), Боснія та Герцеговина (2002), Албанія (2002), Фінляндія (2004), Сан-Марино (2006), Словаччина (2007)	1991 – 2000: 27 2001 – 2013: 5 2014 – 2023: 0 Разом – 32	66 %
Азія	Китай (1992), Монголія (1992), Узбекистан (1993), В'єтнам (1994), Казахстан (1994), Вірменія (1994), Ліван (1996), Індонезія (1996), Іран (1996), Південна Корея (1996), Азербайджан (1997), Туркменістан (1998), Ємен (2001), Таджикистан (2001), Індія (2001), Кувейт (2002), Оман (2002), Сирія (2002), ОАЕ (2003), Бруней (2004), Йорданія (2005), Сінгапур (2006), Саудівська Аравія (2008), Ізраїль (2010), Японія (2015), Туреччина (2017), Катар (2018)	1991 – 2000: 12 2001 – 2013: 12 2014 – 2023: 3 Разом – 27	55 %
Африка	Єгипет (1992), Конго (2000), Лівія (2001), Гамбія (2001), Марокко (2001), Екваторіальна Гвінея (2005)	1991 – 2000: 2 2001 – 2013: 4 2014 – 2023: 0 Разом – 6	11 %
Північна та Південна Америки	Канада (1994), Куба (1995), Аргентина (1995), Чилі (1995), Панама (2003), США (2008)	1991 – 2000: 4 2001 – 2013: 2 2014 – 2023: 0 Разом – 6	17 %
Світ		1991 – 2000: 45 2001 – 2013: 23 2014 – 2023: 3 Разом – 71	37 %

Джерело: складено автором на основі [42].

Зі змісту табл. 1.2 випливає, що найбільш широкі міжнародні інвестиційні зв'язки Україна має з іншими європейськими країнами, що є логічним наслідком географічного розташування: фактично, 2/3 з 50 країн Європи мають чинну

інвестиційну угоду з нашою державою. Доволі ґрунтовне співробітництво відбувається також із азійськими країнами, більша половина з яких має з Україною договірні інвестиційні стосунки. На цьому фоні суттєво нижчою є динаміка співпраці з державами африканського та американського континентів: чинними є лише по 6 угод з країнами цих частин світу. Відтак резерви активізації міжнародного інвестиційного співробітництва полягають в налагодженні двосторонніх зв'язків з країнами глобального Півдня та Нового світу.

Хронологія укладання Україною угод про сприяння та захист інвестицій дозволяє проаналізувати трансформацію вітчизняної міжнародно-інвестиційної стратегії: якщо в перше десятиліття становлення сучасної держави в фокусі уваги були країни Європи (примітно, що перша двостороння угода була укладена 23.10.1994 р. з Данією), то в подальшому дипломатичні зусилля було переорієнтовано на Схід (при цьому 3 останні за часом підписання документи стосуються саме азійських країн: Японії, Туреччини та Катару). Варто вказати й на помітне сповільнення динаміки налагодження міжнародного інвестиційного співробітництва протягом останньої декади – з 2014 р. було укладено лише 3 вищеназвані двосторонні угоди.

1.3. Методи аналізу та оцінки показників міжнародного інвестиційного співробітництва

Визначення кількісних і якісних показників міжнародного інвестиційного співробітництва доцільно здійснювати відповідно до основних індикаторів, що характеризують способи реалізації такого співробітництва, об'єкти інвестування та наслідки виконання операцій, що обслуговують міжнародний рух капіталу, та впровадження інвестиційних проектів. Відтак методичні підходи до аналізу та оцінки раціонально розглядати в розрізі зазначених категорій, враховуючи специфіку та конкретно-економічні прояви відповідних складових. Найбільш

популярним серед дослідників є діагностика ступеню ефективності використання суб'єктами міжнародного інвестиційного співробітництва того чи іншого методу та інструменту реалізації відносин, що його складають, а отже доцільно розглянути класифікацію цих способів, пов'язавши її з рівнями інвестиційного співробітництва, визначеними раніше (рис. 1.3).

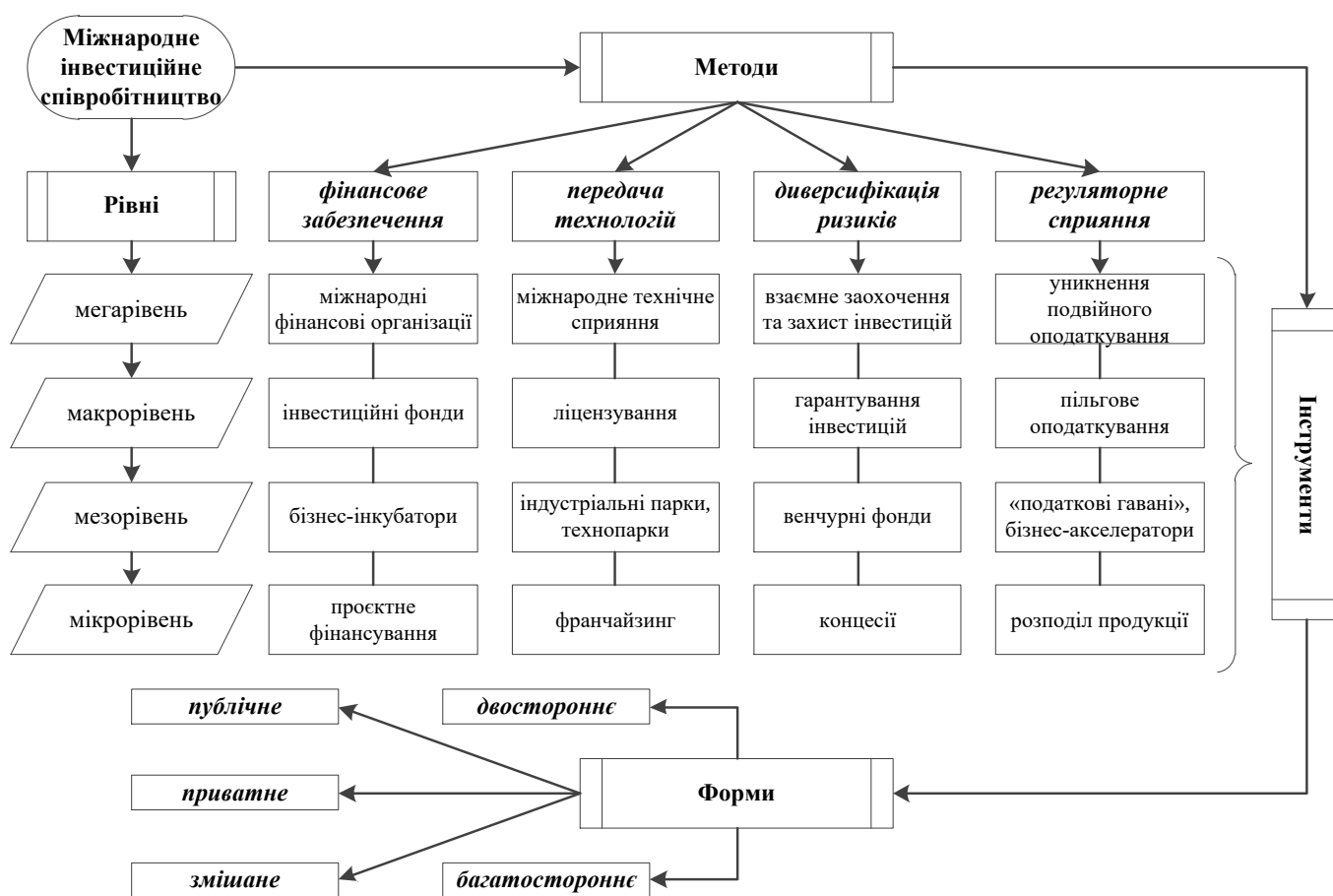

Рис. 1.3. Методи, інструменти та форми міжнародного інвестиційного співробітництва

Джерело: власна розробка автора.

На рис. 1.3 представлено авторський підхід до класифікації методів, інструментів і форм міжнародного інвестиційного співробітництва, заснований на матричній ієрархії. Відтак, вхідним поняттям є методи співробітництва, до яких належать такі:

– **фінансове забезпечення**: транскордонна акумуляція та розподіл фінансових ресурсів з інвестиційною метою, тобто передача коштів від інвестора до суб'єкта,

що розпоряджається об'єктом інвестування, з метою фінансування реалізації інвестиційного проекту;

– **передача технологій:** трансфер знань або технічної інформації стосовно інноваційних або ексклюзивних (принципово нових в рамках об'єкта інвестування або таких, вільне використання яких обмежено з правових причин) способів, підходів, процедур, процесів, що використовуються у господарській діяльності, або поворотна чи безповоротна передача в користування устаткування, обладнання, об'єктів інфраструктури тощо з метою реалізації виробничих процесів, передбачених інвестиційним проектом;

– **диверсифікація ризиків:** розподіл і перерозподіл відповідальності стосовно можливих збитків і втрат у процесі реалізації господарської діяльності, передбаченої інвестиційним проектом, з метою мінімізації негативного впливу на загальну результативність такого проекту;

– **регуляторне сприяння:** спрощення або усунення публічних дозвільних і контрольних процедур, інших адміністративних обмежень, що зменшують рентабельність господарської діяльності (зокрема, оподаткування), з метою сприяння реалізації інвестиційних проектів у окремих галузях, регіонах або за іншою родовою ознакою.

Перелічені методи формують індивідуальний зміст заходів з міжнародного інвестиційного співробітництва, оскільки можуть застосовуватися одночасно (в певній пропорції) або вибірково під час реалізації відповідних інвестиційних проектів. Хрестоматійне уявлення про інвестиційну діяльність, зазвичай, обмежується лише фінансовим забезпеченням, у той час як інвестиційне співробітництво (як комплексне, більш складне явище) передбачає використання й не-фінансових методів – у першу чергу, у випадках участі держав і міжнародних організацій в якості суб'єктів такого співробітництва.

Аналіз останніх закордонних досліджень показує, що загалом міжнародне інвестиційне співробітництво можна розглядати з чотирьох мотиваційних позицій, характер яких залежить від основних цілей та очікувань ініціаторів такого

співробітництва. Відповідна класифікація певною мірою відповідає вказаним методам і враховує такі інвестиційні орієнтири:

1. **Капітал** (*англ.* strategic asset or capability seeking) – пошук стратегічних активів або можливостей, призначених для розширення портфеля активів з метою збереження або зміцнення конкурентної позиції. Зазвичай, міжнародне інвестиційне співробітництво за такого орієнтиру відбувається шляхом купівлі існуючих підприємств з активами або можливостями, в яких зацікавлений інвестор (наприклад, відомий бренд, інноваційна технологія, широка мережа дистрибуції). Профільні дослідження вказують, що намір посилити свою конкурентоспроможність шляхом нарощування фінансових можливостей за рахунок міжнародних інвестицій на практиці обмежується граничним рівнем поглинання відповідних коштів, відтак саме по собі залучення капіталу не гарантує успіху, якщо існує дисбаланс між наміром, середовищем і можливостями суб'єкта міжнародного інвестиційного співробітництва [90, с. 4].

2. **Ресурси** (*англ.* resource seeking) – пошук джерел природної сировини, трудових або нематеріальних ресурсів (технологічні рішення, спеціальні знання в галузі менеджменту та маркетингу, організаційні ноу-хау), які недоступні в країні походження або є відносно дорогими. При цьому важливим чинником остаточного вибору партнерської країни у міжнародному інвестиційному співробітництві є дружність інституційного середовища, відтак дослідження доводять, що розміщення міжнародних інвестицій з ресурсною орієнтацією спирається на крихкий баланс між ресурсним потенціалом та правовими умовами міжнародного співробітництва [84, с. 985].

3. **Ринок** (*англ.* market seeking) – прагнення завоювати, розширити або зберегти ринки збуту, що передбачає обмеження доступу конкурентів до такого ринку. Іноземні експерти зазначають, що для міжнародного інвестиційного співробітництва з такою орієнтацією важливими чинниками є стабільність інвестиційного клімату приймаючої країни та розмір ринку: чим більшим він є, тим вищою стає середня ефективність іноземного інвестування, в тому числі й за рахунок ефекту масштабу [92, с. 3874-3875].

4. Ефективність (*англ.* efficiency seeking) – дозволяє реалізувати переваги закордонного розташування, що полягають у більш оптимальному використанні можливостей інвестора (наприклад, застосування оригінальних технологічних рішень, більш сприятлива структура ринку, економічна політика тощо). Світова практика свідчить, що такий тип міжнародного інвестиційного співробітництва є найменш розповсюдженим, проте справляє найбільш помітний у макроекономічному масштабі ефект через більші обсяги залученого капіталу, більшу диверсифікацію створених робочих місць, вищу рентабельність та додану вартість. У процесі реалізації відповідних інвестиційних проектів за замовченням відбувається обмін досвідом і технологіями, стимулювання науково-дослідних розробок та економічної модернізації [89, с. 443-444].

Досягнення розглянутих орієнтирів міжнародного інвестиційного співробітництва можливе шляхом використання тих чи інших його інструментів, у залежності від обраного методу та належного рівня реалізації (див. рис. 1.3). Власне, розмаїтість доступного інструментарію й визначає ступінь прогресивності такого співробітництва в певній країні або групі країн. Логічно, що одним з основних чинників є наявність та ефективність правової основи використання інструментів міжнародного інвестування, відтак доцільно проаналізувати найбільш поширені з таких, що мають місце в поточній господарській практиці інвестиційного співробітництва в Україні.

Міжнародні фінансові організації є одним з провідних інструментів провадження міжнародного інвестиційного співробітництва шляхом фінансового забезпечення на мегарівні. Найбільшими відповідними інститутами, учасником і партнером яких є Україна, виступають: Група Світового банку (Україна набула членства в усіх п'яти його організаціях у 1992 – 2004 рр.), Міжнародний валютний фонд (з 1992 р.), Європейський банк реконструкції та розвитку (з 1992 р.), Світова організація торгівлі (з 2008 р.). Постійна участь у таких організаціях закріплюється укладенням міжнародних договорів (приєднанням до чинних багатосторонніх угод) і ратифікацією відповідних статутів. Конституцією України передбачена обов'язкова згода Верховної Ради України на укладення такого типу договорів від

імені держави, а у випадку суперечності окремих положень Конституції – підписання міжнародних угод можливе лише за умови внесення змін до Основного Закону [18, ст. 9]. До повноважень законодавчого органу віднесено й затвердження рішень про надання або отримання Україною міжнародних позик і економічної допомоги, якщо такі не передбачені законом про держбюджет [18, ст. 85]. Хоча сам акт підписання міжнародного договору є однією з функцій Президента України [18, ст. 106], проте без згоди парламенту правові наслідки такої угоди будуть нікчемними. Статус участі України в тій чи іншій міжнародній організації фіксує МЗС, на яке покладений обов'язок зі створення та ведення Єдиного державного реєстру міжнародних організацій, членом яких є Україна [47].

Фінансове забезпечення в рамках міжнародного інвестиційного співробітництва на макрорівні відбувається, зазвичай, шляхом створення інвестиційних фондів – спеціалізованих фінансових установ, що акумулюють кошти з метою їх розміщення в певні інвестиційні активи або проекти. Відповідно до чинного законодавства, такі організації мають назву інститутів спільного інвестування, що поділяються на корпоративні та пайові фонди [50, ст. 1], можуть бути відкритими, інтервальними або закритими, строковими або безстроковими, диверсифікованими, недиверсифікованими, спеціалізованими або кваліфікаційними [50, ст. 7]. Участь держави, територіальних громад і державних підприємств у будь-якому виді інвестиційного фонду заборонена законом [50, ст. 4], відтак цей інструмент в Україні може використовуватися лише приватними суб'єктами міжнародного інвестиційного співробітництва.

Інструментом фінансового забезпечення на мезорівні є бізнес-інкубатори, що надають матеріальні можливості для розвитку новостворених або інноваційних компаній на етапі їхнього становлення. Українське законодавство розглядає бізнес-інкубатори як вид інноваційного підприємства [49, ст. 16] та об'єкт інфраструктури державної підтримки малого і середнього підприємництва [52, ст. 14], проте не висуває спеціальних критеріїв до його статусу як інструмента міжнародного інвестиційного співробітництва, чим можна пояснити низьку активність іноземних інвесторів у рамках відповідних структур в Україні.

Подібною є ситуація з проектним фінансуванням, що не розглядається вітчизняним законодавцем як окрема господарська категорія та не має належних правових основ для розвитку та поширення в якості інструмента міжнародного інвестиційного співробітництва. Разом із тим, застосування цього способу залучення міжнародних інвестицій дозволило б підвищити ефективність співробітництва між учасниками міжнародних інвестиційних відносин на мікрорівні [4, с. 24].

Міжнародне співробітництво з передачі технологій на мегарівні реалізується шляхом міжнародного технічного сприяння. Відповідно до чинного порядку здійснення такого сприяння, партнерство в рамках міжнародного технічного сприяння ініціюється шляхом укладення міжнародної рамкової угоди, що встановлює правові засади співробітництва та визначає порядок залучення, використання та контролю за розміщеними ресурсами та послугами [54]. Відповідна допомога може бути отримана у вигляді майна, робіт і послуг, прав інтелектуальної власності (технологій), проте – на безоплатній та безповоротній основі, що певним чином викривлює сутність цього інструменту міжнародного інвестиційного співробітництва, позбавляючи його комерційного підґрунтя.

На рівні окремої країни передача технологій як метод інвестиційного співробітництва можливий шляхом використання такого інструменту як ліцензування. Укладення міжнародної ліцензійної угоди, що передбачає отримання ліцензіатом права або ресурси для виробництва в іноземній країні, вважається дієвою альтернативою міжнародним інвестиціям у грошовій формі [75, с. 201-202]. Під правами або ресурсами зазвичай розуміють патенти, авторські права, технології, управлінські ноу-хау та інші інтелектуальні компоненти провадження підприємництва.

Міжнародне інвестування шляхом передачі технологій на мезорівні може здійснювати через індустріальні парки (регіональний аспект) або технопарки (галузевий аспект), що є територіально відокремленими зонами для інноваційно-інвестиційного розвитку бізнес-середовища. Відмінність між цими інструментами полягає в наявності або відсутності вимог до спеціалізації потенційних учасників. Відтак індустріальні парки – це виокремлена та належно забезпечена

інфраструктурою територія, в межах якої може здійснюватися господарська, науково-технічна та інформаційно-комунікаційна діяльність на особливих умовах [48, ст. 1]. Ініціаторами створення таких парків можуть виступати власники земельної ділянки: органи державної влади та місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, а у випадку закладки парку на підставі міжнародного договору він отримує статус транскордонного [48, ст. 1]. Ключовою функцією індустриальних парків законодавець визначив залучення інвестицій задля економічного розвитку, регіонального вирівнювання та підвищення якості життя в Україні [48, ст. 4]. Технологічні парки (технопарки), на відміну від попереднього інструменту, мають не територіальну, а галузеву прив'язку, оскільки являють собою спільну діяльність декількох підприємств і організацій (без створення юридичної особи та майнового об'єднання) з метою реалізації певного технологічного проекту з налагодження та провадження інноваційної господарської діяльності [53, ст. 1]. Фінансування та супровідні валютні операції в рамках такої діяльності здійснюються у особливому, пріоритетному режимі [53, ст. 9, 11].

Франчайзинг як інструмент міжнародного інвестиційного співробітництва передбачає передачу права використання системою нематеріальних активів (виробничими та управлінськими технологіями, торговою маркою, ноу-хау, іншими комерційними визначеннями та таємницями) на певних умовах і на визначений строк. Українське законодавство не визнає такого терміну, проте йому частково відповідає концепція комерційної концесії. Важливою відмінністю, з точки зору інвестиційної діяльності, є імперативна наявність плати на користь правоволодільця [63, ст. 1115], хоча інвестиційна природа франчайзингу може передбачати часткову або повну відсутність такої плати на початковому етапі або протягом усього періоду співпраці.

Серед інструментів диверсифікації ризиків у міжнародному інвестиційному співробітництві провідне місце посідають гарантії, сутність яких у загальному полягає в частковій компенсації ризику інвестору та забезпеченні стабільності умов провадження міжнародного інвестування шляхом усталення системи спеціальних правових норм, а також через випуск письмових зобов'язань сплати кредитору

належної суми в разі неможливості принципала (реципієнта інвестицій) виконати всі вимоги інвестиційного договору. На мегарівні інвестиційні гарантії забезпечуються укладеннями міждержавних договорів про взаємне заохочення та захист інвестицій, які, серед іншого, містять конкретні положення щодо незмінності умов міжнародного співробітництва протягом тривалого часу. На рівні окремої держави гарантування інвестицій реалізується шляхом запровадження відповідних законодавчих норм із захисту іноземних інвестицій, які в Україні викладено у Господарському кодексі та включають:

- державні гарантії на випадок зміни режиму іноземного інвестування, що можуть застосовуватися на вимогу інвестора;
- мораторій на націоналізацію та реквізицію іноземних інвестицій;
- компенсація та відшкодування збитків, завданих органами державної влади, місцевого самоврядування та їх посадовими особами;
- безперешкодний та негайний переказ закордон дивідендів та інших доходів від інвестицій;
- повне повернення інвестицій та отриманих доходів протягом піврічного терміну в разі припинення інвестиційної діяльності [8, ст. 397-399].

На галузевому або регіональному рівні інструментом диверсифікації ризиків під час міжнародного інвестиційного співробітництва може бути венчурний фонд – організація з розміщення інвестицій у ризикованих індустріях або територіях. В українському законодавстві фактичними відповідниками такого фонду є недиверсифіковані інститути спільного інвестування закритого типу [50, ст. 7]. Не зважаючи на помітний прогрес останніх років у зближенні вітчизняних правових вимог до європейських стандартів регулювання діяльності венчурних фондів, дослідники вказують на наявність фундаментальних перешкод для активізації цього інструменту міжнародного співробітництва: відсутність спрощених умов інвестування в малий та середній бізнес та нерегульованість промоції інвестиційних пропозицій [15, с. 224].

На мікрорівні прогресивним інструментом диверсифікації ризиків є концесія, яку можна розглядати як форму публічно-приватного інвестиційного

співробітництва, що передбачає надання державою приватному концесіонеру права на спорудження та управління суспільно значущим об'єктом інфраструктури або виконання послуг з одночасною передачею й значної частини операційного ризику [51, ст. 1]. Закон обмежує коло можливих концесіонерів резидентами України [51, ст. 1], проте міжнародний аспект такого співробітництва допускається шляхом участі в конкурсному відборі претендентів-нерезидентів з наступним утворенням юридичної особи у праві України в разі перемоги для укладення концесійного договору з державою [51, ст. 8].

Регуляторне сприяння як метод міжнародного інвестиційного співробітництва передбачає використання сутнісно подібних до себе інструментів на різних рівнях, що фактично передбачають особливі умови регулювання або оподаткування відповідних інвестиційних проектів, розрахунків або підприємництва в рамках залучення міжнародних інвестицій. Основним принципом глобальної інвестиційної діяльності є уникнення подвійного оподаткування тих самих інвестиційних доходів у країні розміщення та країні походження інвестицій. З цією метою державами укладаються двосторонні конвенції (угоди), в основі яких – запровадження взаємно транспарентних механізмів звітності та контролю за міжнародним інвестуванням. Наразі Україною було укладено 72 чинні конвенції про уникнення подвійного оподаткування (табл. 1.3).

Аналіз представленої в табл. 1.3 географії укладання угод демонструє спільні тенденції з просторовим спрямуванням економічної дипломатії України щодо міжнародного інвестиційного співробітництва (див. табл. 1.2): основна увага спрямована на європейські країни, більше 70 % яких мають спільні механізми контролю за міжнародним рухом капіталу з та до України, що сприяють уникненню подвійного оподаткування. Зацікавленість у азійському напрямку є дещо нижчою – відповідні конвенції було підписано та ратифіковано лише з половиною держав з цієї частини світу. Доцільно зазначити, що на момент проведення цього дослідження досі лишалися чинними дві міжнародні угоди, укладені ще урядом СРСР у 1986 р. – з Королівством Іспанії та Японією.

**Чинні двосторонні конвенції (угоди) України про уникнення подвійного
оподаткування**

Частина світу	Країна та дата укладення угоди	Кількість угод	Частка країн, з якими укладено угоди
Європа	Іспанія (1986), Велика Британія (1993), Польща (1993), Фінляндія (1994), Болгарія (1995), Латвія (1995), Молдова (1995), Нідерланди (1995), Німеччина (1995), Угорщина (1995), Швеція (1995), Бельгія (1996), Данія (1996), Естонія (1996), Литва (1996), Норвегія (1996), Румунія (1996), Словаччина (1996), Австрія (1997), Італія (1997), Люксембург (1997), Франція (1997), Північна Македонія (1998), Грузія (1999), Хорватія (1999), Чехія (1999), Греція (2000), Португалія (2000), Швейцарія (2000), Сербія (2001), Чорногорія (2001), Словенія (2003), Ісландія (2006), Кіпр (2012), Мальта (2013), Ірландія (2015)	1986 – 2000: 29 2001 – 2013: 6 2014 – 2023: 1 Разом – 36	72 %
Азія	Японія (1986), Узбекистан (1994), Китай (1995), В'єтнам (1996), Вірменія (1996), Індонезія (1996), Казахстан (1996), Туреччина (1996), Туркменістан (1998), Азербайджан (1999), Індія (1999), Киргизстан (1999), Південна Корея (1999), Ліван (2002), Монголія (2002), Таджикистан (2002), Ізраїль (2003), Кувейт (2003), ОАЕ (2004), Таїланд (2004), Йорданія (2005), Сінгапур (2007), Пакистан (2008), Саудівська Аравія (2011), Малайзія (2016), Катар (2018)	1986 – 2000: 13 2001 – 2013: 11 2014 – 2023: 2 Разом – 26	53 %
Африка	Єгипет (1997), Алжир (2003), ПАР (2003), Марокко (2007), Лівія (2008)	1991 – 2000: 1 2001 – 2013: 4 2014 – 2023: 0 Разом – 5	9 %
Північна та Південна Америки	США (1994), Канада (1996), Бразилія (2002), Мексика (2012)	1991 – 2000: 2 2001 – 2013: 2 2014 – 2023: 0 Разом – 4	11 %
Світ		1986 – 2000: 46 2001 – 2013: 23 2014 – 2023: 3 Разом – 72	37 %

Джерело: складено автором на основі [36].

Помітно менше міжнародних податкових зв'язків було налагоджено з Африканським та Американським континентами: лише з 9 % та 11 % країн

відповідно наявні чинні конвенції. Хронологічний аналіз загалом показує тенденції, спільні з динамікою укладання двосторонніх угод про сприяння та захист інвестицій: у перше десятиліття незалежності основна увага вітчизняних дипломатів була спрямована на Європу та колишні радянські республіки Азії, в новому тисячолітті до початку війни проти України фокус дещо змістився на Схід і Південь, а протягом 2015–2023 рр. було підписано лише 3 угоди: з Ірландією (2015), Малайзією (2016) та Катаром (2018). Варто додати, що вже після початку повномасштабного вторгнення стався й логічний регрес у напрямку уникнення подвійного оподаткування: було денонсовано та зупинено дію конвенцій з країною-агресором та її союзниками (разом – 4 угоди).

Податкові пільги, як інструмент міжнародного інвестиційного співробітництва, можуть надаватися й у межах окремої країни, галузі або регіону – в останньому випадку шляхом створення спеціальної (вільної) економічної зони, званої в професійній термінології також під назвою «податкової гавані». В Україні відповідні територіальні утворення, на яких діяли митні, валютні, податкові та інші економічні пільги для резидентів і нерезидентів, утворювалися та функціонували відповідно до закону «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», який втратив чинність в липні 2022 р. [46, ст. 3]. Одночасно було ліквідовано й чинні на той час економічні зони та території пріоритетного розвитку, більшість з яких розташовувалися саме у приморських регіонах України (табл. 1.4).

Представлені в табл. 1.4 дані свідчать, що процеси заснування спеціальних економічних зон відбувалися протягом короткого періоду 1998 – 2000 рр. З діючих на момент початку повномасштабного вторгнення 2 зони перебували в тимчасовій окупації з 2014 р. (у 2022 р. до них додалася третя зона «Азов»). Зазвичай, дія спеціальних умов обмежувалася 25-30 роками, проте для Донецька та Маріуполя було відведено вдвічі більший термін. Окрім представлених у табл. 1.4, у 2020 р. завершився термін дії ще чотирьох спеціальних економічних зон: «Інтерпорт Ковель» (м. Ковель, Волинська обл.), «Славутич» (м. Славутич, Київська обл.),

«Курортотополіс Трускавець» (м. Трускавець, Львівська обл.) та «Яворів» (Яворівський район, Львівської обл.).

Таблиця 1.4

Діючі станом на 24.02.2022 р. спеціальні (вільні) економічні зони України

Назва	Територія та площа	Дата утворення	Термін дії	Приморська територія
«Донецьк»	м. Донецьк (466 га)	21.07.1998	60 років	ні
«Азов»	м. Маріуполь, Донецька область (315 га)	21.07.1998	60 років	так
«Закарпаття»	Ужгородський та Мукачівський райони Закарпатської області (737 га)	09.01.1999	30 років	ні
«Миколаїв»	м. Миколаїв (865 га)	01.01.2000	30 років	так
«Порто-Франко»	м. Одеса (32 га)	01.01.2000	25 років	так
«Порт Крим»	м. Керч, Автономна Республіка Крим (27 га)	01.01.2000	30 років	так
«Рені»	м. Рені, Одеської області (94 га)	17.05.2000	30 років	так

Джерело: складено автором на основі [35].

На мікрорівні інструментом міжнародного інвестиційного співробітництва з регуляторного сприяння є розподіл продукції – публічно-приватні угоди, предметом яких є доручення держави права на пошук, розвідку та видобування корисних копалин на певній території приватному інвестору з наступною компенсацією понесених ним витрат на пов'язані з реалізацією видобутку роботи. Відповідно до українського законодавства, інвестором у таких угодах може виступати як резидент, так і іноземна компанія чи фізична особа, що має належні фінансові та технічні можливості [55, ст. 1, 4]. Регуляторне сприяння в таких випадках має прояв у вигляді зобов'язання держави надання інвестору відповідних дозвільних документів, квот, ліцензій та інших належних актів.

Оскільки для всіх розглянутих методів та інструментів реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва характерною рисою є укладення відповідної угоди (правочину), що узгоджується з принципом договірного характеру таких відносин, доцільно проаналізувати можливі форми цього співробітництва. Існує дві класифікаційні підстави: за кількістю залучених сторін варто розрізняти двостороннє та багатостороннє міжнародне інвестиційне співробітництво. Наведені

вище приклади з міжнародної практики та українського законодавства свідчать про переважання двосторонньої форми.

За статусом залучених до інвестиційного співробітництва сторін його форми доцільно розділяти на публічні, приватні та змішані. Для мегарівня характерною є саме публічна форма співробітництва, оскільки у відповідні відносини вступають особи міжнародного публічного права: держави, міждержавні утворення та міжнародні організації. На решті рівнів міжнародне інвестиційне співробітництво може набувати як приватної, так і змішаної форми (зокрема, публічно-приватного партнерства). Загалом чисельність та правовий статус сторін визначає складність правових, регуляторних і податкових механізмів, проте не справляє прямого впливу на ефективність міжнародного інвестиційного співробітництва.

Методичні підходи до аналізу та оцінки реалізації міжнародного інвестиційного співробітництва містяться в численних наукових публікаціях українських та закордонних дослідників. Логіка подібних досліджень, зазвичай, вкладається в просту гіпотезу: міжнародні інвестиції прямо або опосередковано впливають на один або кілька макроекономічних показників приймаючої країни, регіону або групи країн. Збір і узагальнення актуальних, з точки зору мети цього дослідження, публікацій дозволив виокремити такі цільові індикатори впливу інвестицій: економічне зростання, продуктивність, зайнятість, заробітна плата, суспільна нерівність, бідність, національний дохід (табл. 1.5).

Зазначені в табл. 1.5 публікації висвітлюють результати дослідження впливу міжнародного інвестиційного співробітництва на економіку європейських країн. Зосереджені на економічному зростанні дослідження виявили, що міжнародні інвестиції справляють позитивний вплив [70; 93]. Проте отримані були й протилежні результати: інвестиції не вплинули на ВВП, тому що більшість з них представляли запуск нових промислових підприємств, і не сприяли накопиченню капіталу [66].

Серед досліджень впливу міжнародного інвестиційного співробітництва на продуктивність низка студій довела позитивні технологічні переливи [82], хоча більш прискіпливий погляд свідчить про неоднорідність такого впливу та його

залежність від спрямування інвестиційних потоків: галузі з високою технологічною інтенсивністю отримують більші переваги у продуктивності від міжнародного інвестування [67; 74].

Таблиця 1.5

Методичні засади дослідження цільових індикаторів міжнародного інвестиційного співробітництва

Цільовий індикатор впливу міжнародних інвестицій	Автори та рік видання	Географічне охоплення	Застосовані методики та моделі
Економічне зростання (приріст реального ВВП)	N.F. Campos & Y. Kinoshita (2002)	25 країн Східної Європи, Балтії та СНД	МНК, загальний метод моментів
	K. Bačić, D. Račić & A. Ahec Šonje (2004)	11 країн Центральної та Східної Європи	Бі-варіативний тест Грейнджера, багатофакторна регресія
	M. Neuhaus (2006)	13 країн Центральної та Східної Європи	Модель Солоу – Свона
Продуктивність випуску	B.S. Javorcik (2004)	Литва (галузева статистика)	МНК, регресія Олея – Пейкса
	M. Bijsterbosch & M. Kolasa (2010)	20 країн Центральної та Східної Європи (галузева статистика)	МНК, загальний метод моментів
	J.P. Damijan, C. Kostevc & M. Rojec (2013)	14 країн Центральної та Східної Європи	МНК
Рівень зайнятості	G. Hunya & I. Geishecker (2005)	15 країн ЄС	Гравітаційне моделювання
	O. Onaran (2008)	8 країн Центральної та Східної Європи	МНК
	C. Jude & M.I.P. Silaghi (2016)	20 країн Центральної та Східної Європи	Динамічне моделювання
Заробітна плата	O. Onaran & E. Stockhammer (2008)	5 країн Центральної та Східної Європи	Двостороння оцінка панелі даних
Суспільна нерівність	S. Mihaylova (2015)	10 країн Центральної та Східної Європи	МНК
	M. Zulfiu Alili & N. Adnett (2018)	15 країн ЄС	Індексний аналіз (коефіцієнт Джині, коефіцієнт Тейла)
Рівень бідності	M. Ganić (2019)	12 країн Центральної та Східної Європи	Модель випадкового ефекту
Національний інвестиційний дохід	R. Stehrer, R. Stöllinger, G. Hunya, D. Hanzl-Weiss, M. Holzner, O. Reiter et al. (2020)	27 країн ЄС	Гравітаційне моделювання

Джерело: складено автором на основі [66; 67; 70; 74; 78; 81-83; 91; 93-95; 100; 107].

Що стосується впливу на рівень зайнятості, то дослідження виявили неоднозначний вплив міжнародного інвестиційного співробітництва – іноземні інвестиції зменшували зайнятість у вітчизняних виробничих компаніях, але збільшили її в компаніях з іноземною участю [81]. Проте втрата робочих місць стала результатом реструктуризації приватизованих державних компаній, призупиненням іноземними компаніями зв'язків із внутрішніми постачальниками після того, як вони поглинули державні підприємства. Інша студія виявила, здебільшого, незначний вплив на зайнятість (причому, з деякими негативними ефектами) [94]. Новітня розвідка довела, що міжнародні інвестиції призводять до «творчого руйнування» – запровадження трудозберігаючих технологій спочатку має негативний вплив на зайнятість, тоді як прогресивна вертикальна інтеграція іноземних філій у місцеву економіку зрештою призводить до позитивних довгострокових результатів [83].

Вплив на загальний рівень заробітної плати розглянуто лише в одній публікації, яка довела позитивний ефект міжнародного інвестиційного співробітництва [95]. Що ж стосується суспільної нерівності, то дослідники виявили зростання внаслідок іноземного інвестування нерівності в доходах [107], хоча це однозначно доведено лише щодо нижчих рівнів людського капіталу та економічного розвитку, оскільки в міру поширення освіти та зростання ВВП на душу населення такий несприятливий ефект зменшується [91]. Неоднозначний вплив справляють міжнародні інвестиції й на рівень бідності: аналіз виявив нейтральність відповідного індикатора для центральноєвропейських країн, в той час як на Балканах інвестиційне співробітництво сприяло покращенню рівня життя населення [78].

Спеціальне дослідження впливу інвестиційного співробітництва всередині ЄС на інвестиційні доходи виявило, що сукупний дохід від іноземних інвестицій, отриманий у європейському регіоні, приблизно дорівнює сукупному зовнішньому інвестуванню в регіон, тобто дохід, який отримують інвестори з ЄС, майже покриває їхні нові інвестиційні витрати. Приблизно три чверті отриманого доходу не залишаються в економіці країни-реципієнта, а повертаються до країни походження інвестицій, причому рівень репатріації інвестицій у центрально- та

східноєвропейських країнах-членах ЄС є нижчим, ніж загальний показник для всього об'єднання.

Висновки до розділу 1

Таким чином, концептуалізація міжнародного інвестиційного співробітництва далека від завершення, а його дискусійний характер та емпірична невизначеність поки не дозволяють отримати загальновизнану дефініцію. Це обґрунтовує необхідність формулювання та введення в науковий оборот власного погляду на сутність аналізованої категорії, яку доцільно розуміти як економічні відносини, що складаються в результаті здійснення міжнародного інвестування та опосередковують рух міжнародних інвестицій.

Належна організація міжнародного інвестиційного співробітництва неможлива без науково обґрунтованого уявлення про сутність, місце та роль його складових. Ключовою рисою, що визначає комерційну природу інвестиційного співробітництва та єднає його з міжнародною інвестиційною діяльністю та міжнародним рухом капіталу, є основна мета – отримання прибутку. Роль міжнародного інвестиційного співробітництва уособлена в його функціях та реалізується через вплив його суб'єктів на об'єкти на кількох рівнях, однак кожного разу маючи прояв у русі міжнародних інвестицій, що складає предмет такого співробітництва. Відтак доцільно розглядати названі поняття у стратифікаційному розрізі. На погляд автора, міжнародне інвестиційне співробітництво може реалізовуватися на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях.

Методичні підходи до аналізу та оцінки раціонально розглядати, враховуючи специфіку та конкретно-економічні прояви відповідних складових. Найбільш популярним серед дослідників є діагностика ступеню ефективності використання суб'єктами міжнародного інвестиційного співробітництва того чи іншого методу та інструменту реалізації відносин, що його складають. Розмаїтість доступного інструментарію й визначає ступінь прогресивності такого співробітництва в певній

країні або групі країн. Збір і узагальнення актуальних, з точки зору мети цього дослідження, публікацій дозволив виокремити такі цільові індикатори впливу інвестицій: економічне зростання, продуктивність, зайнятість, заробітна плата, суспільна нерівність, бідність, національний дохід.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Макроекономічні умови міжнародного інвестування в українському Причорномор'ї

Причорноморські регіони України, до яких належать Одеська, Миколаївська, Херсонська області та, частково, Автономна Республіка Крим, характеризуються значним економічним та інвестиційним потенціалом – у першу чергу, внаслідок їхнього унікального географічного розташування, широких торговельних зв'язків, продуктивного сільського господарства та вагомих резервів розвитку морегосподарського комплексу, енергетичного, туристичного та логістичного секторів. Основу регіональних зв'язків зі світовим господарством, безумовно, заклала морська інфраструктура. Порти Великої Одеси, Дунаю, Миколаєва, Херсона та Криму протягом тривалого часу лишаються ключовими точками товарних і пасажирських перевезень, забезпечуючи зручний доступ до Європейських та Середземноморських ринків.

Важливу роль у економіці Причорноморських регіонів відіграє агропромисловий комплекс. Землі Одещини, Миколаївщини та Херсонщини відомі своєю родючістю, що робить їх ідеальними для розвитку агробізнесу. Інвестиційну привабливість цієї сфери підтверджують численні капітальні вкладення міжнародних корпорацій у виробництво, переробку та логістику сільськогосподарської продукції. Ще однією важливою складовою інвестиційного потенціалу регіону є енергетика. Окрім споруджених ще за радянських часів Південноукраїнської АЕС та мережі ТЕС і ТЕЦ, вказані території є надзвичайно придатними до розробки відновлювальних джерел енергії, зокрема гідро-, вітро- та сонячної генерації внаслідок належного ландшафту та клімату.

Туризм є ще однією важливою галуззю, що активно привертала увагу міжнародних інвесторів у передвоєнний період. Масштабні прибережні лінії,

численні історичні та природні пам'ятки, особливі мінералогічні та кліматичні умови роблять Причорноморські регіони привабливими для туристів усіх спрямувань – від зелених та етно-турів до санаторно-курортного відпочинку. У цьому контексті важливо враховувати також екологічну складову: хоча чорноморське узбережжя вразливе до забруднення та інших негативних впливів, низька концентрація шкідливих виробництв сприяла суттєвому відновленню природного різноманіття морських і прибережних екосистем, що потенційно сприяє посиленню туристичних потоків і тягне формування інвестиційного потенціалу.

Загальну характеристику соціально-економічного розвитку приморських регіонів України доцільно розпочати з огляду ключових показників їхнього стану в передвоєнний 2021 рік (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Вибрані соціально-економічні показники Приморських регіонів України
у 2021 р.**

Адміністративна одиниця	Площа, тис. км ²	у % до всієї України	Населення, тис. осіб (2021)	у % до всієї України	Густота, осіб/км ²	ВРП (ВВП), млн. дол. США (2021)	у % до всієї України	ВРП (ВВП) на душу, дол. США
Україна	603,7	100,0	41 130,4	100,0	68,1	199 765,9	100,0	4 856,9
Одеська обл.	33,3	5,5	2 349,7	5,7	70,6	9 956,3	5,0	4 237,2
Миколаївська обл.	24,6	4,1	1 090,5	2,7	44,3	4 550,4	2,3	4 172,8
Херсонська обл.	28,5	4,7	1 000,4	2,4	35,1	3 231,7	1,6	3 230,5
Причорномор'я	86,4	14,3	4 440,6	10,8	51,4	17 738,4	8,9	3 994,6
Запорізька обл.	27,2	4,5	1 636,3	4,0	60,2	8 389,1	4,2	5 126,8
Донецька обл.	26,5	4,4	4 056,4	9,9	153,1	10 383,5	5,2	2 559,8
Приазов'я	53,7	8,9	5 692,7	13,8	106,0	18 772,6	9,4	3 297,6
Приморські регіони разом	140,1	23,2	10 133,3	24,6	72,3	36 511,0	18,3	3 603,1
Довідково (2013): АР Крим і м. Севастополь	27,2	4,5	2 353,1	—	86,5	7 188,7	—	3 055,0

Джерело: складено автором на основі [10].

Зі змісту табл. 2.1 випливає, що за сукупним масштабом області, які разом формують приморський регіон, становлять близько чверті від площі та населення України. При цьому варто зазначити, що якщо за територією причорноморські територіальні утворення помітно переважають приазовські, то відносно наявної на початок 2022 р. людності тенденція є зворотною – одна лише Донецька область практично наближається за чисельністю населення до Одеської, Миколаївської та Херсонської разом узятих. Це відповідним чином відбивається й на густоті населення, яка у Приазов'ї є вдвічі більшою, ніж у Причорномор'ї. Загалом же цей показник для приморських регіонів є вищим, ніж середньо-український.

Логічно, що подібні відмінності в людських ресурсах прямо відзначаються й на економічному потенціалі: у 2021 р. ВРП приазовських областей більш, ніж на 1 млрд. дол. США перевищував аналогічний показник причорноморських областей. Обчислення сукупного внеску приморських регіонів до ВВП України свідчить, що зі 100 доларів абсолютного розміру національної економіки на аналізовані області припадає дещо більше 18 доларів, що складно вважати задовільним показником, зважаючи на територіальну та людську частки. Ще менший оптимізм спричиняє перерахунок регіонального продукту на душу населення: відповідний індикатор приморських регіонів у 2021 р. був на 1,2 тис. дол. США ніж середній по країні, причому в причорноморських областях відхилення було дещо меншим (близько 800 доларів), а в приазовських – значно більшим (1,5 тис. доларів). Варто все ж зазначити, що відповідна статистика має суб'єктивну похибку, оскільки суттєва частка ВРП, який фактично генерується в регіонах України, формально припадає на столицю (відповідно до місця реєстрації великих суб'єктів господарювання).

Виходячи з мети цього дослідження, доцільно зосередитися на аналізі макроекономічних умов розвитку Причорноморських регіонів України, до яких належать Одеська, Миколаївська та Херсонська області. Враховуючи географічне положення, більша частина Кримського півострова також є причорноморською територією, відтак до об'єкту аналізу варто було б долучити й Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, проте їхня тимчасова окупація, що триває з лютого 2014 р., перешкоджає збору достовірної статистичної інформації та

унеможливиює проведення відповідних спостережень та аналітичних процедур. Тому в рамках цього дослідження вказані регіони не залічуються до Причорноморських регіонів, якщо протилежне не зазначено окремо.

Доцільно проаналізувати динаміку та структуру валового регіонального продукту Причорноморських регіонів (рис. 2.1).

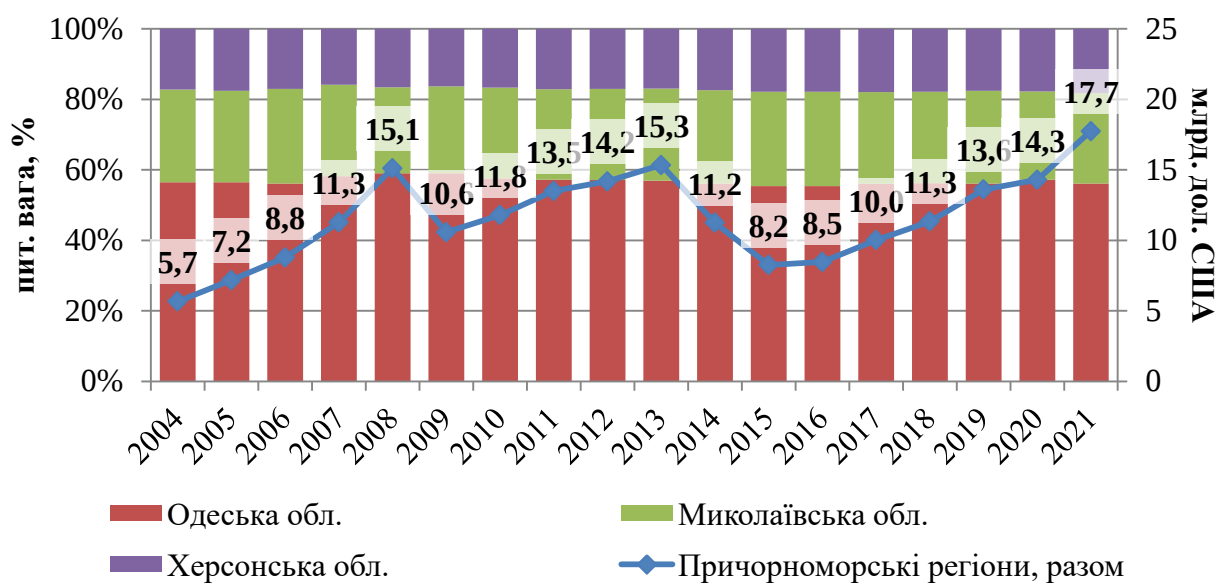

Рис. 2.1. Динаміка та структура ВРП Причорноморських регіонів України в 2004 – 2021 рр., млрд. дол. США

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10].

Представлені на рис. 2.1 частки областей та сукупний обсяг ВРП Причорноморських регіонів (перерахований у дол. США за середньорічним офіційним курсом) дозволяють зробити висновок про наявність трьох етапів економічного розвитку протягом аналізованого періоду: 2004 – 2008 рр., 2009 – 2013 рр. та 2014 – 2021 рр. Природними межами зазначених періодів ставали економічні та політичні потрясіння – світова фінансова криза в 2008 р., анексія Криму та початок агресії проти України на Донбасі в 2014 р., повномасштабне вторгнення в 2022 р. Нескладно помітити, що початок нового етапу щоразу знаменувався найвищим значенням валового продукту Причорноморських регіонів у номінальному вираженні (в цінах поточного року). Територіальні ж пропорції,

здебільшого, залишалися сталими: близько 57 % щороку припадало на Одеську область, до 26 % – на Миколаївську та не менше 17 % – на Херсонську. Незмінність тенденцій свідчить про збереження міжобласного економічного паритету без проривного розширення господарського потенціалу або, принаймні, за синхронної модернізації факторів виробництва.

Розуміння макроекономічних умов міжнародного інвестиційного співробітництва неможливе без встановлення галузевої спеціалізації відповідних територій. З цією метою доцільно проаналізувати структуру регіональних господарських комплексів напередодні повномасштабного вторгнення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Структура випуску в основних цінах за видами економічної діяльності
Причорноморських регіонів України в 2017 – 2021 рр., %**

Види економічної діяльності	Причорноморські регіони						Україна	
	2017	2018	2019	2020	2021	сер. річн.	сер. річн.	ранг
Переробна промисловість	23,2	21,8	21,2	19,5	17,1	20,1	25,9	1
Сільське, лісове та рибне господарство	17,3	16,7	14,1	12,1	18,2	15,7	11,3	3
Транспорт і логістика	13,4	12,7	13,2	12,4	9,2	11,9	6,6	5
Внутрішня торгівля	10,8	10,5	10,7	11,4	11,5	11,1	13,1	2
Будівництво	7,1	7,8	8,4	11,2	12,8	9,9	6,6	4
Інші галузі	28,2	30,5	32,5	33,4	31,2	31,3	36,5	—

Джерело: складено автором на основі [10].

Наведені в табл. 2.2 частки галузей у сукупному випуску Причорноморських регіонів і України в цілому обчислено та впорядковано на основі даних про абсолютний обсяг і структуру випуску у фактичних цінах (див. додатки Г і Д). Загальний висновок з представлених даних стосується подібної галузевої структури аналізованих областей до загальнонаціональної, за виключенням деяких відмінностей в порядку ключових галузей. Отже, провідним видом економічної діяльності, що генерує 1/5 економіки регіону, є переробна промисловість. Примітно, що протягом останніх 5 років питома вага цієї галузі невпинно скорочувалася, що може свідчити про певний індустріальний занепад. Аналогічний висновок можна

зробити, порівнюючи регіональну частку з державною: в середньому в Україні в 2017 – 2021 рр. переробна промисловість створювала кожен четверту гривню валового випуску, в той час як у Приморських регіонах – лише кожен п'яту.

Сільське господарство та інші натуральні галузі є другим за внеском видом діяльності для аналізованих областей – щороку на них припадало близько 16 % випуску, причому цей показник демонстрував нестійку динаміку, що пояснюється сезонністю та циклічністю урожайності. Загалом же для України агробізнес був третім за важливістю сектором економіки, поступаючись внутрішній торгівлі. В такому відхиленні можна побачити першу галузеву специфіку Причорноморських регіонів: через особливості розташування, транспорт і логістика здатні генерувати значно більший внесок у регіональний випуск, ніж торгівля. Так, майже 12 % результатів економічної діяльності щороку припадало на транспортні, складські, поштові та інші подібні послуги, в той час як оптова та роздрібна торгівля приносили лише 11 % внеску в сукупний випуск.

Разом із тим, варто зазначити, що динаміка відповідних часток вказує на поступове скорочення логістичної діяльності та відносну сталість торгівлі, що можна пояснити, з одного боку, наслідками переривання звичних ланцюжків поставок через пандемію, а з іншого – фундаментальним місцем внутрішньої торгівлі в підтримці загальноекономічної динаміки. Першу п'ятірку ключових галузей Причорноморських регіонів замикає будівництво, що генерувало кожен десяту гривню регіонального випуску, а з роками розмір цього внеску лише зростав. Примітно, що, хоча в загальнонаціональному розрізі будівництво посідає 4, а не 5 ранг, його відносний внесок є помітно нижчим за такий у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях. Це може свідчити про високу галузеву норму віддачі, що переважає середній рівень у країні та приваблює додатковий капітал. На решту галузей в середньому припадає не більше 5 %, що назагал створює близько третини регіонального випуску. Порівняння цього показника із загальнонаціональним дає підстави стверджувати, що галузева структура господарства Причорноморських регіонів є більш диверсифікованою за економіку України.

Повномасштабна війна, в умовах якої економіка та суспільство України живуть з 24 лютого 2022 р., щоденно справляє колосальний вплив на перетворення звичних господарських механізмів і економічних відносин між ринковими суб'єктами, домогосподарствами та державою. Було би помилково стверджувати, що реалії воєнного часу справді згубно впливають виключно на фронтові та прифронтові регіони, проте складно заперечити різницю в масштабах такого впливу: за актуальними підрахунками, зі 151 млрд. дол. США прямих збитків більше 110 млрд. (а це щонайменше 73 %) припадає на п'ять областей, де ведуться активні бойові дії [88]. Прикметно, що три з них – Херсонська, Запорізька та Донецька, – належать до приморських регіонів України, а з додаванням оціночних втрат в Одеській та Миколаївській областях разом вітчизняне узбережжя понесло практично половину прямої (інфраструктурної) шкоди. Доцільно детальніше розглянути відповідні показники в динаміці (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка та структура загальної оцінки прямих збитків

Причорноморських регіонів України від повномасштабного вторгнення

Територіальне утворення	червень 2022, млрд. дол. США	серпень 2022, млрд. дол. США	лютий 2023		червень 2023	
			млрд. дол. США	пит. вага, %	млрд. дол. США	пит. вага, %
Одеська область	–	–	0,6	0,4	0,7	0,5
Миколаївська область	–	–	6,3	4,4	7,4	4,9
Херсонська область	–	–	7,3	5,1	10,5	7,0
Причорноморські регіони разом	–	–	14,2	9,9	18,7	12,4
Україна	95,5	127,0	143,8	100,0	150,5	100,0

Джерело: складено автором на основі [85-88].

Наведені в табл. 2.3 оціночні дані щодо прямих збитків, понесених Україною та її Причорноморськими регіонами, нажаль, не мають системної періодичності спостережень, а регіональний розріз став доступним лише у звітах за 2023 р., відтак аналіз відповідних показників носить допоміжний характер у рамках цього дослідження. Тим не менш, представлені індикатори свідчать про зростаючу частку

Причорноморських регіонів у загальному обсязі збитків, навіть незважаючи на поступове зміщення лінії фронту на схід: так, якщо за рік від початку ведення бойових дій на Одеську, Миколаївську та Херсонську області припадав кожен десятий долар матеріальних втрат, то вже за квартал (у червні 2023 р.) питома вага збитків названих регіонів перевищила 12 %, причому збільшення частки відбулося одночасно в усіх територіальних утвореннях. Це пояснюється, по-перше, активними воєнними зіткненнями у лівобережній частині Херсонської області, по-друге, підривом 6 червня 2023 р. Каховської ГЕС (який спричинив щонайменше 2 млрд. дол. США додаткових прямих збитків [88]), по-третє, регулярним бомбардуванням портової інфраструктури Причорномор'я.

Зрозуміло, що за умов продовження активних бойових дій та воєнних руйнувань формування належного макроекономічного середовища для ефективного залучення міжнародного інвестування залишається проблематичним. Разом із тим, офіційні заяви дипломатів і чиновників низки європейських країн, які ще в 2022 р. відгукнулися на пропозицію взяти шефство над певною областю, громадою або населеним пунктом, свідчать про зацікавленість у інвестиційних і комерційних зв'язках з Україною. Зокрема, влада Греції оголосила про допомогу у відбудові Одеси, представники Данії планують взяти активну участь у відновленні житла, соціальної та транспортної інфраструктури Миколаєва, Швеція та Нідерланди розглядають можливість долучитися до відродження Херсонської області [59]. Навіть лишаючись лише оголошеннями про наміри, подібні заяви свідчать про обґрунтованість стриманого оптимізму щодо майбутнього міжнародного інвестиційного співробітництва та актуалізують потребу в реалістичній оцінці передумов і специфіки інвестиційного профілю Причорноморських регіонів. Відповідний огляд доцільно здійснити шляхом PESTEL-аналізу (див. додаток Е), підсумки якого представлено в табл. 2.4.

Чинники міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів, проаналізовані в табл. 2.4, відповідно до методології PESTEL, у рамках 6 категорій: політичні, економічні, соціальні, технологічні, правові та екологічні [65,

с. 337-339]. В якості експертів було залучено профільних співробітників місцевих ОВА.

Результати аналізу, наведені в табл. 2.4, свідчать про найбільший вплив на міжнародне інвестиційне співробітництво Причорноморських регіонів правових і політичних чинників, що цілком логічно витікає з сутності досліджуваного явища. Дещо слабшим є вплив економічних, технологічних і екологічних чинників, а найменш вразливим таке співробітництво є до соціальних аспектів.

Так, серед відібраних для аналізу політичних чинників провідними за зваженим ефектом, на думку експертів, є ймовірність та тривалість ведення бойових дій, ракетних обстрілів і тимчасової часткової окупації, а також прогрес у євроінтеграційному процесі. Це пояснюється прямим негативним впливом повномасштабної агресії проти України на весь комплекс міжнародних економічних зв'язків (у тому числі й інвестиційних), що було продемонстровано вище. Стосовно ж інтеграції та набуття членства в ЄС варто зазначити, що саме з цією подією та прогресом на шляху до неї більшість закордонних інвесторів пов'язують помітні позитивні зрушення в інвестиційному кліматі та загальному господарському житті в Україні. Серед правових чинників найбільш значущими експерти вважають інтенсивність та ступінь адаптації до правових стандартів ЄС, сприятливість податково-митного режиму та ступінь бюрократизації дозвільних, ліцензійних та звітних процедур. Усі названі аспекти прямо впливають на простоту та ефективність заснування та ведення бізнесу в країні, в тому числі за участі іноземного капіталу.

До провідних економічних чинників, які справляють найбільший вплив на міжнародне інвестиційне співробітництво, належать інтенсивність реального економічного зростання, а також інфляційна та курсова динаміка. Ці макроекономічні характеристики є первинними орієнтирами для міжнародних інвесторів у прийнятті рішення про ведення будь-якої зовнішньоекономічної діяльності в певній країні або регіоні. Ключовим технологічним чинником експерти називають ступінь відповідності та готовності переходу на технологічні стандарти та регламенти ЄС, що загалом визначає середньострокові перспективи відповідності науково-технічної бази інвестиційного співробітництва очікуванням інвесторів.

Таблиця 2.4

Результати PESTEL-аналізу чинників міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів

Чинник	Вага впливу	Чинник	Вага впливу
<i>P – політичні чинники</i>		<i>E – економічні чинники</i>	
Імовірність та тривалість ведення бойових дій, ракетних обстрілів і тимчасової часткової окупації	0,75	Інтенсивність реального економічного зростання	0,75
Прогрес у євроінтеграційному процесі	0,75	Інфляційна та курсова динаміка	0,75
Ступінь демонополізації та деолігархізації регіональної економіки	0,50	Доступність чорноморських портів для міжнародної торгівлі	0,50
Рівень та суспільне сприйняття корупції	0,50	Спроможність та динаміка місцевих бюджетів	0,25
Рівень децентралізації публічної влади та економічної автономії місцевого самоврядування	0,50	Рівень та темп зростання реальної заробітної плати	0,25
<i>S – соціальні чинники</i>		<i>T – технологічні чинники</i>	
Динаміка чисельності та статевовікова структура економічно активного населення	0,50	Ступінь відповідності та готовності переходу на технологічні стандарти та регламенти ЄС	0,75
Рівень зайнятості та життя населення	0,50	Площа покриття, якість та стійкість мобільного зв'язку та Інтернету	0,50
Етнокультурне та релігійне співіснування	0,25	Рівень фізичного та морального зносу шляхів сполучення та електромереж	0,50
Ступінь забезпеченості житлом і основними соціально-побутовими благами	0,25	Рівень енергоефективності, автономності та запасу міцності вузлів генерації, водо-, тепло- та газопостачання	0,50
Динаміка розвитку медичної, освітньої та культурно-розважальної інфраструктури	0,25	Ефективність інституцій з трансферу знань та технологій	0,25
<i>E – екологічні чинники</i>		<i>L – правові чинники</i>	
Ступінь мінного забруднення суходолу та морських шляхів	0,50	Інтенсивність та ступінь адаптації до правових стандартів ЄС	0,75
Запаси біологічних ресурсів Чорного моря та континентальних територій	0,50	Сприятливість податково-митного режиму	0,75
Рівень охоплення та технічний стан мереж іригації, водопостачання та водовідведення	0,50	Ступінь бюрократизації дозвільних, ліцензійних та звітних процедур	0,75
Рівень захоронення твердих побутових відходів і культура поводження з відходами	0,50	Законодавчий динамізм і сталість гарантій інвесторам	0,50
Характер використання та рівень родючості ґрунтів	0,50	Рівень незалежності судових і антикорупційних органів	0,50

Джерело: складено автором.

Представлені екологічні чинники, пов'язані в основному зі станом Чорного моря та сільськогосподарських угідь, мають практично однакову середню важливість для міжнародного інвестування. Нарешті, серед соціальних чинників найбільше уваги, в контексті теми цього дослідження, варто приділити динаміці чисельності та статевовікова структура економічно активного населення, а також рівню зайнятості та життя населення. Названі індикатори характеризують стан і перспективи зміни одного з найважливіших ресурсів для реалізації міжнародних інвестиційних проектів – робочої сили та інтелектуального капіталу.

Назагал варто відзначити, що макроекономічні умови міжнародного інвестування в українському Причорномор'ї характеризуються суперечливими тенденціями: високим потенціалом географічного положення, природних ресурсів і масштабів місцевої економіки, що поєднується з колосальними прямими та непрямыми воєнними збитками та високим ступенем невизначеності політичних і, зрештою, соціально-економічних перспектив Причорноморських регіонів.

2.2. Стан та динаміка іноземних інвестицій у причорноморських областях

Міжнародна інвестиційна динаміка опосередковує інвестиційне співробітництво на всіх його рівнях. Як уже зазначалося, транскордонні потоки капіталу реалізуються у вигляді міжнародних інвестицій, що можуть здійснюватися внаслідок приватних або публічних інвестиційних видатків у країні розміщення за рахунок капіталу з іншої країни. У методологічному значенні міжнародні інвестиції одночасно виступають в якості іноземних та закордонних [26, с. 9; 27, с. 10; 57, с. 74], у залежності від точки зору стороннього дослідника на них. Так, інвестиційний потік з країни-реципієнта до країни-донора є іноземною інвестицією в першому випадку та закордонною – в другому. Аналогічно, закордонні інвестиції називають «вихідними» або «експортними», а іноземні – «вхідними» або «імпортними». Така термінологія більше придатна до сфери міжнародної торгівлі,

проте зовнішньоекономічні фінансово-інвестиційні відносини, що історично розвивалися слідом за відносинами з транскордонного переміщення товарів і послуг, наслідують відповідну професійну лексику.

Міжнародні інвестиції, як оборот продуктивного капіталу, здійснюються у двох формах, а саме:

- прямі інвестиції;
- непрямі (портфельні) інвестиції.

Відмінності між цими формами полягають в об'єкті та наявності контролю над ним, ліквідності, тривалості здійснення, рівні рентабельності та поінформованості інвестора, черговості надходження та ступені впливу на економіку [31, с. 300-301], проте визначальною ознакою є, все ж, мета або намір інвестора. До прямих інвестицій вдаються, розраховуючи на стратегічне отримання прибутку (дивідендів) внаслідок ведення підприємницької діяльності закордоном у заздалегідь визначеній галузі та місцевості, маючи детальні плани виробничо-операційної діяльності, розуміння аудиторії споживачів, посередників та конкурентів, асортименту товарів або послуг, правового режиму та локального бізнес-середовища.

Реалізація ж портфельних інвестицій не потребує настільки детальної свідомості мікроекономічних процесів, і використовується з метою диверсифікації портфелю фінансових активів інвестора безвідносно конкретного емітента придбаних цінних паперів, керуючись виключно макроекономічними чинниками: оподаткування, норма повернення позичкового капіталу, ризик країни тощо. Відтак непрямі інвестиції складно алокувати в географічному відношенні, не лише через їхню швидкоплинність та, здебільшого, тактичний характер, але й враховуючи ту поширену обставину, що сам інвестор може бути необізнаний стосовно територіальної приналежності фінансових інструментів, які перебувають в його портфелі. Враховуючи це, в рамках даного дослідження основним об'єктом аналізу будуть саме прямі інвестиції Причорноморських регіонів: головним чином, імпорتنі, проте з урахуванням вихідних інвестицій там, де це можливо, виходячи з інформаційних можливостей доступних статистичних джерел.

Оскільки зіставні дані щодо міжнародних прямих інвестицій для країн Чорноморського басейну в розрізі адміністративно-територіального устрою відсутні, для порівняння активності міжнародного інвестиційного співробітництва правомірно розглянути відповідну статистику на державному рівні (рис. 2.2, 2.3).

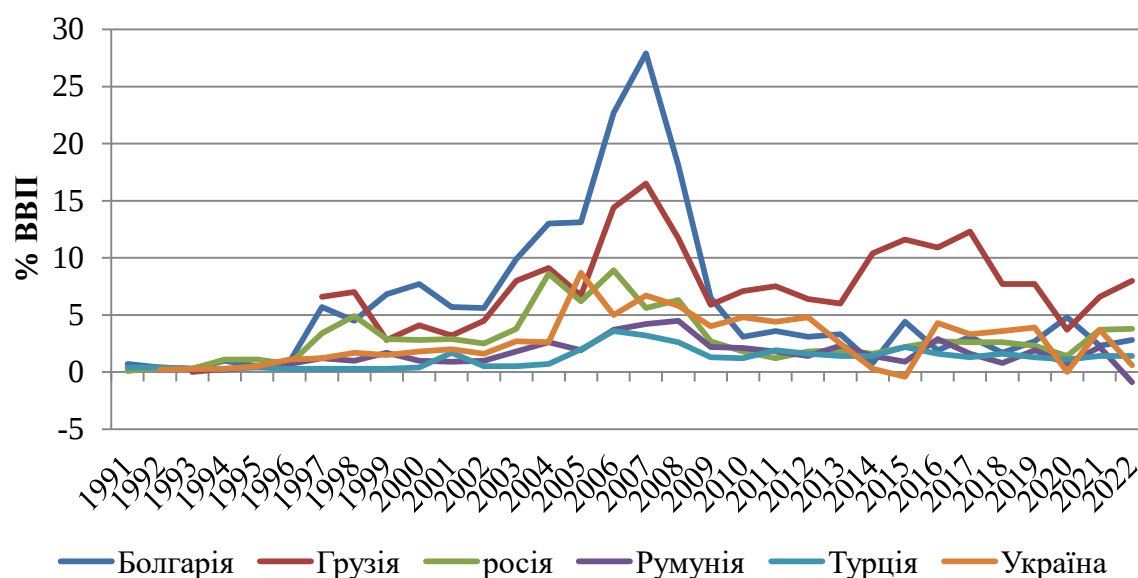
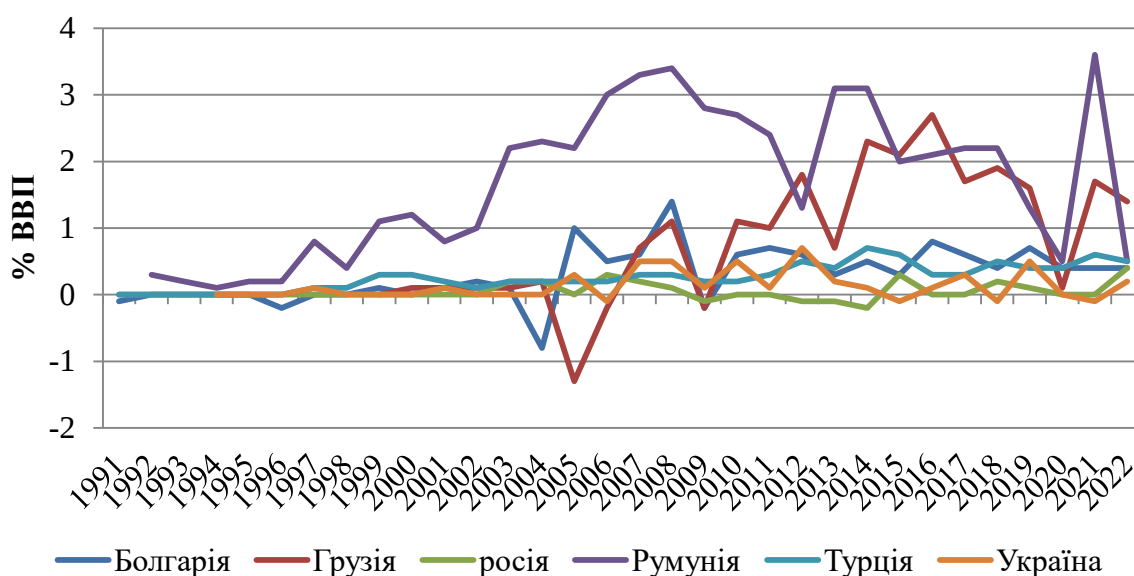

Рис. 2.2. Динаміка прямих іноземних інвестицій до країн Чорноморського басейну в 1991 – 2022 рр., % ВВП

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [102].

З представлених на рис. 2.2 даних можна скласти уявлення про зміну в часі активності певних країн у міжнародного інвестиційному співробітництві щодо залучення прямих інвестицій. Так, найбільшу частку відносно ВВП складали вхідні інвестиційні потоки Грузії та Болгарії – зокрема, в 1999 – 2009 рр. іноземні надходження до останньої були найбільшими в регіоні та на піку перевищували 20 % від обсягу національної економіки. Дещо меншими, проте більш сталими були потоки до Грузії – протягом аналізованого періоду ПІІ рідко знижувалися до 5 % ВВП, тримаючись в середньому на рівні 7-10 %. На такому фоні рівень міжнародного інвестиційного співробітництва України залишався суттєво скромнішим: в середньому, вхідні інвестиції не перевищували 3 % ВВП, перевищуючи п’ятивідсотковий щабель лише в 2005 – 2008 рр.

**Рис. 2.3. Динаміка прямих закордонних інвестицій з країн
Чорноморського басейну в 1991 – 2022 рр., % ВВП**

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [102].

Закордонне інвестування в країнах Причорномор'я було менш активним, оскільки ці держави традиційно належать до реципієнтів. Відтак показники Румунії та Грузії значно виділяють на загальному тлі, хоча експортні потоки першої не перевищують 2 % ВВП, а другої – не вище 1 %. Для України ж середньорічне значення в аналізованому періоді склало трохи більше 0,1 % ВВП, що можна вважати показником на рівні статистичної похибки. Отже з точки зору міжнародного інвестиційного співробітництва Україна є країною-реципієнтом.

Доцільно проаналізувати динаміку прямих іноземних інвестицій у Причорноморські регіони та визначити внесок кожного з них у загальний залишок відповідних ресурсів (рис. 2.4). Варто зауважити, що збір відкритих даних наразі ускладнений зміною з I кв. 2020 р. відповідального органу з методологічної обробки та публікації таких матеріалів – ним став Національний банк України [38]. Це відбулося через те, що НБУ складає платіжний баланс України, а відтак є зацікавленою стороною в представленні максимально точної статистичної інформації, гармонізованої з міжнародними стандартами. Внаслідок цього, ретроспективні дані щодо іноземних інвестицій за 2015–2019 рр. було переглянуто,

а розміщена інформація на офіційних ресурсах Державної служби статистики України втратила актуальність.

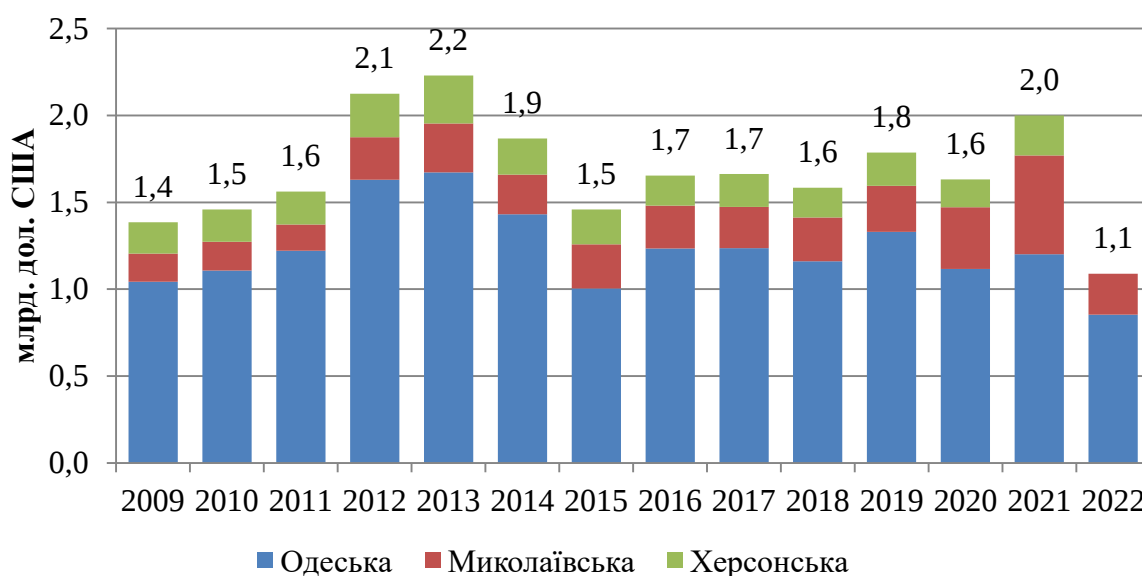

Рис. 2.4. Динаміка прямих іноземних інвестицій у Причорноморські регіони України в 2009 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10; 39].

Рис. 2.4 дозволяє отримати уявлення про загальний обсяг отриманих Причорноморськими регіонами іноземних інвестицій та їхній міжобласний розподіл. Сукупні залишки іноземних інвестицій змінювалися за чотирма етапами: впевнене зростання на 100 млн. доларів щороку в 2009 – 2013 рр. (з 30 % приростом у 2012 р.), що змінилося скороченням у півтора рази в 2014 – 2015 рр., стабілізація на рівні 1,7 млрд. дол. США в 2016 – 2020 рр. з помітною пост-пандемічною акселерацією близько 400 млн. доларів у 2021 р., та різке скорочення під час воєнного стану майже вдвічі в 2022 р. Найбільша частка залишків за інструментами участі в капіталі припадає на Одеську область: щороку відповідний показник становив щонайменше 1 млрд. дол. США (за виключенням 2022 р.). На Миколаївську область припадало в середньому 300 млн. доларів, проте в 2018 – 2021 рр. цей обсяг неухильно зростав, і напередодні повномасштабного вторгнення становив майже 600 млн. дол. США. Вхідні іноземні інвестиції в Херсонській

області коливалися довкола 200 млн. доларів без однозначного тренду, а результати 2022 р. не оприлюднювалися через низький рівень звітування (менше 50 %), що пояснюється тимчасовою окупацією лівобережних районів.

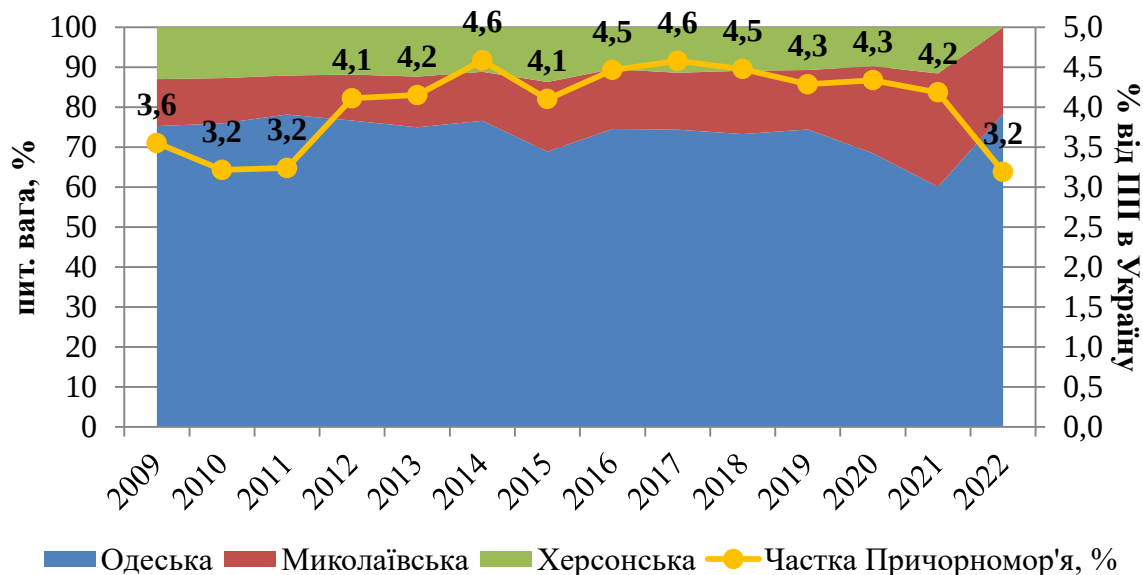

Рис. 2.5. Структура прямих іноземних інвестицій у Причорноморські регіони України в 2009 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10; 39].

Представлена на рис. 2.5 структура іноземних інвестицій дозволяє дійти висновку про домінування Одеської області відносно міжнародного інвестиційного співробітництва в українському Причорномор'ї: на цей регіон щороку припадало щонайменше 70 % загальних залишків за інструментами участі в капіталі. Втім, частка названої області поступово скорочувалася – переважно, за рахунок збільшення питомої ваги Миколаївської області, що зросла в аналізованому періоді практично втричі: з 12 % у 2009 р. до 28 % у 2021 р. Така тенденція свідчить про активізацію локальних зусиль із залучення іноземних інвестицій. Частка Херсонської області майже не зазнала змін і становила в середньому до 11 % щороку. Місце Причорноморських регіонів у загальнонаціональному інвестиційному співробітництві розкриває питома вага розміщених інвестицій: при середньорічному рівні 4 % певна активізація зусиль з розширення міжнародних

інвестиційних зв'язків відмічається в 2016 – 2020 рр., проте наслідки «коронакризи» звели нанівець більшу частину досягнутого в цьому напрямку. Повномасштабне ж вторгнення в Україну, що почалося та значно поширилося саме на Причорноморські регіони, на десятиліття відкинуло в прогресі міжнародне інвестиційне співробітництво до рівня 2010 – 2011 рр.

Доцільно проаналізувати вихідні інвестиції Причорномор'я України (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка та структура прямих закордонних інвестицій з Причорноморських регіонів України в 2009 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10; 39].

В експорті інвестицій, згідно з даними на рис. 2.6, абсолютну перевагу має Одеська область, частка якої становить не менше 95 % щороку. Дві інші області показали більш-менш помітні обсяги закордонного інвестування лише в 2021 р., проте й тоді їхні внески не перевищували 6 % на кожну. Нестійка та, переважно, низхідна динаміка (за винятком 2012 р.) призвела до того, що в 2009 – 2017 рр. загальні залишки вихідних інвестицій скоротилися в 2,5 рази (аномально високий результат 2012 р. можна пояснити масштабним виведенням капіталів з України напередодні тривалого періоду соціально-політичної нестабільності). Певне пожвавлення спостерігалось в 2018 – 2021 рр., коли середньорічний приріст

експортних інвестицій складав більше 4 млн. доларів, проте воєнні втрати 2022 р. звели нанівець майже весь прогрес. Варто відзначити, що в національному масштабі закордонного інвестування Причорноморські регіони посідають ще меншу значимість, ніж у залученні інвестицій: тільки в 2018 – 2022 рр. їхня частка складала близько 1 %, коли решту аналізованого періоду зі 100 доларів вихідних інвестицій на Причорноморські регіони припадало не більше 50 центів.

Варто проаналізувати зміну рейтингу найбільших країн-донорів у Причорноморські регіони України (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Найбільші країни-донори інвестицій у Причорноморські регіони України
в 2015 – 2022 рр.**

Ранг	Станом на кінець року:							
	2015		2018		2021		2022	
	Країна	ПП, млрд. дол. США	Країна	ПП, млрд. дол. США	Країна	ПП, млрд. дол. США	Країна	ПП, млрд. дол. США
1	Кіпр	0,5	Кіпр	0,5	Кіпр	0,7	Кіпр	0,3
2	Нідерланди	0,2	Сінгапур	0,3	Нідерланди	0,4	Нідерланди	0,2
3	В. Британія	0,2	Нідерланди	0,2	Сінгапур	0,2	Сінгапур	0,1
4	Німеччина	0,1	В. Британія	0,1	В. Британія	0,1	Люксембург	0,1
5	Монако	0,1	Люксембург	0,1	Люксембург	0,1	В. Британія	0,05
–	Інші	0,4	Інші	0,4	Інші	0,6	Інші	0,3
–	Разом	1,5	Разом	1,6	Разом	2,0	Разом	1,1

Джерело: складено автором на основі [39].

Зі змісту табл. 2.5 випливає, що протягом останніх 8 років перша п'ятірка країн походження найбільших прямих інвестицій у Причорноморські регіони України практично не змінювалася. На першому місці щороку традиційно знаходився Кіпр: інвестиції з цієї держави в середньому складали 500 млн. доларів, тобто 25-30 % від загального обсягу. На другій позиції, за виключенням 2018 р., перебували Нідерланди, з яких до Причорномор'я надходило від 200 до 400 млн. дол. США. За обсягами з ними конкурував Сінгапур, що з'явився в рейтингу в 2018 р. одразу на другій сходинці, але в подальшому міцно закріпився на третьому

місці. Велика Британія, яка в 2015 р. посідала третій щабель, поступово скорочувала свій вплив, опустившись в 2018 – 2021 рр. на четверте, а в 2022 р. – на п'яте місце. Люксембург, навпроти, вперше закріпився в п'ятірці в 2018 р., а за результатами 2022 р. посунув Британію з четвертої сходинки. Німеччина та Монако лише раз потрапляли в перелік лідерів – у 2018 р. на четвертому та п'ятому місцях відповідно.

Доцільно розглянути галузеву диверсифікацію прямих іноземних інвестицій у Причорноморські регіони України (рис. 2.7).

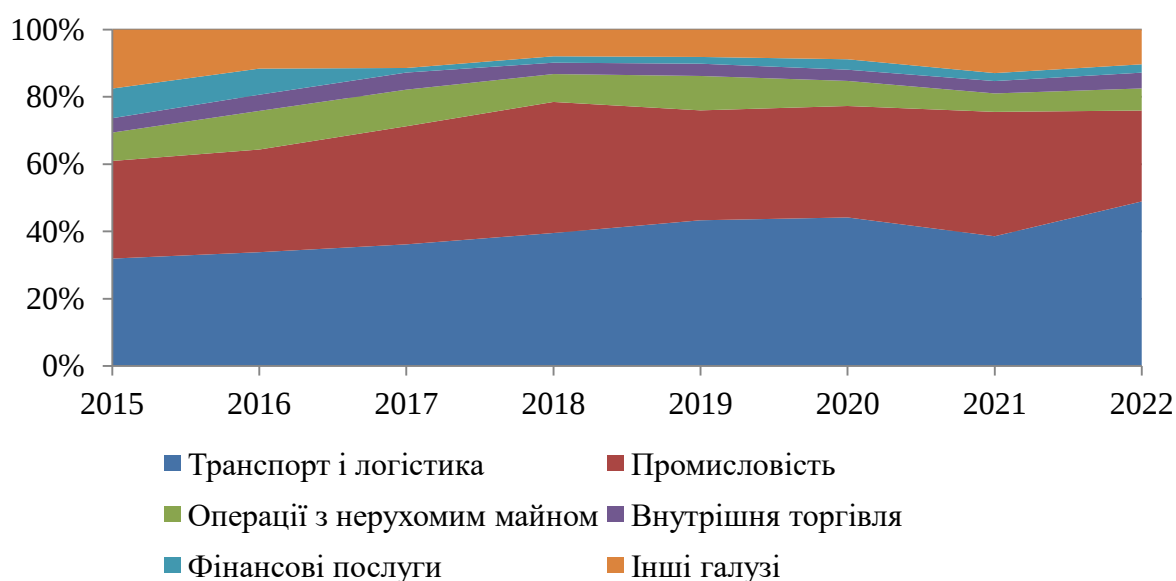

Рис. 2.7. Галузева структура прямих іноземних інвестицій у Причорноморські регіони України в 2015 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [39].

Із зображеного на рис. 2.7 випливає, що двома провідними галузями українського Причорномор'я з точки зору закордонного інвестора є транспортно-логістична діяльність та промисловість – щороку на них припадало 60 % і більше від загального обсягу інвестицій. При цьому транспорт і логістика неухильно нарощували залишки залучених коштів: якщо в 2015 р. їхня частка складала майже 32 %, то в 2022 р. практично половина ПІІ припадало на цю галузь. Поряд з цим, промисловість Причорноморських регіонів, переважно, зберігала інвестиційну привабливість, а її питома вага в залишках залучених інвестицій коливалася близько

33 % рівня, тобто з кожного долара закордонних надходжень третина припадала на переробні та енергетичні виробництва приморських областей. Вагоме місце в структурі іноземних інвестицій посідають операції з нерухомістю: їхня середньорічна частка становила майже 9 %, хоча й коливалася в аналізованому періоді в досить широкому коридорі – від 5,5 % до 11,5 %. Цікаво, що серед найбільш інвестиційно привабливих галузей відсутнє будівництво: це можна пояснити вищими ризиками фінансування незавершених об'єктів, ніж операцій з готовими спорудами. Приблизно однаковою питомою вагою та значимістю характеризувалися внутрішня торгівля та фінансові послуги: на кожен з цих галузей в середньому припадало близько 4 % прямих інвестицій, проте в аналізованому періоді торгівля зберігала таку частку практично незмінною, а фінансова та страхова діяльність суттєво втратила в питомій вазі – відповідний показник скоротився з 9 % у 2015 р. до 2,5 % у 2022 р., що, знову ж таки, можна пояснити високим рівнем ризиків для потенційного інвестора.

Якщо порівняти розрахунки галузевої структури залишків прямих іноземних інвестицій у Причорноморські регіони з переліком провідних видів економічної діяльності (табл. 2.2), то примітним є відсутність у першому переліку сільського, лісового та рибного господарства, хоча саме ця галузь, як зазначалося вище, є провідною для названих областей. Таке становище можна пояснити регуляторними складнощами для інвесторів-нерезидентів щодо участі в провадженні подібної діяльності: в першу чергу, йдеться про існуючі обмеження для іноземців щодо володіння та придбання земель сільськогосподарського призначення, а також отримання дозволів на розробку водних ресурсів. Оскільки ці права є базовими для ефективного підприємництва в сфері АПК, законодавчі та дозвільні обмеження перешкоджають активному залученню міжнародних інвестицій, а відтак – становлять вагомий резерв повоєнної активізації інвестиційного співробітництва.

Іншою галуззю, що отримувала недостатньо уваги з боку закордонних інвесторів, як уже зазначалося, є будівництво. Посилення міжнародної інвестиційної привабливості цієї сфери критично важливе не лише з точки зору високої актуальності модернізації дорожньої та енергетичної інфраструктури регіону, а й

зважаючи на масштабні втрати та пошкодження різноманітних об'єктів нерухомості – від приватного житла до транспортних мереж і споруд (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Оцінка знищених і пошкоджених об'єктів нерухомості та інфраструктури
в Причорноморських регіонах України (червень 2023 р.)**

Територіальне утворення	Житло		Прямі грошові втрати від знищення та пошкодження:		
	тис. од.	пит. вага, %	доріг, %	мостів та мостових переходів, %	залізничної інфраструктури, %
Одеська	0,6	0,4	—	1,0	1,0
Миколаївська	7,9	4,7	7,0	7,0	1,0
Херсонська	5,8	3,5	12,0	28,0	10,0
Причорноморські регіони разом	14,3	8,6	19,0	36,0	12,0
Україна	167,2	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: складено автором на основі [88].

Наведена в табл. 2.6 інформація про регіональний розподіл збитків від воєнних пошкоджень нерухомості та інфраструктури дозволяє попередньо оцінити ступінь критичності потреб у відновленні відповідних об'єктів, у тому числі за рахунок міжнародних інвестиційних ресурсів. Так, на Причорноморські регіони припадає майже кожен десятий будинок або квартира, що були пошкоджені або знищені внаслідок ракетних обстрілів або безпосередніх бойових зіткнень. В українському Причорномор'ї розташований також кожен п'ятий кілометр пошкоджених доріг, кожен третій міст або мостовий перехід і кожен восьмий об'єкт залізничної інфраструктури. Певним чином, такий високий рівень втрат можна пояснити не тільки та не стільки активністю обстрілів, але також і високою насиченістю відповідних споруд у розгалужених транспортних мережах чорноморських областей України. Відтак об'єктивні потреби у відновленні втрачених інфраструктурних і житлових об'єктів у досліджуваних регіонах є суттєвими, що актуалізує розробку засобів та інструментів активізації міжнародного інвестиційного співробітництва в галузі будівництва.

2.3. Структура міжнародного інвестиційного портфелю у Причорноморських регіонах України

Знаходячись на перехресті Європи та Азії, Причорноморські регіони мають великий потенціал для інвестицій в різноманітні сфери, в першу чергу, інфраструктуру, технології, туризм, енергетику, аграрний сектор тощо. Міжнародні інвестори можуть мати великий вплив на економіку та соціум регіону, забезпечуючи йому необхідні ресурси для реалізації амбіційних стратегій та планів на майбутнє. Регіональний портфель міжнародних інвестицій представляє собою стратегічний комплекс реалізованих проєктів, ініціатив на етапі впровадження, а також можливостей для нових інвесторів. Склад і структура такого портфелю надає інформацію про стан залучення та розміщення інвестицій у галузевому та територіальному розрізі. Важливо відзначити, що регіональний інвестиційний портфель не є сталим і змінюється під впливом об'єктивних макроекономічних чинників і суб'єктивних очікувань інвесторів.

У контексті міжнародного інвестиційного співробітництва обліковою одиницею такого портфеля є окреме підприємство як об'єкт інвестування на мікрорівні. Перед детальним галузевим і казуальним аналізом доцільно визначити місце іноземних інвестицій у інституційному розвитку підприємництва (рис. 2.8).

На рис. 2.8 представлено ретроспективу вибраних індикаторів участі міжнародних інвесторів у бізнес-економіці України – кількості зареєстрованих іноземних підприємств і частки коштів від нерезидентів у загальному обсязі капітальних інвестицій. Оскільки зазначені показники агрегуються офіційними статистичними органами лише на загальнонаціональному рівні, аналіз регіональних особливостей відповідних інституційних форм іноземних інвестицій здійснити неможливо. Відтак доцільно послуговуватися кумулятивними даними, припускаючи повторення аналогічних тенденцій на рівні Причорноморських регіонів.

Динаміка зазначених показників дозволяє дійти висновку про поступове, проте неухильне скорочення як присутності іноземного капіталу в

підприємницькому полі України, так і ступеню його впливу на фундаментальні процеси розширеного відтворення. Так, якщо до початку військової агресії проти України в 2014 р. в державі налічувалося близько 2 тис. іноземних підприємств, то вже у 2015 р. ця кількість скоротилася втричі – до без малого 700 таких компаній. В подальші роки чисельне скорочення тривало, проте суттєво меншими темпами.

Рис. 2.8. Динаміка інституційних форм іноземних інвестицій в економіці України в 2012 – III кв. 2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10].

Належить зазначити, що така організаційно-правова форма ведення бізнесу передбачає виключну власність нерезидентів фізичних або юридичних осіб [8, ст. 117], відтак питома вага закордонного капіталу в ньому завжди складатиме 100 %. Проте, іноземне підприємництво може здійснюватися й у менших квотах шляхом участі відповідних власників у капіталі підприємств інших організаційно-правових форм. Нажаль, недосконалість української статистики не дозволяє належним чином простежити відповідні показники.

Схожі до попереднього індикатора тенденції демонструє й динаміка частки нерезидентів у капітальних інвестиціях підприємств: якщо в довоєнні 2012 – 2013 рр. вона наближалася до 2 %, а в 2014 – 2016 рр. навіть зросла (на тлі скорочення

інших джерел інвестицій) та склала близько 3 %, то від 2017 р. спостерігається катастрофічне скорочення капітальних видатків за рахунок нерезидентів – до мізерних 0,1 % у 2021 р. І хоча офіційні дані щодо цього показника в 2022 р. наразі відсутні, нескладно передбачити продовження цього негативного тренду.

На регіональному рівні для аналізу доступні відомості щодо кількості активних суб'єктів господарювання та їх частки в загальнонаціональному підприємницькому секторі (рис. 2.9).

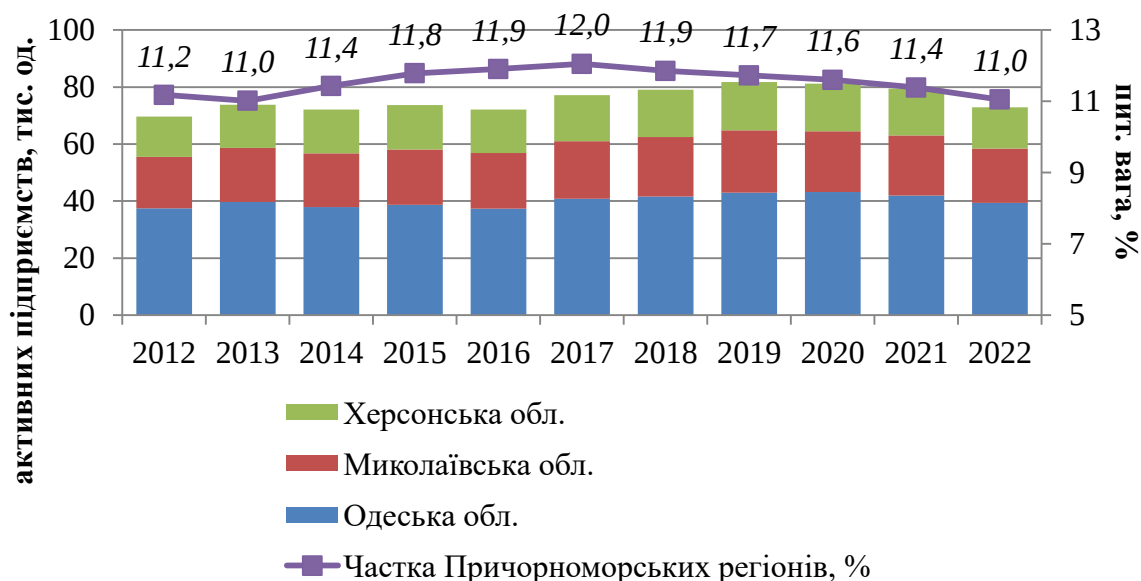

Рис. 2.9. Динаміка та структура активних підприємств у Причорноморських регіонах в 2012 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10].

На рис. 2.9 представлено зміну кількості активних підприємств у Причорноморських регіонах та їхню питому вагу в загальній кількості таких суб'єктів господарювання в Україні. Аналізуючи структуру підприємницького сектору, варто визнати сталий характер міжобласних пропорцій: більше половини діючих компаній, близько 40 тис., припадало на Одеську область, кожна четверта фірма (загалом 20 тис.) провадила свою діяльність на теренах Миколаївщини, а з Херсонської області походило дещо більше 20 % підприємств, що в абсолютному вимірі складало 16 тис. статистичних одиниць. Протягом 2012 – 2019 рр. загальна

кількість активних підприємств у Причорноморських регіонах поступово зростала – з 70 тис. до майже 82 тис., тобто на 17 %, – втім наслідки пандемії коронавірусу та повномасштабного вторгнення, що суттєво зачепило саме ці області, призвели до скорочення абсолютної чисельності бізнес-структур до 73 тис. (майже на 11 %). Разом із цим, частка Причорноморських регіонів протягом аналізованого періоду практично не зазнавала змін і коливалася в межах 11 – 12 %, що свідчить про макроекономічні причини прибуття та вибуття активних підприємств з обліку, що справляли однаковий вплив на всі регіони України.

Реалізація міжнародного інвестиційного співробітництва на регіональному рівні передбачає, головним чином, розміщення капітальних інвестицій у окремі підприємства – існуючі або новостворені, – та характеризується чіткою галузевою спрямованістю. Це пояснюється раціональним підходом інвесторів до ухвалення відповідних рішень, зважаючи на наявність необхідних умов у локації розміщення інвестицій та оптимальної норми прибутку, пов'язаною з конкретною сферою підприємництва. Відтак аналіз міжнародного інвестиційного портфелю в Причорноморських регіонах України доцільно здійснювати, виходячи з конкретних прикладів результативного інвестування. Систематизація та узагальнення відкритих даних щодо найбільших корпоративних закордонних інвесторів (див. додаток Ж) дозволила отримати уявлення про галузеві преференції нерезидентів стосовно розміщення свого капіталу в межах зазначених областей (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Структура корпоративних інвестицій найбільших інвесторів-нерезидентів Причорноморських регіонів України

Ранг	Галузь	Обсяг інвестицій		Країна походження	Обсяг інвестицій	
		млн. дол. США	пит. вага, %		млн. дол. США	пит. вага, %
1	портова логістика	1 193	50	країни ЄС	970	41
2	енергетика	585	24	Монако	550	23
3	переробна промисловість	557	23	Сінгапур	270	11
4	приладобудування	40	2	Швейцарія	262	11
5	будівельні матеріали	15	1	Велика Британія	248	10
Разом:		2 390	100	Разом:	2 390	100

Джерело: складено автором на основі [40; 45].

Структурний аналіз алокованих з дод. Ж даних, представлений у табл. 2.7, не враховує інформацію про найбільших іноземних інвесторів Херсонщини, оскільки відповідні відомості відсутні у відкритих джерелах. У цьому зв'язку варто також зважати, що суттєва частка великих підприємств з іноземним капіталом та інвестиціями розміщено на лівому березі та вздовж течії р. Дніпро, відтак з початком повномасштабного вторгнення та активних бойових дій ця територія зазнала суттєвих руйнувань, що фактично зводить нанівець інвестиційні зусилля попередніх років. Разом із тим, доступні дані дозволяють оцінити галузеву та географічну структуру корпоративних іноземних інвестицій у Причорноморських регіонах, оскільки попередній аналіз вказує на суттєве статистичне переважання економічних потужностей Одеської та Миколаївської областей.

Беззаперечним фаворитом іноземних інвесторів є логістична галузь, а саме портові транспортні, складські та допоміжні послуги, на які припадає практично половина всіх залучених інвестицій. Лідерами в цій сфері, за даними обласних державних адміністрацій, є група морських терміналів «TIC» (Монако), дочірнє підприємство «Контейнерний термінал ОДЕСА» (Німеччина), компанія «Bunge» (Швейцарія), ТОВ «Бруклін-Київ» (Велика Британія), ТОВ «М. В. Карго» (Нідерланди), ТОВ «Олімпекс Купе Інтернейшнл» (Республіка Кіпр), COFCO Agri (Китай), ТОВ «Евері» (Швейцаріящо), що загалом розмістили більше 1 млрд. доларів капітальних інвестицій у спорудження та модернізацію морських торговельних портів Одеси, Чорноморська, Южного та Миколаєва.

Така зацікавленість саме в портовому господарстві пояснюється високою рентабельністю та масштабами абсолютних обсягів виручки від провадження бізнесу в цьому секторі. Доцільно більш детально проаналізувати обсяги та регіональну структуру перевалки вантажів у морських портах України (рис. 2.10).

На рис. 2.10 представлено динаміку та структуру вантажообігу морських портів Причорноморських регіонів. Левова частка перевалки вантажів припадала на порти Одеської області – «Південний», Чорноморський, Одеський, Білгород-Дністровський, Ізмаїльський, Ренійський та «Усть-Дунайськ», – в 2018 – 2021 рр. щороку на них припадало близько 70 % від усіх оброблених вантажів, що становило

100 млн. тон. Порти Миколаївщини перевантажували до 23 % відправлень (близько 35 млн. т), а через Херсон і Скадовськ проходило до 2 % морських вантажів, тобто 3 млн. тон. Загалом же частка портів Причорноморських регіонів у загальному вантажообігу України складала не менше 90 %, а з початком повномасштабного вторгнення абсолютно весь морський транспорт завантажується та розвантажується в портах Одещини, що обумовлено веденням активних бойових дій у східній частині акваторії Чорного моря. За таких умов подальше міжнародне інвестування в розвиток портової інфраструктури тісно пов'язане з динамікою та перспективами припинення воєнного стану та пов'язаних із ним логістичних обмежень.

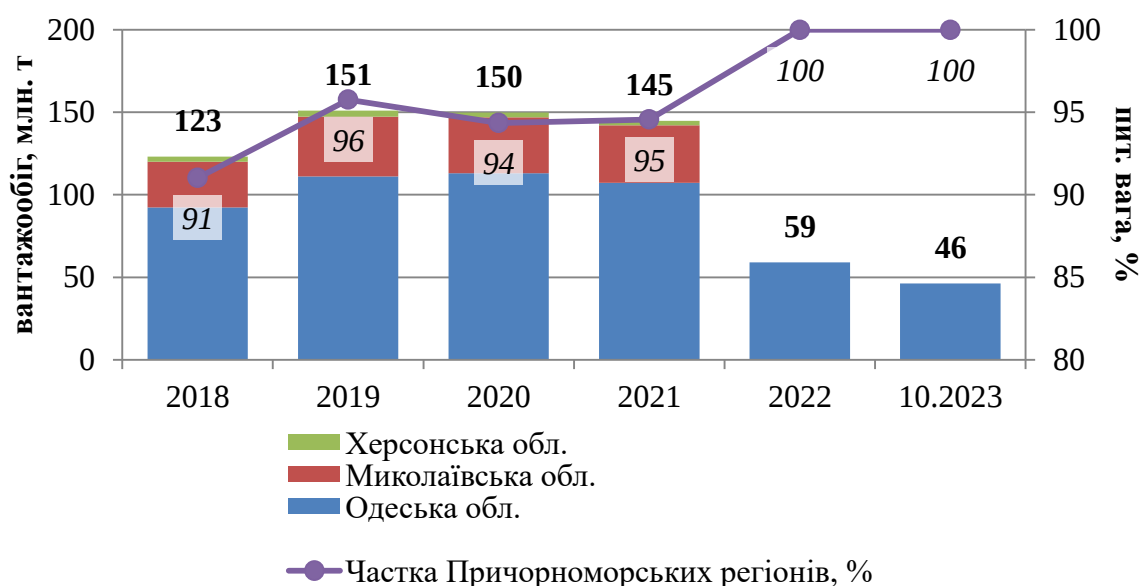

Рис. 2.10. Динаміка та структура вантажообігу морських портів Причорноморських регіонів у 2018 – жовтні 2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [1; 9; 79; 97].

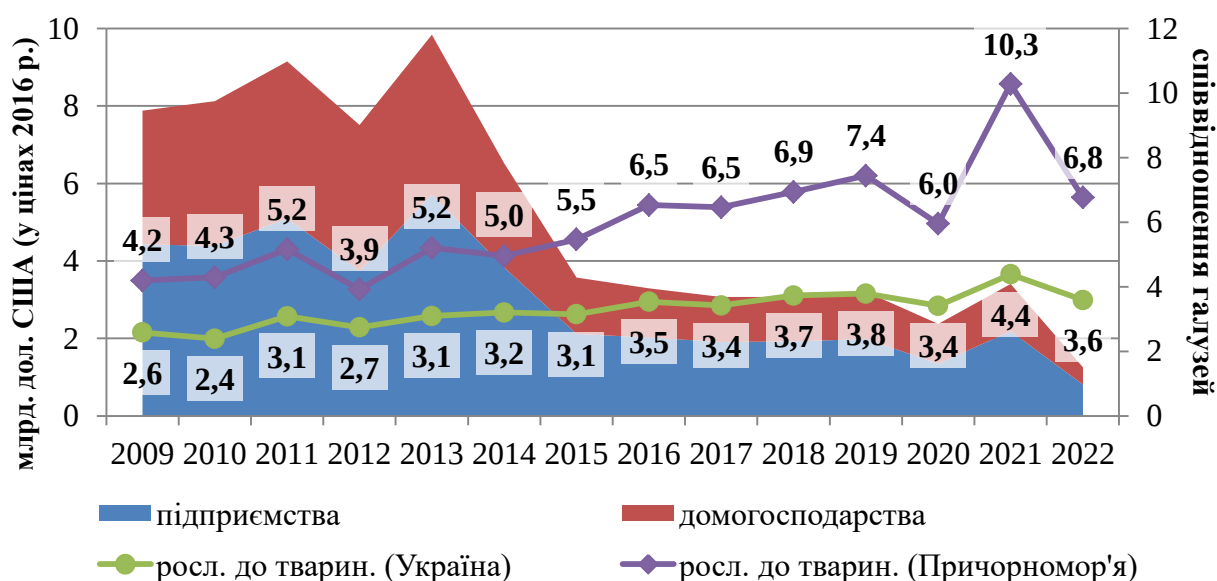
Майже кожен четвертий долар корпоративних іноземних інвестицій у Причорноморських регіонах припадав на енергетичний сектор і переробну промисловість (табл. 2.7). Варто зазначити, що інтерес нерезидентів до ведення бізнесу в енергетиці активізувався протягом останньої декади та стосується, переважно, розробки відновлювальних джерел. Так, німецька компанія «NOTUS Energy» (через спеціально створені для реалізації інвестицій ТОВ «Овід Вінд II»,

ТОВ «Овід Вінд III» та ТОВ «Овід Енержі»), ТОВ «Южне Енерджі» (Гонконг) та британська «VR Capital Elementum Energy» здійснили власні проекти зі спорудження та експлуатації вітроелектростанцій на території сільських громад Одеської області, а ТОВ «Арциз – Солар», що належить інвесторам з Польщі та Кіпру, у 2019 р. реалізувало будівництво сонячної електростанції в Арцизькому районі. Залучення цих інвестицій не лише сприяє розвитку зеленої енергетики в Причорноморських регіонах, а й робить важливий внесок у енергетичну безпеку та незалежність України, зважаючи на пов'язані з цим воєнні ризики.

Міжнародні інвестиції в підприємства переробної промисловості стосуються, переважно, обробки аграрної продукції та виробництва продуктів харчування. Зокрема, ТОВ «Дельта Вілмар Україна» (Сінгапур), ТОВ «ОЛСІДЗ Блек Сі» (Люксембург) та група компаній «РИСОІЛ С.А.» (Швейцарія) протягом тривалого часу реалізують проекти у сфері виробництва та експорту олійно-жирової продукції. СП «Вітмарк-Україна» (Кіпр) та ТОВ «Сандора» (США) є частинам всесвітньо відомих корпорацій з виробництва фруктових напоїв та концентратів, а ТОВ «Пуратос Україна» (Бельгія) збудувало нове хлібопекарне та кондитерське підприємство в Одеській області. Привабливість відповідних інвестицій пояснюється доступом до дешевої та якісної сільськогосподарської продукції, що складає основу економіки Причорноморських регіонів (рис. 2.11).

Представлена на рис. 2.11 структура аграрного виробництва свідчить про переважно корпоративний характер сільського господарства: на підприємства припадає, в середньому, дві третини виробленої в регіоні продукції, причому така пропорція збереглася й після суттєвого скорочення випуску внаслідок військової агресії проти України, що почалася в 2014 р. Подальше звуження питомої ваги домогосподарств пояснюється не лише труднощами в конкуренції з великими виробниками, але й потребою систематичного впровадження міжнародних стандартів якості та безпеки агровиробництва, що тягне високі витрати. Внаслідок повномасштабного вторгнення за результатами 2022 р. і підприємства, і домогосподарства виробили на 60 % менше сільськогосподарської продукції, ніж у

2021 р. Загалом же в аналізованому періоді випуск скоротився на 85 % у 2022 р. в порівнянні з 2009 р.

**Рис. 2.11. Динаміка та структура продукції сільського господарства
Причорноморських регіонів України в 2009 – 2022 рр.**

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10].

Дані рис. 2.11 дозволяють визначити галузеві вподобання виробників регіону та порівняти з загальнонаціональними: співвідношення річних обсягів випуску свідчить про переважно рослинницьку орієнтацію агробізнесу та неухильне зростання популярності галузі: якщо в 2009 р. в Причорноморських регіонах на кожен долар виробленої продукції тваринництва припадало 4 долари зібраних зернових і технічних культур, то в 2019 р. це співвідношення становило 1 до 7, а в 2021 р., внаслідок збору рекордного врожаю, – 1 до 10. Зважаючи на майже сталу пропорцію напрямів сільського господарства у всеукраїнському масштабі, можна зробити висновок про високу еластичність бізнес-планів Причорноморських аграріїв до кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції.

Серед провідних галузей, що привертають увагу іноземних інвесторів, варто назвати приладобудування та виробництво будівельних матеріалів, частка яких у загальних обсягах залученого інвестування є незначною відносно інших сфер

економіки (табл. 2.7). Таке становище можна пояснити посереднім рівнем розвитку відповідних кластерів господарського комплексу Причорноморських регіонів, високими бар'єрами входу на ринок і низькою галузевою нормою прибутку. Разом із тим, зважаючи на збитки, понесені внаслідок бойових дій у секторі нерухомості (табл. 2.6), будівництво та продукція будматеріалів є перспективною точкою зростання в повоєнному періоді. Задля оцінки тенденцій у цій галузі доцільно проаналізувати стан будівництва в попередньому періоді (рис. 2.12).

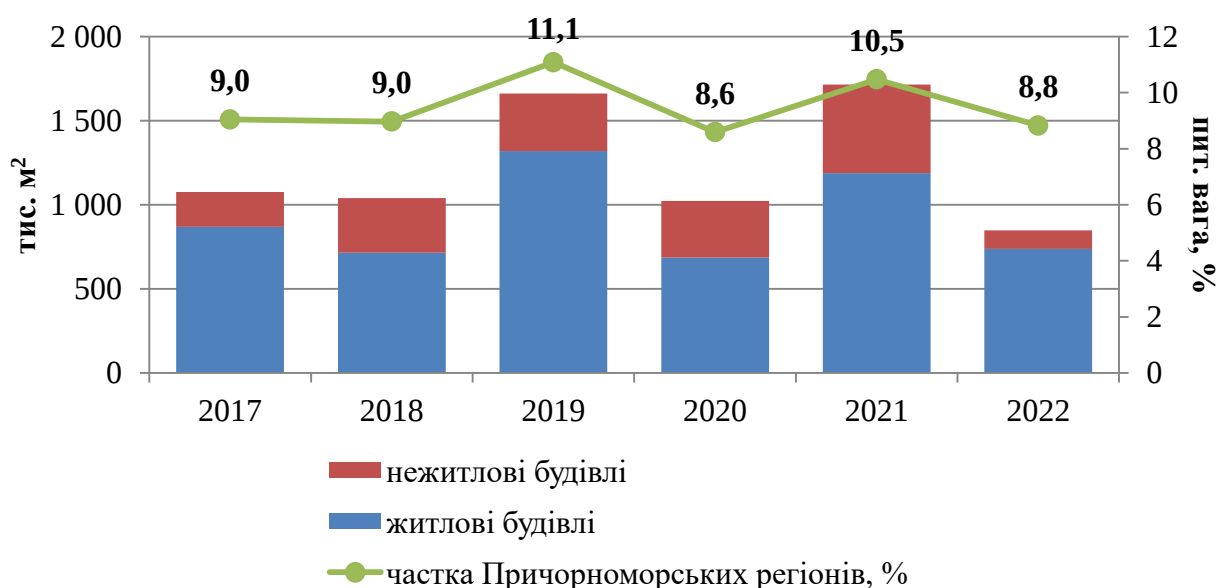

Рис. 2.12. Динаміка та структура будівництва в Причорноморських регіонах України в 2017 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10].

Зі змісту рис. 2.12 випливає, що загальна динаміка будівництва в Причорноморських регіонах лишалася відносно сталою, а відхилення від тренду можна пояснити змінами інтенсивності економічного зростання у відповідних областях і країні загалом. Так, у нормальних умовах (2017 – 2018, 2020 рр.) щороку в експлуатацію приймалося близько 1 млн. м² житлової та нежитлової площі, що відповідало 9 % від кумулятивного показника України. В 2019 р. та 2021 р. обсяги будівництва помітно перевищували середнє значення та складали 1,6 млн. м², що можна вважати наслідком загальнооекономічного зростання (безсумнівно, за умови

відсутності пандемії результати 2020 р. відповідали б тій самій тенденції). Додатковими ознаками активізації економічної активності в Причорноморських регіонах у вказаний період є, по-перше, відповідне зростання регіональної частки до 10,5 – 11 %, а по-друге, помітне збільшення прийнятих в експлуатацію нежитлових площ (комерційних, промислово-складських і культурно-розважальних будівель), які безпосередньо використовуються в провадженні підприємницької діяльності та соціальному забезпеченні населення. Доказом такого висновку є наявність протилежної тенденції в 2022 р., коли нові нежитлові площі характеризувалися рекордно низькою питомою вагою: 13 % проти середньорічних у 2017 – 2021 рр. 27 %. Це вказує на стагнацію в комерційному сегменті ринку нерухомості.

Аналіз регіонального розрізу найбільших іноземних інвесторів у Причорноморських регіонах (табл. 2.7) свідчить про відповідність виявленим раніше закономірностям у прямому інвестуванні (табл. 2.5): близько половини всіх інвестицій надходить з країн-членів ЄС, у т.ч. з Республіки Кіпр. Якщо зосередити увагу на інших країнах, відомих своїм ліберальним податковим режимом і дотриманням таємниці комерційної звітності (Монако, Швейцарія, Сінгапур), нескладно дійти висновку про те, що значна частина розміщених у Причорноморських регіонах іноземних інвестицій насправді можуть бути реінвестованими потоками, що мають українське походження. Зазначене актуалізує питання розробки та впровадження системи публічного контролю за іноземними інвестиціями, про що вже йшлося, оскільки ідентифікація та моніторинг такого переміщення капіталу є важливим компонентом системи забезпечення національної економічної та фінансової безпеки сучасної держави, в тому числі й України.

Висновки до розділу 2

Отже, проведений аналіз міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів України дозволив визначити загальні та специфічні риси участі цих територій у залученні та розміщенні потоків іноземного капіталу,

що є важливою передумовою розробки напрямів активізації такого співробітництва. Зокрема, огляд макроекономічних умов міжнародного інвестування в українському Причорномор'ї засвідчує наявність незмінних міжобласних пропорцій у регіональному виробництві. Галузева структура регіонального господарства є подібною до загальнонаціональної, за виключенням деяких відмінностей в порядку ключових галузей. Результати PESTEL-аналізу свідчать про найбільший вплив на міжнародне інвестиційне співробітництво Причорноморських регіонів правових і політичних чинників, що цілком логічно витікає з сутності досліджуваного явища. Дещо слабшим є вплив економічних, технологічних і екологічних чинників, а найменш вразливим таке співробітництво є до соціальних аспектів. Серед політичних чинників провідними за зваженим ефектом є ймовірність та тривалість ведення бойових дій, ракетних обстрілів і тимчасової часткової окупації, а також прогрес у євроінтеграційному процесі. Серед правових чинників найбільш значущими є інтенсивність та ступінь адаптації до правових стандартів ЄС, сприятливість податково-митного режиму та ступінь бюрократизації дозвільних, ліцензійних та звітних процедур.

Аналіз сукупних залишків іноземних інвестицій доводить наявність чотирьох етапів розвитку міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів: впевнене зростання в 2009 – 2013 рр., що змінилося стагнацією в 2014 – 2015 рр., стабілізацією в 2016 – 2020 рр. з помітною пост-пандемічною акселерацією в 2021 р., та різким занепадом під час воєнного стану в 2022 р. Структура іноземних інвестицій дозволяє дійти висновку про домінування Одеської області відносно міжнародного інвестиційного співробітництва в українському Причорномор'ї. У загальнонаціональному ж масштабі досліджувані регіони характеризувалися певною активізацією зусиль з розширення міжнародних інвестиційних зв'язків у 2016 – 2020 рр., проте наслідки «коронакризи» та повномасштабне вторгнення в Україну звели нанівець більшу частину досягнутого в цьому напрямку, відкинувши на десятиліття в прогресі міжнародне інвестиційне співробітництво до рівня 2010 – 2011 рр.

Портфель міжнародних інвестицій у Причорноморських регіонах представлений, переважно, портовою логістикою, на яку припадає практично

половина всіх залучених інвестицій. Така зацікавленість саме в портовому господарстві пояснюється масштабами провадження бізнесу в цьому секторі: частка портів Причорноморських регіонів у загальному вантажообігу України складала не менше 90 %, а з початком повномасштабного вторгнення абсолютно весь морський транспорт завантажується та розвантажується в портах Одещини, що обумовлено веденням активних бойових дій у східній частині акваторії Чорного моря. Майже кожен четвертий долар корпоративних іноземних інвестицій у Причорноморських регіонах припадав на енергетичний сектор і переробну промисловість. Інтерес нерезидентів до ведення бізнесу в енергетиці стосується, переважно, розробки відновлювальних джерел (сонячна та вітрогенерація). Міжнародні інвестиції в підприємства переробної промисловості стосуються, переважно, обробки аграрної продукції та виробництва продуктів харчування, що пояснюється доступом до дешевої та якісної сільськогосподарської продукції, що складає основу економіки Причорноморських регіонів. Аналіз регіонального розрізу найбільших іноземних інвесторів у Причорноморських регіонах свідчить про актуальність впровадження системи публічного контролю за іноземними інвестиціями з метою забезпечення національної економічної безпеки.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Імплементация закордонного досвіду інституційного забезпечення міжнародного інвестиційного співробітництва у приморських регіонах

Дієвість залучення та ефективність розміщення іноземних інвестицій у рамках міжнародного інвестиційного співробітництва на регіональному рівні перебуває в тісній залежності від наявного інституційного забезпечення, що виступає каталізатором покращення інвестиційного клімату та посилення міжнародної інвестиційної привабливості не лише країни загалом, а й окремих її територій. Відтак необхідність створення та налагодження регуляторно-правових умов активізації припливів іноземного капіталу визначається кількома фундаментальними причинами:

- інституційна стабільність є фундаментом для ефективної інвестиційної політики на всіх рівнях господарювання, оскільки прозоре та передбачуване регулювання надає нерезидентам впевненість у збереженні та примноженні коштів;

- інфраструктура інвестиційного співробітництва складається не лише з реальних активів, що формують необхідну основу провадження та розвитку підприємництва (транспортні, енергетичні, електронні мережі), а й низки загальних (банки, страхові компанії, бізнес-асоціації, галузеві та регіональні економічні форуми) та спеціалізованих (регіональні інвестиційні агенції та фонди) установ, що супроводжують інвестиційні та дивідендні потоки;

- регіональна влада та органи місцевого самоврядування, зазвичай, мають обмежені повноваження щодо зміни правової архітектури локального господарчого комплексу, проте здатні відігравати помітну роль в управлінні ризиками шляхом надання інвестиційних гарантій та нівелювання дискримінації нерезидентів через ефективні суспільні комунікації та промоцію міжнародних інвестицій.

Отже, належна розробка та ефективне впровадження інституційного забезпечення на науково обґрунтованих засадах великою мірою визначає успіх регіону в активному залученні та розміщенні міжнародних інвестицій, що в підсумку справляє далекосяжні наслідки для економічного зростання та підвищення рівня життя населення, а саме міжнародне інвестиційне співробітництво відтак набуває характеру стратегічного чиннику сталого розвитку регіону. В контексті транскордонного переміщення капіталів важливе значення відіграє також баланс регуляторних настроїв сусідніх країн, оскільки міграція інвестиційних ресурсів підкорюється загальноекономічному принципу лібералізму: що менше обмежень та заборон присутні на певному ринку, то міцнішою є підприємницька ініціатива. Доцільно відтак проаналізувати світові тренди політики регулювання міжнародних інвестицій (рис. 3.1).

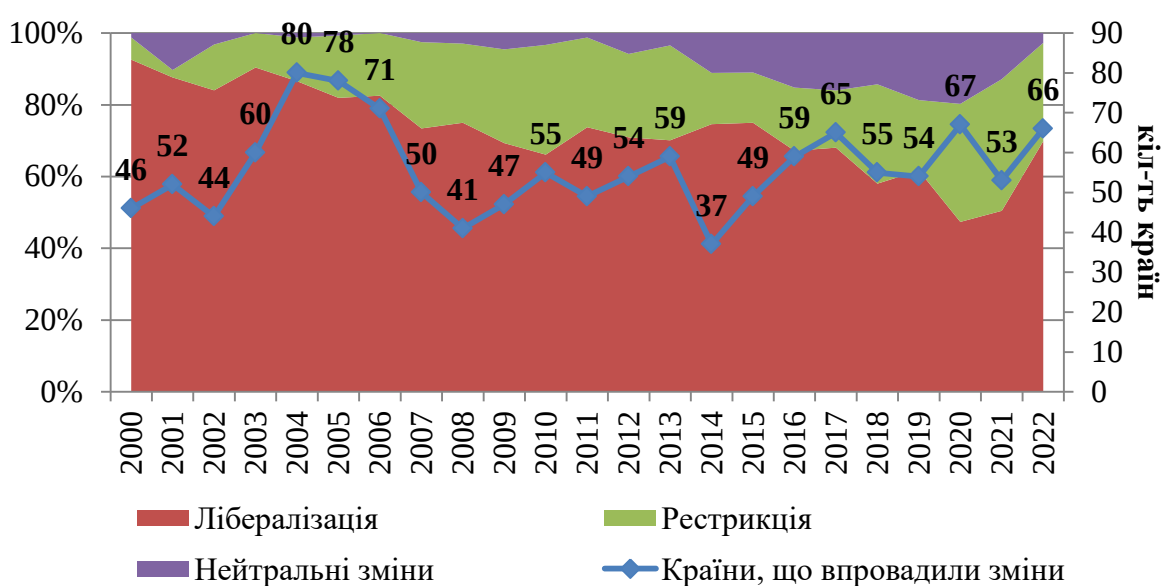

Рис. 3.1. Динаміка та структура регуляторних змін, впроваджених у світі стосовно міжнародного інвестування в 2000 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [105].

На рис. 3.1 представлено статистику характеру впроваджених країнами світу регуляторних змін щодо інвестиційної політики, яку щороку збирає та аналізує Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). Глобальні тенденції свідчать,

що протягом усього аналізованого періоду відбувалося помітне зрушення політик у бік посилення контролю за іноземними інвестиціями: якщо в 2000 р. більше 92 % ухвалених змін мали ліберальний характер, то в 2022 р. серед ухвалених такими були лише 70 %. Найменш приязним до послаблення контролю був 2020 р. (47 %), що, безумовно, пояснюється активізацією боротьби з наслідками пандемії коронавірусу. Саме по собі скорочення кількості ліберальних заходів ще не означає створення жорсткіших умов для зовнішніх інвесторів, проте стурбованість викликає зростання рестрикційних змін: перша глобальна хвиля обмежень стосувалася світової фінансової кризи 2008 р., попередження та нівелювання впливу якої призвело до зростання середньорічної частки бар'єрних рішень у 2007 – 2013 рр. до 25 % (до того відповідний показник рідко перевищував 10 %). Вдруге відносно затишшя було перервано в 2018 р., і нова хвиля обмежень триває досі: рестрикційними в середньому є більше 28 % впроваджених змін. Поряд із цим, із 2014 р. помітно зросла кількість нейтральних регуляторних заходів: середньорічна частка відповідних змін становить майже 15 %. Це свідчить про «налаштування» глобальної системи регулювання міжнародних інвестицій і може бути пов'язане з загальною цифровізацією економічного та суспільно-політичного життя, основні аспекти чого необхідно враховувати у правовому полі переміщення капіталів.

Аналізуючи протекціоністські заходи, впроваджені в світі в 2022 р., можна дійти висновку, що лєвова частка з них стосувалася запровадження або посилення правил забезпечення національної безпеки при здійсненні іноземних інвестицій. Найбільш популярним з таких інструментів є публічний інвестиційний контроль, більш відомий у професійному середовищі як «скринінг інвестицій». Відтак доцільно проаналізувати поширення цього регуляторного механізму (рис. 3.2).

Із представленого на рис. 3.2 випливає, що протягом аналізованого періоду кількість країн світу, що запровадили публічний інвестиційний контроль, зросла більш, ніж у 12 разів – станом на кінець 2022 р. відповідні заходи здійснюються в 37 країнах, на які сумарно припадає майже 70 % глобальних іноземних інвестицій [104, с. 18]. Прикметно, що активізація процесів упровадження в національні регуляторні системи скринінгу інвестицій припала на 2019 – 2021 рр., коли щороку п'ять нових

країн ініціювали роботу відповідних законодавчих та контрольних механізмів. Хоча гармонізована статистика верифікованих та відхилених інвестиційних угод відсутня, експерти ЮНКТАД вказують на постійне зростання транзакцій, що підлягають скринінгу: якщо в 2021 р. з регуляторних причин було припинено 18 великих угод щодо прямого іноземного інвестування, то в 2022 р. таких угод було вже 21, а їхня загальна вартість зросла майже на 70 % та складала 70 млрд. доларів [104, с. 18].

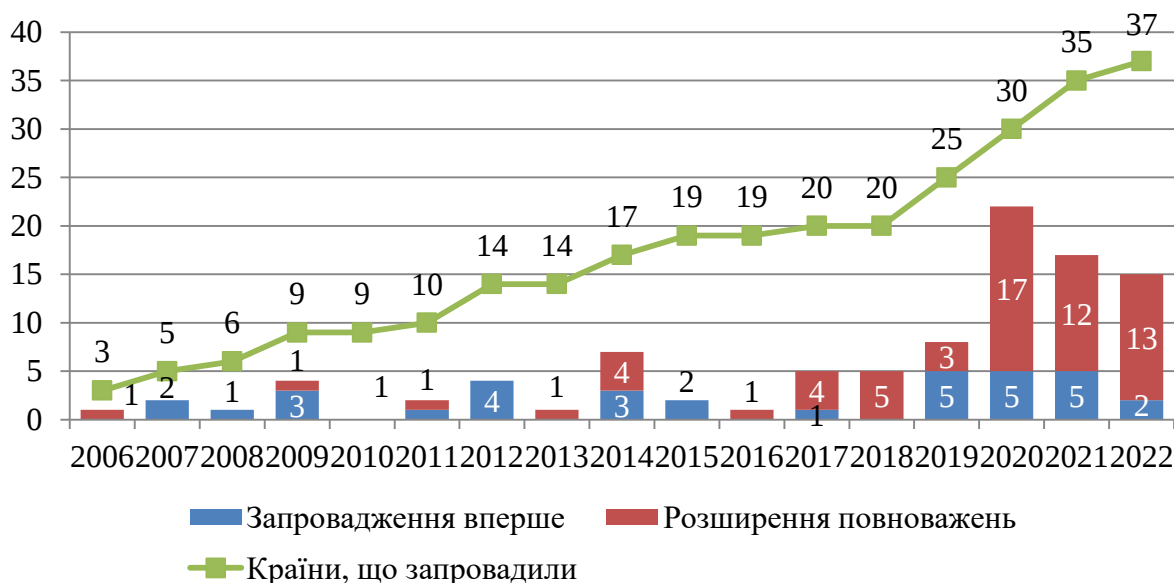

Рис. 3.2. Динаміка та характер поширення скринінгу інвестицій у світі в 2005 – 2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [105].

Метою скринінгу інвестицій є перевірка вхідних інвестицій нерезидентів у конкретні (або всі) галузі на предмет ризиків для національної безпеки та блокування відповідних операцій, якщо несуть підтверджену загрозу соціально-економічному або політичному середовищу приймаючої держави. Обґрунтуванням необхідності запровадження такого інструменту публічного контролю є побоювання щодо лобіювання країною-донором певних політичних наративів або суспільних рухів, що не відповідають національним інтересам країни-реципієнта. Відтак предметом перевірки є дійсні мотиви іноземного інвестора, якщо вони відрізняються від комерційних.

Події лютого 2022 р. наочно показали світовому співтовариству, що вказані острахи мають реальне підґрунтя – це підтверджується низкою запроваджених відтоді спеціальних заходів щодо посилення скринінгу інвестицій провідними економіками світу. Зокрема, Канадою було оприлюднено «Політичну заяву щодо аналізу іноземних інвестицій та кризи в Україні», у якій зазначено, що в інтересах національної безпеки в разі встановлення, що певні інвестиції, незалежно від їхніх обсягів, мають прямі чи опосередковані зв'язки з фізичною чи юридичною особою, пов'язаною з країною-агресором або контрольованою нею, матиме місце остаточне підтвердження, що такі інвестиції шкодять національній безпеці Канади [103, с. 7]. У тому ж 2022 р. Італія запровадила термінові заходи для протидії економічним та гуманітарним наслідкам української кризи, які, серед іншого, поширювали зобов'язання щодо повідомлення про підозрілі інвестиції на низку нових суб'єктів, а також розширив визначення статусу «non-EU» фізичних і юридичних осіб [103, с. 7]. Відповідні новації відбувалися на тлі заклику Європейського Союзу до країн-членів запровадити відповідні Регламенти перевірки прямих іноземних інвестицій для усунення ризиків, пов'язаних з безпекою чи громадським порядком, що їх можуть нести інвестиції країни-агресора та її сателітів.

Ще до початку повномасштабного вторгнення експерти відзначали, що, незважаючи на відсутність відповідних зобов'язань в укладених євроінтеграційних документах, в Україні присутня політична воля до запровадження скринінгу іноземних інвестицій – принаймні у формі оцінювання наслідків таких угод [7, с. 14]. Ці наміри знайшли своє відображення в «Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року»: відсутність механізму оцінки прямих іноземних інвестицій (поряд з недосконалістю регіональної інвестиційної політики) названа серед викликів і загроз інвестиційно-інноваційної безпеки, а запровадження системи реалізації такого механізму визначено одним з провідних завдань у цій сфері [60, п. 14, 21.4]. Актуальність привернення уваги та інтенсифікації роботи над упровадженням таких заходів в Україні пояснюється двома незалежними обставинами. По-перше, зобов'язанням рухатися в фарватері головних економіко-правових трендів ЄС, що накладається на країну-кандидата на вступ не стільки

законодавчо, скільки морально. По-друге, потребою забезпечити національну економіку від руйнівного впливу «токсичних інвестицій», що можуть походити не лише з країни-агресора та її сателітів, а й з держав, для яких Україна є реальним або потенційним конкурентом на певних сегментах світового ринку.

Звичайно, останній мотив має більше реальних підстав для занепокоєння та запровадження інституційного підґрунтя для публічного інвестиційного контролю, оскільки глибоке проникнення російського державного та напівдержавного капіталу в більшість провідних галузей економіки України напередодні повномасштабного вторгнення завдало відчутної шкоди одразу після 24 лютого 2022 р. За оцінками незалежних експертів [28, с. 21-22], у 2010 – 2018 рр. частка виручки, отриманої компаніями з російським бекграундом у середньому складала 3,5 % від загальнонаціонального показника, сягаючи в 2010 – 2013 рр. 4,2 – 4,5 %%. Обсяг російських активів в Україні в цей же період становив щороку близько 2,5 %, в окремі періоди (2011 р., 2013 р.) сягаючи 3,5 % та вище. Чисельність найманих пов'язаними з країною-агресором підприємствами працівників із 2010 по 2013 рр. зросла на 60 %, але з того часу поступово скоротилася, склавши в 2018 р. менше 2 %. В контексті цього дослідження явна та прихована присутність російського капіталу є актуальною проблемою, оскільки саме Причорноморські регіони України до недавнього часу виступали базовими для подальшої експансії інвестицій, що походять з країни-агресора та її сателітів (рис. 3.3).

Дані, показані на рис. 3.3, дозволяють отримати уявлення про динаміку поширення російського капіталу в підприємницькій сфері Причорноморських регіонів України протягом 2010 – 2018 рр. (див. додаток 3). Оскільки відповідні показники було отримано за результатами експертних оцінок, статистики за пізніші роки наразі не опубліковано, відтак припущенням є теза про незмінність відмічених тенденцій до самого початку повномасштабного вторгнення 2022 р.

Порівняння загальних обсягів активів свідчить про незначну зміну їхньої вартості за 9 років (менше, ніж на 100 млн. доларів), проте відносно загальнонаціональної тенденції присутність підприємств з прямими або опосередкованими російськими інвестиціями в українському Причорномор'ї зросла

майже на 1 %: у 2018 р. кожна 12 компанія російського походження діяла в Одеській, Миколаївській або Херсонській областях.

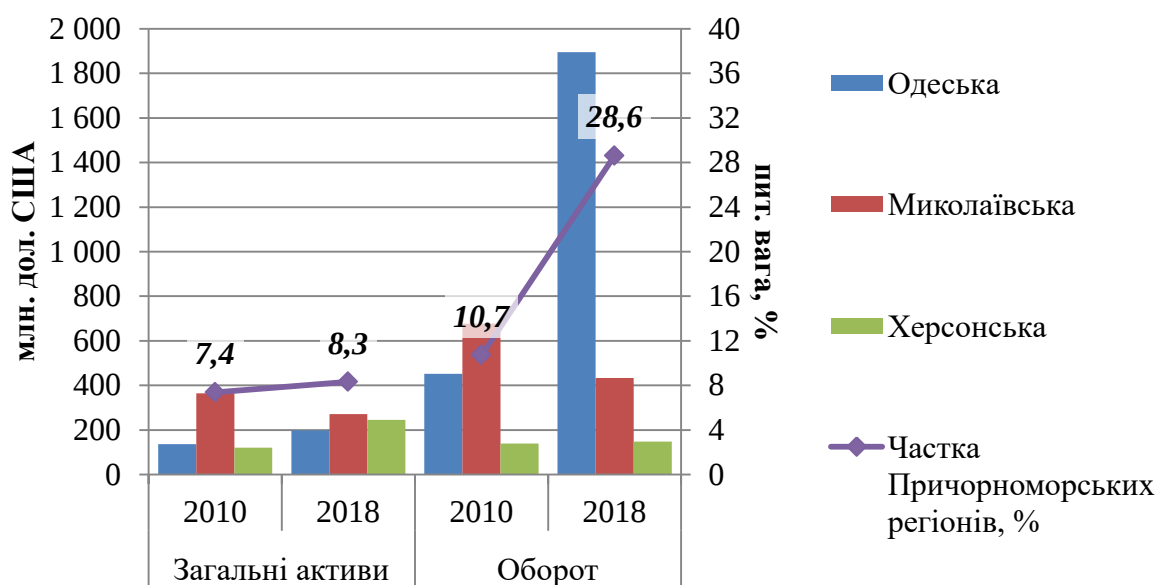

Рис. 3.3. Оцінка присутності російського капіталу в Причорноморських регіонах України в 2010 – 2018 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [28, с. 54-55].

Хоча абсолютне зростання зросійщеного підприємницького капіталу не було аж так помітним в аналізованому періоді, значно більш красномовними є масштаби господарської діяльності компаній, виражені в обороті: обсяги операцій збільшилися в абсолютному відношенні на 1,2 млрд. дол. США, що дало змогу наростити частку російської комерційної присутності в Причорноморських регіонах практично втричі, до 29 %. Відтак з активних підприємств, що було засновано за рахунок вливань з країни-агресора, майже кожне третє знаходилося та провадило діяльність в областях Північного Причорномор'я.

При цьому, незважаючи на масштабну диспропорцію в обсягах регіональної економіки, більшість активів та обороту російських компаній в Причорноморських регіонах України припадало не на Одеську, а на Миколаївську область (за винятком результатів господарської діяльності в 2018 р.), що можна пояснити високою концентрацією в цьому адміністративно-територіальному утворенні стратегічно

важливих підприємств (суднобудівних, військово-промислових, енергетичних тощо). Враховуючи цю обставину, можна з'ясувати мотиви територіального розміщення капіталу країною-агресором і отримати додаткове обґрунтування важливості скринінгу іноземних інвестицій для національної економічної безпеки.

Варто зазначити, що окремі науковці називають чинні механізми публічного контролю інвестицій інструментами економічної війни [98, с. 204-220], відзначаючи окремі випадки замаскованих санкцій, що встановлюються внаслідок скасування інвестиційних угод за результатами негативного скринінгу. Втім, стосовно існуючої системи контролю та оцінювання іноземних інвестицій у ЄС така характеристика є перебільшенням. Оскільки економічний аспект національної безпеки спільноти орієнтований на транснаціональний вимір, у питанні скринінгу інвестицій Європейська Комісія, здебільшого, використовує свою «м'яку силу» – комунікації. Законодавча основа щодо міжнародного інвестування та публічного контролю за ним балансує між суверенітетом країн-членів і наднаціональною компетенцією Єврокомісії: відповідно до Лісабонської угоди спільні органи ЄС отримали виключну компетенцію щодо визначення відкритості європейської економіки для інвестицій з третіх країн. Разом із тим, у питанні оцінювання ризиків переміщення іноземних капіталів з міркувань національної безпеки, компетенція ЄС обмежена тим фактом, що держави-члени мають виключну компетенцію захищати власний громадський порядок і безпеку – в тому числі й щодо потенційних загроз від залучених інвестицій [72, ст. 4].

Разом із тим, нещодавній прецедент дозволу Німеччини китайському інвестору «Cosco» поглинути значну частку в капіталі порту Гамбург, всупереч рішучим застереженням Єврокомісії [96], актуалізує процеси реформування існуючої в ЄС системи скринінгу іноземних інвестицій в бік консолідації більшості повноважень в рамках Комосії як повноцінного контрольного органу для захисту економічної автономії ЄС. Можна припустити, що до моменту набуття Україною повноправного членства, механізми інвестиційного нагляду стануть більш розгалуженими та оперативними, що тягне за собою необхідність адаптації вітчизняного інституційного забезпечення на європейські стандарти.

3.2. Оцінювання внеску іноземних інвестицій у економічне зростання українського Причорномор'я

Роль міжнародного інвестиційного співробітництва у забезпеченні сталого розвитку Причорноморських регіонів України має ряд характерних проявів, частину з яких було продемонстровано в попередніх розділах. Іноземні інвестиції сприяють створенню нових робочих місць, що не лише істотно поліпшує ситуацію на ринку праці в даному регіоні, але й позитивно впливає на загальний рівень життя через підвищення доходів, полегшення доступу до освіти, медичної допомоги та інших соціальних послуг. Суттєвою перевагою міжнародних інвестицій є й сприяння технологічному та інноваційному розвитку, що в свою чергу має позитивний вплив на екологічні аспекти. Останні є важливим фактором не лише для промислово-інфраструктурного розвитку, але і для рекреаційного потенціалу цих регіонів.

Утім, повноцінний аналіз внеску міжнародного інвестиційного співробітництва в економічне зростання українського Причорномор'я неможливий без емпіричного оцінювання статистичних зв'язків між індикаторами такого внеску з використанням інструментарію економіко-математичного моделювання. Зважаючи на мету цього дослідження, оптимальним є застосування кореляційно-регресійного аналізу, що є доволі простим у реалізації, проте достатньо інформативним методом прикладного дослідження взаємозв'язків між соціально-економічними чинниками.

Кореляційно-регресійний аналіз є композитним економетричним підходом, який об'єднує два методи: кореляцію та регресію. Кореляційний аналіз визначає ступінь лінійного відношення між двома або більше змінними. Регресійний аналіз, з іншого боку, вивчає природу цього відношення і дозволяє прогнозувати значення однієї змінної на підставі іншої. У комбінації ці два методи дозволяють досліджувати складні взаємозв'язки між різними змінними, а їх використання в рамках цього дослідження має на меті отримання емпіричного обґрунтування теоретично виявлених тенденцій впливу міжнародного інвестиційного співробітництва на економічний розвиток Причорноморських регіонів України,

розуміння яких є критичним для формування стратегічного плану залучення міжнародних інвестицій у повоєнне відновлення цих територій.

Зазвичай, кореляційно-регресійний аналіз використовується для вивчення різних аспектів економічного розвитку: дослідження взаємозв'язків між виробництвом та споживанням, інвестиціями та зайнятістю, а також для аналізу впливу зовнішніх факторів, таких як іноземні інвестиції, на економічні показники. Відтак однією з ключових областей застосування кореляційно-регресійного аналізу є вивчення впливу іноземних інвестицій на регіональну економіку. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли іноземні капітали можуть відігравати значущу роль у розвитку окремих територій.

Основним обмеженням, що суттєво впливає на достовірність отриманих результатів, є мінімально необхідна кількість спостережень для кожного елементу вибірки – не менше 20. Зважаючи на об'єктивні обмеження доступних для цього дослідження даних, часовим проміжком кореляційно-регресійного аналізу було вибрано 2002 – 2021 рр., який задовольняє вказаній умові. Вихідні дані для аналізу розміщено в додатках И та К.

Кореляційно-регресійний аналіз внеску міжнародних інвестицій у економічне зростання Причорноморських регіонів України доцільно почати з визначення та інтерпретації попарних коефіцієнтів кореляції між змінними-причинами та змінними-наслідками, тобто показниками, що пояснюють певні тенденції, та показниками, зміну яких необхідно пояснити. У загальному представленні коефіцієнт кореляції має вигляд:

$$R_{XY} = \frac{\sum(X - \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n X_t)(Y - \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n Y_t)}{\sqrt{\sum(X - \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n X_t)^2 \sum(Y - \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n Y_t)^2}},$$

де R_{XY} – коефіцієнт кореляції між змінними X та Y ;

X, Y – змінні, щодо масивів яких визначається кореляційний зв'язок;

t, n – порядкові номери першого та останнього елементу в масивах змінних.

Розрахований за цією формулою коефіцієнт лінійної кореляції, відомий також як коефіцієнт Пірсона, може приймати значення від «-1,0» до «+1,0», які інтерпретуються в показник сили та напрямку зв'язку між масивами двох змінних відповідно до шкали Чеддока.

Ураховуючи результати аналізу особливостей галузевої структури Причорноморських регіонів України (див. табл. 2.2), для визначення тісноти зв'язку між випуском ключових галузей і валовим регіональним продуктом було обчислено коефіцієнти кореляції за результатами функціонування п'яти сфер господарства українського Причорномор'я (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Коефіцієнти кореляції між ВРП і випуском вибраних галузей економіки
Причорноморських регіонів України в 2002 – 2021 рр.**

Випуск в основних цінах:	ВРП (ВВП)				
	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.	Причорномор'я	Україна
Сільське господарство	0,75	0,85	0,91	0,83	0,88
Переробна промисловість	0,74	0,80	0,85	0,79	0,85
Будівництво	0,74	0,70	0,65	0,81	0,94
Внутрішня торгівля	0,97	0,98	0,97	0,99	0,99
Транспорт і логістика	0,90	0,86	0,47	0,86	0,87

Джерело: розраховано автором на основі [10].

Зі змісту табл. 3.1 випливає, що всі обчислені коефіцієнти кореляції є додатними – відтак і лінійний зв'язок між ВРП і випуском за ключовими галузями є прямим, що узгоджується з логікою статистичного співвідношення цих індикаторів. Найбільш тісний зв'язок із загальним результатом функціонування економіки відмічається у внутрішньої торгівлі (як на регіональному, так і на національному рівнях), що пояснюється комерціалізацією випуску будь-якої галузі. В Причорноморських регіонах загалом другою за значенням сферою є транспортно-логістична – це підтверджує й кількісний аналіз, проведений раніше. Втім,

міжобласна пропорція демонструє слабкі результати для Херсонської області, що може бути пов'язаним з низькою концентрацією морських портів і невисоким оборотом вантажів у них. Сільське господарство та переробна промисловість демонструють однаково помітний зв'язок у обласному та регіональному вимірі, а будівництво створює суттєво менший внесок у ВРП на Миколаївщині та Херсонщині, хоча на регіональному рівні ця галузь має четвертий за значимістю результат. Отже, кореляційний аналіз ВРП і випуску ключових сфер економіки загалом підтверджує зроблені раніше висновки про специфіку галузевої структури.

Наступним кроком є визначення наявності, напрямку та сили зв'язків між зазначеними галузями та залученими в Причорноморські регіони іноземними інвестиціями. Зважаючи на обмеженість доступу до статистичної інформації, в якості ключового індикатора міжнародного інвестиційного співробітництва було вибрано залишки прямих іноземних інвестицій за інструментами участі в капіталі (єдиний доступний показник з регіональним розрізом і необхідною часовою глибиною). Результати обчислення коефіцієнтів кореляції подано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Коефіцієнти кореляції між ПП та випуском вибраних галузей економіки
Причорноморських регіонів України в 2002 – 2021 рр.**

Випуск в основних цінах:	ПП (акціонерний капітал)				
	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.	Причорномор'я	Україна
Сільське господарство	0,71	0,88	0,79	0,84	0,83
Переробна промисловість	0,41	0,16	0,69	0,49	0,64
Будівництво	0,44	0,19	0,40	0,59	0,72
Внутрішня торгівля	0,81	0,56	0,81	0,86	0,91
Транспорт і логістика	0,64	0,29	0,45	0,62	0,70

Джерело: розраховано автором на основі [10; 39].

Представлені в табл. 3.2 коефіцієнти доводять суперечливі тенденції щодо взаємного впливу іноземних інвестицій та результатів функціонування основних

галузей економіки досліджуваних регіонів. Найменше розбіжностей відмічено щодо сільського господарства – його зв'язок із міжнародним інвестуванням характеризується високою силою на всіх рівнях. Певне протиріччя виникає стосовно внутрішньої торгівлі, яка міцно пов'язана з іноземними інвестиціями в Україні загалом, сумарно в Причорноморських регіонах, на Одещині та Херсонщині, проте демонструє помірний зв'язок відносно Миколаївської області. Це можна пояснити незадовільними обсягами іноземного інвестування, спрямованого в цю галузь. З тієї ж причини, проте вже в регіональному масштабі, помірний, слабкий і надслабкий (для тієї ж Миколаївщини) зв'язок відмічається між ПП та будівництвом і транспортно-логістичною галуззю. Виявлений тренд вказує на наявність резервів посилення міжнародного інвестиційного співробітництва в зазначених сферах. Найменш сприятливою є ситуація в переробній промисловості, що в абсолютному вираженні вносить фундаментальний вклад у економічне зростання Причорномор'я, однак зовнішньоекономічна підтримка цієї галузі є незадовільною.

Для переходу до регресійного аналізу внеску міжнародного інвестування в економічне зростання Причорноморських регіонів України доцільно відібрати ключові індикатори соціально-економічного стану досліджуваних територій та перевірити наявність зв'язку між ними та пояснювальною змінною (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Коефіцієнти кореляції між ПП та вибраними індикаторами соціально-економічного стану Причорноморських регіонів України в 2002 – 2021 рр.

Індикатори	ПП (акціонерний капітал)				
	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.	Причорномор'я	Україна
ВРП (ВВП)	0,77	0,68	0,84	0,83	0,86
Оборот міжнародної торгівлі товарами	0,62	0,85	0,80	0,81	0,85
Експорт товарів	0,67	0,90	0,81	0,90	0,85
Імпорт товарів	0,54	0,66	0,60	0,62	0,83
Середньомісячна заробітна плата	0,79	0,80	0,78	0,84	0,85

Джерело: розраховано автором на основі [10; 39].

Результати обчислень, представлені в табл. 3.3, свідчать про відсутність особливо високого зв'язку між міжнародним інвестиційним співробітництвом та економічним розвитком Причорномор'я, проте назагал взаємний вплив є суттєвим, що свідчить про важливу роль іноземного інвестування в зміні соціально-економічного становища досліджуваних регіонів. Найбільш помітним є зв'язок ПП з середньою заробітною платою, що вказує на фундаментальну залежність розвитку ринку праці та покращення рівня життя населення від розміщення міжнародного капіталу в господарському комплексі Причорноморських областей. Доволі значимим є й вплив іноземних інвестицій на приріст ВРП (як найбільш загальний показник економічного зростання) – дещо слабше ПП впливають на економіку Миколаївщини. Стосовно ж зв'язку обороту міжнародної торгівлі та експорту й імпорту товарів окремо варто зазначити, що сумарний регіональний тренд суттєво відхиляється для Одеської області, що свідчить про недостатність інвестиційної підтримки цієї галузі. При цьому імпорт товарів пов'язаний з іноземними інвестиціями значно менше, ніж експорт – це свідчить про експортну орієнтацію транскордонного підприємництва в Причорноморських регіонах, а також може бути ознакою переважно фінансової форми залучених інвестицій.

Регресійний аналіз впливу міжнародного інвестиційного співробітництва на економічний розвиток українського Причорномор'я доцільно здійснити шляхом побудови одиничних регресійних рівнянь залежності вибраних індикаторів соціально-економічного стану регіонів (із заміною імпорту товарів на випуск сільського господарства, як більш статистично значущий) методом найменших квадратів із використанням пакету аналізу MS Excel. У загальному представленні однофакторна лінійна регресія має вигляд:

$$y = f(x) = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon,$$

де y – залежна змінна, що пояснюється;

x – незалежна змінна, що пояснює;

β_0, β_1 – параметри моделі (константа та коефіцієнт при незалежній змінній);

ε – помилка моделі (підкорюється закону нормального розподілу та дорівнює 0).

Із цього рівняння випливає, що регресант y залежить від предиктора x (за напрямком і пропорцією, що визначає його коефіцієнт) і константи, яка включає вплив усіх незлічених чинників, які не було враховано в моделі. Важливою ознакою достовірності побудованої моделі є коефіцієнт детермінації (R^2), рекомендоване значення якого не має бути меншим 70 %. Графічне представлення побудованих регресійних рівнянь розміщене в додатку Л (рис. Л.1 – Л.5), ключові параметри оцінених моделей систематизовано в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Параметри регресійного моделювання впливу ІІІ на вибрані індикатори економічного розвитку Причорноморських регіонів України в 2002 – 2021 рр.

Пояснювана змінна (індикатор)	Коефіцієнт кореляції, %	Параметри регресії:		Коефіцієнт детермінації (R^2), %
		коефіцієнт предиктора	константа (млн. дол. США)	
ВРП	83,19	6,34	1 785,00	69,21
Випуск сільського господарства	84,23	2,15	94,00	70,94
Оборот міжнародної торгівлі	81,16	3,56	1 454,00	65,86
Експорт товарів	89,72	1,87	740,66	80,49
Середньомісячна заробітна плата	84,43	0,17	-6,68 (дол. США)	71,29

Джерело: розраховано автором на основі [10; 39].

Зі змісту табл. 3.4 можна зробити висновок, що задовільний рівень достовірності (відносно критичних значень коефіцієнта детермінації) мають моделі, що описують вплив іноземного інвестування на випуск сільського господарства, середньомісячну заробітну плату та експорт товарів. З цього випливає, що внесок міжнародного інвестиційного співробітництва в загальноекономічні результати функціонування регіону (ВРП) і в оборот міжнародної торгівлі, хоч і характеризується високою щільністю кореляційного зв'язку, проте є опосередкованим і погано описується лінійним рівнянням. Натомість внесок ІІІ у експортну складову міжнародної торгівлі товарами в Причорноморських регіонах є незаперечно суттєвим: у більш, ніж 80 % випадків кожен долар додаткових іноземних інвестицій приносив маже вдвічі більше експортної виручки.

Аналогічною, хоч і дещо нижчою, достовірністю характеризуються отримані моделі впливу міжнародного інвестування на середній рівень оплати праці та випуск продукції сільського господарства: на кожен інвестований нерезидентами долар у 70 % випадках припадало 17 центів додаткових заробітків найманих працівників і 2,15 долари сільськогосподарської продукції. Аналіз параметру константи вказаних рівнянь дозволяє визначити рівень відповідних індикаторів за умови відсутності міжнародного інвестиційного співробітництва. Так, деградація інвестиційних зв'язків призвела б до експорту товарів на, щонайбільше, 741 млн. дол. США та випуску агропродукції на рівні 94 млн. дол. США. В тих самих умовах середньомісячна заробітна плата в Причорноморських регіонах була би від'ємною – це означає не обов'язок персоналу сплачувати роботодавцеві за можливість працювати, а фатальне скорочення кадрів, яке б призвело до катастрофічного вивільнення робочої сили з належними негативними наслідками, в першу чергу, стосовно кардинального погіршення рівня життя в досліджуваних областях.

Таким чином, кореляційно-регресійний аналіз, що є потужним інструментом вивчення економічних взаємозв'язків, виявив стратегічно важливі особливості впливу іноземних інвестицій на регіональну економіку в українському Причорномор'ї, що неодмінно варто враховувати під час прийняття обґрунтованих економіко-політичних рішень та розробки стратегій розвитку. Ключовим результатом реалізованого моделювання є емпіричне визначення ключових резервів для повоєнного відновлення зазначених регіонів.

3.3. Стратегічні пріоритети міжнародного інвестиційного співробітництва для повоєнного відновлення Причорноморських регіонів України

Міжнародне інвестиційне співробітництво, без перебільшення, має потенціал одного з основних інструментів повоєнного відновлення та модернізації економіки України. Повномасштабна війна, в умовах якої економіка та суспільство держави

живуть протягом останніх 20 місяців, щоденно справляє колосальний вплив на перетворення звичних господарських механізмів і економічних відносин між ринковими суб'єктами, домогосподарствами та публічним сектором.

Разом із тим, саме з Причорноморськими регіонами України найбільше асоціюється майбутнє відновлення української економіки, причому окремі проекти мають стартувати ще під час війни. Таку інвестиційну привабливість нескладно пояснити господарським і ресурсним потенціалом, обумовленим, у першу чергу, географічним положенням приморських регіонів. Реалізація цього потенціалу має бути пріоритетним економічним завданням не лише для органів державної влади на місцях, а й для місцевого самоврядування. Одним з інструментів ефективного здійснення міжнародного інвестиційного співробітництва є прагматичне використання на користь українського Причорномор'я наслідків таких глобальних комерційних трендів як «reshoring», «nearshoring» та «friendshoring».

Пандемія коронавірусу 2020–2021 рр. принесла не лише економічні та життєві втрати, а й стимулювала бурхливий розвиток механізмів адаптації підприємств, органів влади та приватних осіб до дієвого та безперервного функціонування навіть у найнебезпечніших умовах зовнішнього середовища. Міжнародний інвестиційний ринок, зокрема, в цей час вперше зазнав масового перенесення місць провадження бізнесу ближче до споживача (reshoring) або до країни походження інвестицій (nearshoring). Ці процеси покликані мінімізувати негативні наслідки від ризиків порушення логістичних ланцюжків та перебоїв у постачанні сировини та комплектуючих [76, с. 256-257].

Війна проти України дала новий поштовх міграції виробництв і центрів управління – не лише з країни-агресора та її спільників, а й з самої України, – проте в середньостроковій перспективі подібні тенденції несуть не лише негатив. Якщо розглядати АПК як одну з провідних галузей вітчизняної економіки (важливу, в першу чергу, в якості вагомого джерела валютних надходжень), можна помітити резерви розміщення масштабних інвестицій: якщо експорт необробленої продукції, пов'язаний з численними безпековими ризиками та логістичними витратами, звужує коридор маржі для виробників і трейдерів, то міжнародна торгівля товарами з

доданою вартістю (обробленими та переробленими продуктами сільського господарства) здатна підвищити експортні доходи інтенсивним шляхом. Відтак проекти зі створення нових і модернізації існуючих потужностей переробки сільгосппродукції поблизу портів мають безсумнівний інвестиційний потенціал.

Зміна моделей ведення транснаціонального бізнесу внаслідок непередбаченого розгортання військової агресії проти України та його впливу на весь світогосподарський механізм призвела до актуалізації іншого тренду глобальної економіки – *friendshoring*, тобто перенесення виробничої та інвестиційної діяльності в країни, що поділяють цінності та свободи, спільні для держав-донорів [73]. Одним з аргументів на користь реалізації такої масштабної переорієнтації глобальних ланцюжків створення вартості є усвідомлення демократичною спільнотою ризиків залежності від постачання енергоносіїв з тоталітарних держав. Диверсифікація постачальників ключової сировини та налагодження стратегічної економічної співпраці з контрагентами з дружніх країн не лише гарантує виробничу безпеку, а й застережує від репутаційних втрат. За підрахунками експертів, уже за результатами 1 півріччя 2022 р. більше 1,1 тис. компаній оголосили про свої плани обмежити або припинити діяльність у країні-агресорі [77]. Наразі більшість із пов'язаних з ними інвестицій виведено до східних кордонів ЄС, проте є всі підстави розраховувати, що в умовах виключення російського ринку з мапи найбільших міжнародних інвесторів саме Україна має всі шанси стати новим місцем базування відповідних проектів.

Воєнні події, серед іншого, показали критичну важливість одних ланок локальної економіки та надмірне обтяження проблемами інших. Зокрема, стало зрозумілим, що дорожня та енергетична інфраструктура є критично важливою умовою нормального функціонування бізнес-середовища: якщо підприємства сфери послуг в змозі самостійно організувати альтернативні джерела енергопостачання та прокласти нові логістичні маршрути, то сучасні виробничі комплекси та надавачі промислових послуг надто сильно залежать як від безперебійного забезпечення енергоресурсами, так і від пропускної здатності магістральних шляхів сполучення.

Іншим фокусом уваги приморських агломерацій під час укладання повоєнних інвестиційних стратегій має стати збалансування галузевої структури регіонального

господарського комплексу. Хоча специфікою саме таких громад є спеціалізація, переважно, на логістичних (морських) послугах, туристичній і готельно-ресторанній діяльності, що дійсно створює масштабний фіскальний ефект (у т.ч. і за рахунок митних платежів), ці ж особливості породжують негативні галузеві перекоси, витісняючи первинні галузі (промисловість, сільське господарство) на периферію, роздмухуючи «бум» сфери послуг, а отже – підвищуючи чутливість локальної економіки до криз. Війна також показала й неефективність звичного ланцюжка генерації вартості в приморських регіонах України: «сировина – логістика – експорт». В умовах значного обмеження транспортних можливостей зовнішньої торгівлі стала очевидною «вузькість» маржинального коридору цін на аграрну або металургійну сировинну продукцію, якого все частіше не вистачає для покриття логістичних витрат усіх учасників експортного процесу. Логічним виходом з цього становища є заохочення до реалізації інвестиційних проектів зі створення припортових переробних підприємств. Створювана ними додана вартість до-експортної обробки сировини дозволила б компенсувати підвищений рівень збутових витрат в умовах продовження морської блокади.

Пріоритизація міжнародного інвестиційного співробітництва приморських територій України має спиратися на набутий під час війни досвід стратегічної важливості провідних галузей та прагматичне ставлення до повоєнних умов функціонування вітчизняної економіки. Урахування місцевої специфіки доцільно засновувати на особливій галузевій композиції інвестиційної привабливості, відтак варто розглянути відповідну структуру закордонного інвестування та порівняти її з розподілом банківського кредитування, що склалося в передвоєнні роки в Причорноморських областях України (табл. 3.5).

Дані табл. 3.5 дають загальне уявлення про найбільш привабливі (з точки зору закордонного інвестора) та найбільш кредитоспроможні (за критеріями вітчизняних банків) галузі господарських комплексів названих областей. Нескладно помітити, що склад провідних секторів з точки зору зовнішнього та внутрішнього кредитора є тотожним, проте ранжування суттєво відрізняється. Так, найбільш перспективною для інвестування в 2015–2021 рр. була логістична галузь, що цілком логічно

вкладається в хрестоматійну спеціалізацію приморських регіонів (водний транспорт, портове господарство, логістичне супроводження зовнішньої торгівлі). Близько п'ятої частини загальних обсягів закордонних вкладень припадали на підприємства переробної промисловості, в першу чергу, харчової – це можна пояснити доцільністю створення додаткової вартості поблизу місць імпорту сировини та експорту готової продукції.

Таблиця 3.5

**Галузева структура зовнішнього фінансування Причорноморських
регіонів України в 2015 – 2021 рр., %**

Джерело	Рік	Галузь						
		АПК	переробка	енергетика	внутр. торгівля	логістика	нерухомість	інші галузі
Прямі іноземні інвестиції	2015	5,9	19,0	9,6	4,3	31,9	8,4	20,9
	2016	1,7	21,6	8,5	4,8	33,8	11,5	18,1
	2017	1,3	22,3	12,5	5,1	36,2	10,9	11,8
	2018	0,9	29,0	9,8	3,4	39,5	8,3	9,1
	2019	1,0	20,0	12,5	3,7	43,3	10,2	9,3
	2020	1,0	22,1	10,8	3,3	44,2	7,5	11,0
	2021	4,9	21,2	12,6	3,7	38,6	5,5	13,6
	середньорічне у 2015-2021	2,4	22,2	10,9	4,0	38,2	8,9	13,4
Банківське кредитування	2015	11,7	26,2	5,3	26,5	14,0	10,1	6,2
	2016	12,3	26,8	4,1	28,9	10,8	11,6	5,6
	2017	10,7	27,7	5,3	29,0	12,0	10,4	4,8
	2018	16,3	26,3	3,5	27,2	11,1	10,5	5,0
	2019	19,3	25,7	3,3	28,2	8,6	10,2	4,8
	2020	19,3	24,4	3,8	30,5	9,4	8,6	4,0
	2021	17,4	19,3	8,7	32,0	7,4	7,4	7,8
	середньорічне у 2015-2021	15,3	25,2	4,8	28,9	10,5	9,8	5,5

Джерело: розраховано автором на основі [39].

Замикає ТОП-3 інвестиційно привабливих галузей енергетика, що є наслідком активного освоєння альтернативних джерел енергії, а південне степове

розташування причорноморських областей сприяє ефективному використанню сонячної та вітрової генерації. Цікаво, що інвестиції в сільське та рибне господарство в середньому складали не більше 2,5 %, що нетипово для родючих чорноземних областей Півдня. Якщо ж згрупувати представлені галузі за загальною ознакою реального сектору (АПК, переробка та енергетика) та сектору послуг (торгівля, логістика, операції з нерухомістю), то більше 50 центів з кожного долара прямих інвестицій припадатиме саме на другий сектор. Світовий досвід свідчить, що інвестування в послуги вимагає менше питомого обсягу ресурсів і приносить швидший ефект для інвестора, проте не сприяє розбудові стабільної економіки країни-реципієнта.

Банківські установи в 2015–2021 рр. в середньому найбільші обсяги кредитних коштів направляли у внутрішню торгівлю причорноморських областей, що пояснюється постійною та масштабною потребою в поповненні обігових коштів для такого бізнесу й є загальнодержавною тенденцією. Солідарно з іноземними інвесторами, на другому місці за привабливістю банки вбачали переробну промисловість – близько чверті позичок щороку направлялося в цю галузь. Першу трійку замикає агропромисловий комплекс, який, всупереч преференціям іноземних інвесторів, вважається доволі пріоритетним напрямом для кредитування, причому питома вага банківських коштів, спрямованих до нього, поступово зростала (за виключенням 2021 р.). Цікаво, що майже однакову частку кредитних коштів (близько 10 % щороку) залучали надавачі послуг з логістики та операцій з нерухомістю, однак в обох галузях спостерігався тренд на зменшення питомої ваги в загальних обсягах банківського кредитування. Певною мірою, це можна пояснити перенасиченістю відповідних ринків: як нерухомість, так і транспортні послуги обмежені кількісно доступною для забудови площею та граничними потужностями транспортних мереж. Порівняння середньорічних часток банківських коштів, спрямованих у реальний сектор і сектор послуг, свідчать про більш виважену структуру розподілу фінансових ресурсів (45 % / 50 %), а відтак – і про стратегічну диверсифікацію вкладень, властиву банкам.

У галузевому профілі міжнародного інвестування та кредитування причорноморських регіонів України домінують логістика, переробна промисловість та внутрішня торгівля. Така композиція дозволяє побачити незадіяний резерв у галузі, що наразі генерує близько 15 % ВВП – агропромисловий комплекс. Разом із тим, складно не погодитися із закордонними експертами, які стверджують, що повоєнне відновлення не може спиратися лише на діючі натеper (під час війни) сектори економіки, проте залучати фінансування й у перспективні напрями: цифрові технології (електронна комерція, цифрові транспортні коридори та «розумні міста»), відновлювані джерела енергії та машинобудування (енергетичне устаткування, військове обладнання, транспортні засоби тощо) [68, с. 26].

Урахування ретроспективного галузевого спрямування та перспективних точок прикладення капіталу дозволить сформувати дієву та прагматичну стратегію інвестиційного відновлення причорноморських регіонів України. Хоча міжнародні інвестиції не мають бути єдиним джерелом економічного ренесансу, саме вони, в поєднанні з іншими інструментами фінансування, мають стати потужним засобом стимулювання регіонального розвитку України завдяки залученню закордонного досвіду, технологій та світових стандартів рівня життя, забезпечуючи стале зростання національної економіки.

Спільні оцінки Світового банку та Уряду свідчать про загальнонаціональну потребу в \$563 млрд. для поступового відновлення економіки. Незалежні експерти оперують ширшим діапазоном потреб: від \$500 до \$900 млрд. протягом наступних 20-30 років. Результати залучення прямих іноземних інвестицій Причорноморськими областями України в 2017 – 2021 рр. свідчать, що найбільш ефективно міжнародне інвестиційне співробітництво здійснювалося в Одеській області, яка залучала в середньому 16 % іноземних інвестицій відносно обсягу регіонального продукту (табл. 3.6). Натомість міжнародне інвестиційне співробітництво в Миколаївській та Херсонській областях знаходилося на найменш розвинутому рівні, що позначалося не лише на низьких обсягах залучень (до 10 % ВРП), а й на домінуванні внутрішніх джерел фінансування (у Херсонській області капітальні інвестиції перевищували ПП вдвічі).

**Стан довоєнного інвестиційного забезпечення та потреби у повоєнному
відновленні Причорноморських регіонів України**

Регіон	Довоєнний рівень (середньорічний у 2017 – 2021 рр.):				Прямі збитки, млн. дол. США (червень 2023)	Років на відновлення (прямі збитки та сер. ВРП)	
	Прямі іноземні інвестиції		Капітальні інвестиції				ВРП, млн. дол. США
	млн. дол. США	% від ВВП	млн. дол. США	% від ВВП			
Одеська обл.	1 209	16	842	11	7 548	725	4
Миколаївська обл.	335	10	415	12	3 451	7 434	15
Херсонська обл.	189	8	377	16	2 399	10 526	23
Причорноморські регіони разом	1 733	34	1 634	39	13 398	18 685	—

Джерело: розраховано автором на основі [10; 39; 88].

Ураховуючи останні оцінки прямих збитків (що складаються зі справедливої вартості зруйнованих і пошкоджених об'єктів соціальної та бізнес-інфраструктури) та заміщуючи брак алокованих даних щодо непрямих втрат за регіонами на обсяг середньорічного передвоєнного ВРП, зі змісту табл. 3.6 можна отримати загальне уявлення про терміни відновлення економічного потенціалу приморських областей за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Припускаючи, що середній рівень міжнародного інвестиційного співробітництва та спроможності до капітальних вкладень у повоєнний період зберігатиметься на рівні 2017 – 2021 рр., отримуємо доволі кволі темпи відновлення: від 4 років для Одеської області (на більшій частині території якої активні бойові дії не велися) до 23 років для Херсонської (що була повністю окупована протягом майже 9 місяців). Зрозуміло, що, якщо йдеться не просто про відновлення втрачених потужностей, а й про системну модернізацію регіонального господарства, інвестиційних ресурсів – і часу на їх реалізацію, – знадобиться ще більше. Відтак актуальним є завчасне проведення стратегічного реінжинірингу інституційного, правового та методичного забезпечення міжнародного інвестиційного співробітництва.

Разом із цим, варто розуміти, що ілюзія «закордонного порятунку» не спроможна викликати економічний ренесанс навіть за дієвого інвестиційного

менеджменту після завершення активних бойових дій. За підрахунками дослідників, виключення з повоєнної стратегії відновлення заходів з модернізації публічного управління та судової системи, охорони здоров'я, освіти та науки, екосистеми виробничих і фінансових інновацій в довгостроковій перспективі виливається в недоотримання близько 40 % кумулятивного економічного потенціалу України [6]. Тому зусилля в напрямку залучення фінансових, матеріальних та інтелектуальних інвестицій доцільно поєднувати з цілеспрямованим реформуванням внутрішнього інноваційно-інвестиційного та соціального простору як у приморських територіях, так і в інших регіонах країни.

Висновки до розділу 3

Необхідність створення та налагодження регуляторно-правових умов активізації припливів іноземного капіталу визначається кількома фундаментальними причинами: інституційна стабільність є фундаментом для ефективної інвестиційної політики на всіх рівнях господарювання, інфраструктура інвестиційного співробітництва складається не лише з реальних активів, що формують необхідну основу провадження та розвитку підприємництва, а й низки загальних та спеціалізованих установ, що супроводжують інвестиційні та дивідендні потоки, регіональна влада та органи місцевого самоврядування здатні відігравати помітну роль в управлінні ризиками шляхом надання інвестиційних гарантій та нівелювання дискримінації нерезидентів. Актуальність інтенсифікації роботи над упровадженням скринінгу інвестицій в Україні пояснюється, по-перше, зобов'язанням рухатися в фарватері головних економіко-правових трендів ЄС, а по-друге, потребою убезпечити національну економіку від руйнівного впливу «токсичних інвестицій», що можуть походити не лише з країни-агресора та її сателітів, а й з держав, для яких Україна є реальним або потенційним конкурентом на певних сегментах світового ринку.

Ключовим висновком реалізованого кореляційно-регресійного аналізу є емпіричне визначення ключових резервів для повоєнного відновлення Причорноморських регіонів України. Результати обчислень свідчать про відсутність особливо високого зв'язку між міжнародним інвестиційним співробітництвом та економічним розвитком Причорномор'я, проте назагал взаємний вплив є суттєвим, що обґрунтовує важливість ролі іноземного інвестування в зміні соціально-економічного становища досліджуваних регіонів. Найбільш помітним є зв'язок з середньою заробітною платою, що вказує на фундаментальну залежність розвитку ринку праці та покращення рівня життя населення від розміщення міжнародного капіталу в господарському комплексі Причорноморських областей. Доволі значимим є й вплив іноземних інвестицій на приріст ВРП (як найбільш загальний показник економічного зростання). Задовільний рівень достовірності мають моделі, що описують вплив іноземного інвестування на випуск сільського господарства, середньомісячну заробітну плату та експорт товарів. Деградація інвестиційних зв'язків призвела б до експорту товарів на, щонайбільше, 741 млн. дол. США, випуску агропродукції на рівні 94 млн. дол. США та скорочення кадрів, яке б призвело до катастрофічного вивільнення робочої сили з належними негативними наслідками стосовно кардинального погіршення рівня життя населення.

Реалізація інвестиційного потенціалу Причорноморських регіонів має бути пріоритетним економічним завданням не лише для органів державної влади на місцях, а й для місцевого самоврядування. Пріоритизація міжнародного інвестиційного співробітництва приморських територій України має спиратися на набутий під час війни досвід стратегічної важливості провідних галузей та прагматичне ставлення до повоєнних умов функціонування вітчизняної економіки. Втім, ілюзія «закордонного порятунку» не спроможна викликати економічний ренесанс навіть за дієвого інвестиційного менеджменту після завершення активних бойових дій. Тому зусилля в напрямку залучення фінансових, матеріальних та інтелектуальних інвестицій доцільно поєднувати з цілеспрямованим реформуванням внутрішнього інноваційно-інвестиційного та соціального простору як у Причорноморських регіонах, так і в інших регіонах України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що міжнародне інвестиційне співробітництво є вагомим чинником повоєнного відновлення Причорноморських регіонів України, раціональне використання якого дозволить прискорити економічне зростання і закласти фундамент для багаторічного стійкого розвитку. До ключових положень роботи, відтак, належать такі.

1. Концептуалізація міжнародного інвестиційного співробітництва далека від завершення, а його дискусійний характер та емпірична невизначеність поки не дозволяють отримати загальновизнану дефініцію. Це обґрунтовує необхідність формулювання та введення в науковий оборот власного погляду на сутність аналізованої категорії, яку доцільно розуміти як економічні відносини, що складаються в результаті здійснення міжнародного інвестування та опосередковують рух міжнародних інвестицій.

2. Ключовою рисою, що визначає комерційну природу інвестиційного співробітництва та єднає його з міжнародною інвестиційною діяльністю та міжнародним рухом капіталу, є основна мета – отримання прибутку. Роль міжнародного інвестиційного співробітництва уособлена в його функціях та реалізується через вплив його суб'єктів на об'єкти на кількох рівнях, однак кожного разу маючи прояв у русі міжнародних інвестицій, що складає предмет такого співробітництва. Відтак доцільно розглядати названі поняття у стратифікаційному розрізі. На погляд автора, міжнародне інвестиційне співробітництво може реалізовуватися на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях.

3. Методичні підходи до аналізу та оцінки раціонально розглядати, враховуючи специфіку та конкретно-економічні прояви відповідних складових. Найбільш популярним серед дослідників є діагностика ступеню ефективності використання суб'єктами міжнародного інвестиційного співробітництва того чи іншого методу та інструменту реалізації відносин, що його складають. Розмаїтість доступного інструментарію й визначає ступінь прогресивності такого

співробітництва в певній країні або групі країн. Збір і узагальнення актуальних, з точки зору мети цього дослідження, публікацій дозволив виокремити такі цільові індикатори впливу інвестицій: економічне зростання, продуктивність, зайнятість, заробітна плата, суспільна нерівність, бідність, національний дохід.

4. Огляд макроекономічних умов міжнародного інвестування в українському Причорномор'ї засвідчує наявність незмінних міжобласних пропорцій у регіональному виробництві. Галузева структура регіонального господарства є подібною до загальнонаціональної, за виключенням деяких відмінностей в порядку ключових галузей. Результати PESTEL-аналізу свідчать про найбільший вплив на міжнародне інвестиційне співробітництво Причорноморських регіонів правових і політичних чинників, що цілком логічно витікає з сутності досліджуваного явища. Дещо слабшим є вплив економічних, технологічних і екологічних чинників, а найменш вразливим таке співробітництво є до соціальних аспектів.

5. Аналіз сукупних залишків іноземних інвестицій доводить наявність чотирьох етапів розвитку міжнародного інвестиційного співробітництва Причорноморських регіонів: впевнене зростання в 2009 – 2013 рр., що змінилося стагнацією в 2014 – 2015 рр., стабілізацією в 2016 – 2020 рр. з помітною пост-пандемічною акселерацією в 2021 р., та різким занепадом під час воєнного стану в 2022 р. Структура іноземних інвестицій дозволяє дійти висновку про домінування Одеської області відносно міжнародного інвестиційного співробітництва в українському Причорномор'ї. У загальнонаціональному ж масштабі досліджувані регіони характеризувалися певною активізацією зусиль з розширення міжнародних інвестиційних зв'язків у 2016 – 2020 рр., проте наслідки «коронакризи» та повномасштабне вторгнення в Україну звели нанівець більшу частину досягнутого в цьому напрямку, відкинувши на десятиліття в прогресі інвестиційне співробітництво до рівня 2010 – 2011 рр.

6. Портфель міжнародних інвестицій у Причорноморських регіонах представлений, переважно, портовою логістикою, на яку припадає практично половина всіх залучених інвестицій. Така зацікавленість саме в портовому господарстві пояснюється масштабами провадження бізнесу в цьому секторі: частка

портів Причорноморських регіонів у загальному вантажообігу України складала не менше 90 %, а з початком повномасштабного вторгнення абсолютно весь морський транспорт завантажується та розвантажується в портах Одещини, що обумовлено веденням активних бойових дій у східній частині акваторії Чорного моря. Майже кожен четвертий долар корпоративних іноземних інвестицій у Причорноморських регіонах припадав на енергетичний сектор і переробну промисловість. Інтерес нерезидентів до ведення бізнесу в енергетиці стосується, переважно, розробки відновлювальних джерел. Міжнародні інвестиції в підприємства переробної промисловості стосуються, переважно, обробки аграрної продукції та виробництва продуктів харчування, що пояснюється доступом до дешевої та якісної сільськогосподарської продукції, що складає основу економіки Причорноморських регіонів.

7. Аналіз регіонального розрізу найбільших іноземних інвесторів у Причорноморських регіонах свідчить про актуальність впровадження системи публічного контролю за іноземними інвестиціями з метою забезпечення національної економічної безпеки. Актуальність інтенсифікації роботи над упровадженням скринінгу інвестицій в Україні пояснюється, по-перше, зобов'язанням рухатися в фарватері головних економіко-правових трендів ЄС, а по-друге, потребою убезпечити національну економіку від руйнівного впливу «токсичних інвестицій», що можуть походити не лише з країни-агресора та її сателітів, а й з держав, для яких Україна є реальним або потенційним конкурентом на певних сегментах світового ринку.

8. Реалізований кореляційно-регресійний аналіз емпірично визначив ключові резерви для повоєнного відновлення Причорноморських регіонів України: ринок праці, товарний експорт і сільськогосподарське виробництво. Результати обчислень свідчать про відсутність особливо високого зв'язку між міжнародним інвестиційним співробітництвом та економічним розвитком Причорномор'я, проте назагал взаємний вплив є суттєвим, що обґрунтовує важливість ролі іноземного інвестування в зміні соціально-економічного становища досліджуваних регіонів. Деградація ж інвестиційних зв'язків призвела б до експорту товарів не більше ніж

на 741 млн. дол. США, випуску агропродукції на рівні 94 млн. дол. США та вивільнення робочої сили з належними негативними наслідками стосовно кардинального погіршення рівня життя населення.

9. Реалізація інвестиційного потенціалу Причорноморських регіонів має бути пріоритетним економічним завданням не лише для органів державної влади на місцях, а й для місцевого самоврядування. Пріоритизація міжнародного інвестиційного співробітництва приморських територій України має спиратися на набутий під час війни досвід стратегічної важливості провідних галузей та прагматичне ставлення до повоєнних умов функціонування вітчизняної економіки. Втім, ілюзія «закордонного порятунку» не спроможна викликати економічний ренесанс навіть за дієвого інвестиційного менеджменту після завершення активних бойових дій. Тому зусилля в напрямку залучення фінансових, матеріальних та інтелектуальних інвестицій доцільно поєднувати з цілеспрямованим реформуванням внутрішнього інноваційно-інвестиційного та соціального простору як у Причорноморських регіонах, так і в інших регіонах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрація морських портів України (2023). Публікації. URL: <https://www.uspa.gov.ua/news>.
2. Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 256 с.
3. Бестужева С. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. Харків : Видавництво ХНЕУ, 2009. 384 с.
4. Виговський О. І. Юридичні аспекти проектного фінансування. *Форум права*. 2016. № 2. С. 24–29.
5. Генеральна угода про торгівлю послугами : Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017.
6. Городніченко Ю., Сологуб І. Економічне зростання у повоєнній Україні. *Вокс Україна*. 2023. URL: <https://voxukraine.org/ekonomichne-zrostannya-u-povoyennij-ukrayini>.
7. Горюнов Д. Скринінг прямих іноземних інвестицій. *Центр економічної стратегії*. 2021. 22 с. URL: <https://ces.org.ua/foreign-direct-investment-screening/>.
8. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
9. Департамент морегосподарського комплексу, транспортної інфраструктури та зв'язку Одеської обласної державної адміністрації (2023). Транспортна галузь Одеської області. URL: <https://morhoz.od.gov.ua>.
10. Державна служба статистики України (2023). Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Діденко Є. О., Гапіч О. В. Управління інвестиційною стратегією підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7489>.
12. Дурман М. О., Дурман О. Л., Грицак Л. Б. Оцінка ефективності інвестицій від освітніх програм міжнародної технічної допомоги та їх вплив на соціально-

економічний розвиток України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 2. С. 120-126.

13. Задоя А. О. Міжнародна інвестиційна діяльність : навч. посіб. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 122 с.

14. Задоя А. О. Мотиви міжнародної інвестиційної діяльності. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2018. № 1 (24). С. 40-49.

15. Іванюк Й. І. Венчурні фонди як інститути спільного інвестування за законодавством України та правом Європейського Союзу: загальна характеристика. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 220-227.

16. Інвестування : підручник (модульний варіант). Кер. авт. колект. і наук. ред. проф. В. П. Ільчук. Чернігів: ЧНТУ, 2014. 355 с.

17. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 228 с.

18. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Лаба І. З. Державне регулювання міжнародного переміщення капіталу в малих відкритих економіках. Дис. ... канд. екон. наук. спец. 08.00.01. Львів, 2019. 233 с.

20. Лактіонова О. А. Навчальний посібник з дисципліни «Інвестування». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця. 2019. 256 с.

21. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Міжнародна економіка : підручник. К.: КНЕУ, 2014. 762 с.

22. Луців Б. Л., Кравчук І. С., Сас Б. Б. Інвестування : підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 544 с.

23. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

24. Малюта І. А., Трудова М. Є., Курзова М. О. Особливості інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС. *Агросвіт*. 2018. № 20. С. 27-30.

25. Матюшенко І. Ю. Інвестування (в контексті міжнародної інтеграції України) : навч. посібн. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. 396 с.

26. Матюшенко І. Ю. Міжнародний інвестиційний менеджмент : навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 520 с.
27. Мацука В. М., Ніколенко Т. І. Міжнародна інвестиційна діяльність : навч. посіб. Маріуполь: МДУ, 2016. 164 с.
28. Михайлишина Д. Російський економічний слід в Україні. *Центр економічної стратегії*. 2020. 57 с. URL: <https://ces.org.ua/russias-economic-footprint-in-ukraine/>.
29. Міжнародна економіка: підручник. За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. К.: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
30. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. За ред. С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса: «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2015. 305 с.
31. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. д.е.н., професора А. І. Крисоватого, д.е.н., професора Р. Є. Зварича. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 660 с.
32. Міжнародні економічні відносини : підручник. За ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.
33. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник. А. І. Боярчук, Р. П. Огородник, І. А. Плющик, Н. М. Антофій, Н. Є. Федорова. Херсон: ТОВ « ВКФ «СТАР» ЛТД», 2018. 374 с.
34. Міністерство економіки України (2023). Інвестиційна політика та міжнародне інвестиційне співробітництво. URL: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=d0663dd0-3a62-4de0-b700-f75af34003a2&tag=InvestitsiinaPolitikaTaMizhнародneInvestitsiineSpivrobitnitstvo> (дата звернення: 11.09.2023).
35. Міністерство економіки України (2023). Основні показники по СЕЗ. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9a321bee-7eaf-48c9-8888-1933f263a96d&title=OsnovniPokaznikiPoSez>
36. Міністерство фінансів України (2023). Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування. URL:

https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543

37. Надвірнянський Ю. Міжнародна інвестиційна діяльність між Україною та Європейським союзом. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6. Том 2. С. 136-141.

38. Національний банк України (2020). Національний банк удосконалює обчислення статистики прямих іноземних інвестицій. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-udoskonalyuye-obchislennya-statistiki-pryamih-inozemnih-investitsiy>.

39. Національний банк України (2023). Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.

40. Одеська обласна державна адміністрація (2023). Провідні інвестори Одещини. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/investory-odeshhyny.docx>.

41. Орлова К. Є. Управління інвестиційною діяльністю як засіб забезпечення розвитку потенціалу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 169-174.

42. Офіційний веб-портал парламенту України Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/u908bdcbf-09fd-4420-88df-822a9897a0e5/page>

43. Павленко І. І., Варяниченко О. В., Навроцька Н. А. Міжнародна торгівля та інвестиції : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 256 с.

44. Погрішук Г. Б., Руденко В. В. Інвестування : навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 277 с.

45. Портал «Інвестиційні можливості Миколаївщини» (2023). Успішно реалізовані інвестиційні проекти в Миколаївській області. URL: http://invest.mk.gov.ua/images/docs/inv_proj/invest2.pdf.

46. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України № 2389-IX від 09.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

47. Про Єдиний державний реєстр міжнародних організацій, членом яких є Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.04.2001 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/327-2001-%D0%BF#Text>

48. Про індустриальні парки : Закон України № 5018-VI від 21.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

49. Про інноваційну діяльність : Закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

50. Про інститути спільного інвестування : Закон України № 5080-VI від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text>

51. Про концесію : Закон України № 155-IX від 03.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>

52. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

53. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України № 991-XIV від 16.07.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>

54. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>

55. Про угоди про розподіл продукції : Закон України № 1039-XIV від 14.09.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>

56. Сазонець І. Л., Джусов О. А., Сазонець О. М. Міжнародна інвестиційна діяльність : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 304 с.

57. Світове господарство і міжнародні економічні відносини : навч. посіб. За заг. ред. д-ра екон. наук, професора Т. В. Шталь. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 239 с.

58. Сімкова Т. О., Байда О. К. Формування системи управління інвестиційною діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8465>.

59. Слово і Діло (2023). Післявоєнне відновлення України: які країни взяли шефство над містами та областями. 01.03.2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/01/infografika/suspilstvo/pislyavoyenne-vidnovlennya-ukrayiny-yaki-krayiny-vzyaly-shefstvo-nad-mistamy-ta-oblastyamy>.

60. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Затверджено Указом Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021>.

61. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. За заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: Видавництво «Апріорі», 2019. 460 с.

62. Фліссак К. Міжнародне інвестиційне співробітництво країн Вишеградської Четвірки. *Світ фінансів*. 2020. № 4(65). С. 144-156.

63. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

64. Яценко О., Аксьонова О., Осадчук В. Інноваційно-інвестиційне співробітництво України та Китаю. *Міжнародна економічна політика*. 2021. № 2 (35). С. 99-117.

65. Akbalik, M., & Çitilci, T. (2020). The Importance of PESTEL Analysis for Environmental Scanning Process. *Handbook of Research on Decision-Making Techniques in Financial Marketing*. IGI Global. 646 p.

66. Bačić, K., Račić, D., & Ahec Šonje, A. (2004). The effects of FDI on recipient countries in Central and Eastern Europe. *Privredna kretanja i ekonomska politika*. Vol. 14. No. 100. P. 58-96.

67. Bijsterbosch, M., & Kolasa, M. (2010). FDI and productivity convergence in Central and Eastern Europe: an industry-level investigation. *Review of World Economics*. Vol. 145. No. 4. P. 689-712.

68. Bogdan, T., Grieveson, R., & Landesmann, M. (2022). Evaluation of Ukraine's National Recovery Draft Plan. *wiiw Policy Note/Policy Report*. No. 61. November 2022. 31 p.

69. Bonnitcha, J., Skovgaard Poulsen L. N., & Waibel, M. (2017). The political economy of the investment treaty regime. Oxford: Oxford University Press. 368 p.

70. Campos, N. F., & Kinoshita, Y. (2002). Foreign direct investment as technology transferred: some panel evidence from the transition economies. *The Manchester School*. Vol. 70. No. 3. P. 398-419.

71. Communication from the Commission (2022). Guidance to the Member States concerning foreign direct investment from Russia and Belarus in view of the military aggression against Ukraine and the restrictive measures laid down in recent Council Regulations on sanctions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.CI.2022.151.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2022%3A151I%3ATOC>.

72. Consolidated version of the Treaty on European Union. Document 12016M/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT>.

73. Crowe, D., & Rawdanowicz, Ł. (2023). Risks and opportunities of reshaping global value chains. *OECD Economics Department Working Papers*. No. 1762. OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/f758afe8-en>.

74. Damijan, J. P., Kostevc, C., & Rojec, M. (2013). Global supply chains at work in Central and Eastern European countries: impact of FDI on export restructuring and productivity growth. *VIVES Discussion Paper*. No. 37. URL: <https://ssrn.com/abstract=2287550>.

75. Davies, A. (2020). Technology Transfer Contracts and the TRIPS: Interpreting High and Low Consensus Norms. *Legal Issues of Economic Integration*. Vol. 47. Issue 2. P. 179-214.

76. Di Stefano, E., Giovannetti, G., Mancini, M., Marvasi, E., & Vannelli, G. (2022). Reshoring and plant closures in Covid-19 times: Evidence from Italian MNEs. *International Economics*. Vol. 172. P. 255-277.

77. EMIS (2022). Fleeing Russia – The Mass Corporate Exodus. *An EMIS Insights Industry Report*. URL: <http://surl.li/mknzgz>.

78. Ganić, M. (2019). Does foreign direct investment (FDI) contribute to poverty reduction? Empirical evidence from Central European and Western Balkan countries. *Scientific Annals of Economics and Business*. Vol. 66. No. 1. P. 15-27.

79. GMK Center (2023). Морські порти України за січень-жовтень обробили понад 46 млн т вантажів. URL: <https://gmk.center/ua/news/morski-porti-ukraini-za-sichen-zhovten-obrobili-ponad-46-mln-t-vantazhiv>.

80. Haftel, Y., & Broude, T. (2022). Fiddlers on the Roof? International Organizations in the International Investment Regime as Traditional Global Governance. *GLOBE – The European Union and the Future of Global Governance Report*. 55 p.

81. Hunya, G. & Geishecker, I. (2005). Employment effects of foreign direct investment in Central and Eastern Europe. *wiiw Research Report*. No. 321. URL: <https://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=https%3A%2F%2Fwiiw.ac.at%2Femployment-effects-of-foreign-direct-investment-in-central-and-eastern-europe-dlp-348.pdf;h=repec:wii:rpaper:rr:321>.

82. Javorcik, B. S. (2004). Does foreign direct investment increase the productivity of domestic firms? In search of spillovers through backward linkages. *American Economic Review*. Vol. 94. No. 3. P. 605-627.

83. Jude, C., & Silaghi, M.I.P. (2016). Employment effects of foreign direct investment: new evidence from Central and Eastern European countries. *International Economics*. Vol. 145(C). P. 32-49.

84. Kang, Y., & Li, Q. (2018) The Effects of Institutional Difference and Resource Seeking Intent on Location Choice of Chinese Outward FDI. *Theoretical Economics Letters*. Vol. 8, P. 981-1003.

85. KSE Institute (2022). Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf.

86. KSE Institute (2022). Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

87. KSE Institute (2023). Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf.

88. KSE Institute (2023). Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf.

89. Maibetly, F., & Idris, I. (2022). Analysis of Factors Affecting Foreign Direct Investment (FDI) in ASEAN (Lower Middle Income) Plus Three: Market Seeking, Resource Seeking or Efficiency Seeking? *Proceedings of the Eighth Padang International Conference On Economics Education, Economics, Business and Management, Accounting and Entrepreneurship (PICEEBA-8 2021)*. Atlantis Press. P. 441-450.

90. Mi, L., Yue, X.-G., Shao, X.-F., Kang, Y., & Liu, Y. (2020). Strategic Asset Seeking and Innovation Performance: The Role of Innovation Capabilities and Host Country Institutions. *Journal of Risk and Financial Management*. Vol. 13(3), No. 42. URL: <https://doi.org/10.3390/jrfm13030042>.

91. Mihaylova, S. (2015). Foreign direct investment and income inequality in Central and Eastern Europe. *Theoretical and Applied Economics*. Vol. XXII. No. 2(603). P. 23-42.

92. Kamal, M. A., Ullah, A., Zheng, J., Zheng, B. & Xia, H. (2019). Natural resource or market seeking motive of China's FDI in asia? New evidence at income and sub-regional level. *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*. Vol. 32. No. 1. P. 3869-3894.

93. Neuhaus, M. (2006). The impact of FDI on economic growth: an analysis for the transition countries of Central and Eastern Europe. Heidelberg: Physica-Verlag. 185 p.

94. Onaran, O. (2008). Jobless growth in the Central and East European countries: a country-specific panel data analysis of the manufacturing industry. *Eastern European Economics*. Vol. 46. No. 4. P. 90-115.

95. Onaran, O., & Stockhammer, E. (2008). The effect of FDI and foreign trade on wages in the Central and Eastern European Countries in the post-transition era: a sectoral analysis for the manufacturing industry. *Structural Change and Economic Dynamics*. Vol. 19. No. 1. P. 66-80.

96. Packroff, J. (2022). Hamburg port terminal takeover divides Berlin and Brussels. EURACTIV 21.10.2022. URL: <https://www.euractiv.com/section/eu-china/news/hamburg-port-terminal-takeover-divides-berlin-and-brussels>.

97. Rail.insider (2023). Відкрита аналітика. URL: <https://www.railinsider.com.ua/novyny-transportnogo-sektoru-ukrayiny/vidkryta-analytika>.

98. Robert-Cuendet, S. (2021). Unilateral and extraterritorial sanctions and international investment law. *Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 512 p.

99. Schreuer, C. H. (2007). Investment Protection and International Relations. *The Law of International Relations*. Vienna: Liber Amicorum Hanspeter Neuhold. P. 345-358.

100. Stehrer, R., Stöllinger, R., Hunya, G., Hanzl-Weiss, D., Holzner, M., Reiter, O. et al. (2020). How EU funds tackle economic divide in the European Union. *Study requested by the European Parliament's Committee on Budgets*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2020\)654525](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2020)654525).

101. Thompson, A., Tomer, B., & Haftel, Y.Z. (2019). Once Bitten, Twice Shy? Investment Disputes, State Sovereignty and Change in Treaty Design. *International Organization*. Vol. 73. No. 4. P. 859-880.

102. UNCTAD (2023). Data centre. URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>.

103. UNCTAD (2023). The evolution of FDI screening mechanisms. Investment Policy Monitor, Issue No. 25. URL:

<https://investmentpolicy.unctad.org/news/hub/1715/20230221-investment-policy-monitor-issue-no-25---the-evolution-of-fdi-screening-mechanisms>.

104. UNCTAD (2023). World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf.

105. UNCTAD (2023). World Investment Report. URL: [https://unctad.org/publications-search?f\[0\]=product%3A397](https://unctad.org/publications-search?f[0]=product%3A397).

106. Wagner, M. (2014). Regulatory Space in International Trade Law and International Investment Law. *University of Pennsylvania Journal of International Law*. No. 36, P. 1-87.

107. Zulfiu Alili, M., & N. Adnett (2018). Did FDI increase wage inequality in transition economies? *International Journal of Social Economics*. Vol. 45. No. 9. P. 1283-1304.

ДОДАТКИ

Підходи до визначення сутності міжнародного руху капіталу

Назва підходу	Представники	Визначення
Каузальний (сутність поняття розкривається через його причини)	Амеліна І.В., Попова Т.Л., Владимиров С.В. [2, с. 67]	Міжнародний рух капіталу – однобічне переміщення закордон певної вартості в товарній чи грошовій формі з метою отримання прибутку чи підприємницької вигоди
	Боярчук А.І., Огородник Р.П., Плющик І.А., Антофій Н.М., Федорова Н.Є. [33, с. 149]	
	Беренда С.В., Гончаренко Н.І., Непрядкіна Н.В. [32, с. 25]	Переміщення капіталу за кордон являє собою процес, який характеризується вилученням капіталу з національного обігу однієї країни і розміщенням його в різних формах у вигляді грошей або товарів у виробничий процес чи обіг іншої приймаючої країни з метою отримання доходу його власника.
	Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. [21, с. 171]	Міжнародний рух капіталу – це переміщення капіталу в грошовій або товарній формі з одних країн в інші з метою одержання його власниками прибутку, соціально-економічного ефекту чи інших дивідендів
Емпіричний (сутність поняття розкривається через його наслідки)	Козак Ю.Г. [17, с. 68]	Міжнародний рух капіталу – вилучення з обігу частини національного капіталу і включення його у виробничий процес або інший обіг в інших країнах
	Павленко І.І., Варяниченко О.В., Навроцька Н.А. [43, с. 106]	Міжнародна міграція капіталу – це трансграничне переміщення одного з найважливіших факторів виробництва, який є результатом історично сформованого або набутого нагромадження засобів в окремих країнах, що створює економічні передумови для більш ефективного виробництва товарів і послуг в інших країнах

Підходи до визначення сутності міжнародної інвестиційної діяльності

Назва підходу	Представники	Визначення
Суб'єктний (сутність поняття розкривається через його учасників)	Майорова Т.В. [23, с. 423]	Міжнародна інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій суб'єктів із вкладання інвестицій за кордон та іноземних інвестицій
	Матюшенко І.Ю. [25, с. 36-37]	Міжнародна інвестиційна діяльність – це сукупність дій її суб'єктів (інвесторів і учасників) щодо здійснення інвестицій за кордон та іноземних інвестицій з метою одержання прибутку, її суб'єктами-інвесторами є фізичні особи, корпорації, національні та міжнародні фінансові інституції, уряди країн, а суб'єктами-учасниками є фізичні та юридичні особи, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або доручень інвестора
	Мацука В.М., Ніколенко Т.І. [27, с. 16]	
	Погрішук Г.Б., Руденко В.В. [44, с. 112]	Міжнародна інвестиційна діяльність – це сукупність дій її суб'єктів (інвесторів і учасників) щодо здійснення інвестицій за кордон та іноземних інвестицій з метою одержання прибутку та отримання інших позитивних ефектів
Предметний (сутність поняття розкривається через його цілі)	Боярчук А.І., Огородник Р.П., Плющик І.А., Антофій Н.М., Федорова Н.Є. [33, с. 147]	Міжнародна інвестиційна діяльність спрямована на обслуговування вивозу капіталу в грошовій, фінансовій, товарній та інших формах із країн його базування
	Задоя А.О. [13, с. 9]	Міжнародна інвестиційна діяльність – це діяльність, що пов'язана з: експортом й імпортом капіталів, технологій, послуг, здійсненням разом з іншими державами проектів, створенням спільних підприємств, інтеграційними процесами у різних сферах
	Сазонець І. Л., Джусов О.А., Сазонець О.М. [56, с. 22]	
	Леонідов І.Л. [29, с. 65]	Суть міжнародної інвестиційної діяльності полягає у перенесенні за кордон процесу створення продукції

Сутність міжнародних економічних відносин у поглядах різних авторів

Автор	Визначення
Беренда С.В., Гончаренко Н.І., Непрядкіна Н.В. [32, с. 10]	Міжнародні економічні відносини – це система відносин, що виникають між суб'єктами з різних країн з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів, послуг, капіталів, ідей в умовах обмеженості ресурсів і міжнародного поділу праці в межах світового господарства
Бестужева С.В. [57, с. 6]	Міжнародні економічні відносини – це частина економічних відносин, що відображають господарські зв'язки між суб'єктами (окремими державами, регіональними об'єднаннями, юридичними та фізичними особами) у процесі міжнародної взаємодії (виробництва та обміну товарів, послуг, інших ресурсів)
Крисоватий А.І., Зварич Р.Є. [31, с. 11]	Міжнародні економічні відносини – це відносини, які виникають та існують між людьми з різних країн щодо виробництва, обміну і споживання товарів, послуг та ідей на основі міжнародного поділу праці, в умовах необмежених людських потреб і обмежених ресурсів
Ломачинська І.А. [30, с. 10]	Міжнародні економічні відносини – це система відносин, що виникають між суб'єктами з різних країн із приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, послуг, капіталу, технологій в умовах обмеженості ресурсів й міжнародного поділу праці в рамках світового господарства
Перова О.А., Тарасевич В.М. [29, с. 7]	Міжнародні економічні відносини виникають у зв'язку з виходом економічної діяльності за кордони держав і утворюються у процесі взаємодії економічних суб'єктів різних країн з приводу привласнення засобів і результатів виробництва, а також організації міжнародних відтворювальних процесів

**Динаміка випуску в основних цінах за видами економічної діяльності України
в 2017 – 2021 рр., млрд. грн**

Види економічної діяльності	Випуск у основних цінах у:					
	2017	2018	2019	2020	2021	сер. річн.
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	727	872	866	916	1 397	956
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	344	415	433	376	686	451
Переробна промисловість	1 805	2 060	2 143	2 124	2 823	2 191
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	284	368	404	403	605	413
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	37	44	53	59	69	53
Будівництво	326	428	571	642	802	554
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	832	958	1 058	1 167	1 512	1 106
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	420	503	583	594	669	554
Тимчасове розміщування й організація харчування	38	50	71	59	93	62
Інформація та телекомунікації	226	287	375	401	481	354
Фінансова та страхова діяльність	123	151	184	202	243	181
Операції з нерухомим майном	238	285	340	377	422	332
Професійна, наукова та технічна діяльність	172	225	288	283	319	257
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	71	97	124	119	134	109
Державне управління; обов'язкове соціальне страхування	237	296	353	393	433	342
Освіта	180	214	242	261	331	246
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	132	159	185	227	268	194
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	28	34	40	37	50	38
Надання інших видів послуг	36	46	60	55	72	54
Випуск в основних цінах	6 257	7 495	8 372	8 697	11 410	8 446

Джерело: складено автором на основі [10].

Динаміка випуску в основних цінах за видами економічної діяльності

Причорноморських регіонів у 2017 – 2021 рр., млрд. грн

Види економічної діяльності	Випуск у основних цінах у:					
	2017	2018	2019	2020	2021	сер. річн.
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	94	106	100	95	185	116
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1	1	1	2	3	2
Переробна промисловість	127	138	150	153	174	148
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	22	30	32	41	59	37
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	3	4	5	6	7	5
Будівництво	39	50	59	87	130	73
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	59	66	76	89	117	81
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	73	81	93	97	93	87
Тимчасове розміщування й організація харчування	5	7	8	7	11	8
Інформація та телекомунікації	11	13	17	19	24	17
Фінансова та страхова діяльність	7	8	11	16	18	12
Операції з нерухомим майном	23	29	34	37	43	34
Професійна, наукова та технічна діяльність	7	9	12	13	14	11
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	7	8	10	11	12	10
Державне управління; обов'язкове соціальне страхування	28	35	43	48	55	42
Освіта	20	24	27	29	36	27
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	14	16	18	23	23	19
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2	3	3	3	4	3
Надання інших видів послуг	4	5	6	6	8	6
Випуск в основних цінах	545	633	707	781	1 018	737

Джерело: складено автором на основі [10].

PESTEL-аналіз чинників міжнародного інвестиційного співробітництва**Причорноморських регіонів**

Опис чинників	Вплив чиннику	Оцінка експертів				Середня оцінка	Оцінка з урахуванням впливу чинника
		1	2	3	4		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1. ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ							
1.1.Імовірність та тривалість ведення бойових дій, ракетних обстрілів і тимчасової часткової окупації	3	5	5	4	5	4,75	0,75
1.2.Прогрес у євроінтеграційному процесі	3	3	3	5	4	3,75	0,75
1.3.Ступінь демонополізації та деолігархізації регіональної економіки	2	3	2	3	3	2,75	0,50
1.4.Рівень та суспільне сприйняття корупції	2	3	3	3	2	2,75	0,50
1.5.Рівень децентралізації публічної влади та економічної автономії місцевого самоврядування	2	4	3	3	4	3,50	0,50
2. ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ							
2.1.Інтенсивність реального економічного зростання	3	2	3	3	3	2,75	0,75
2.2.Інфляційна та курсова динаміка	3	4	5	5	4	4,50	0,75
2.3.Доступність чорноморських портів для міжнародної торгівлі	2	3	4	4	4	3,75	0,50
2.4.Спроможність та динаміка місцевих бюджетів	1	3	3	4	3	3,25	0,25
2.5.Рівень та темп зростання реальної заробітної плати	1	3	2	2	3	2,50	0,25
3. СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ							
3.1.Динаміка чисельності та статевовікова структура економічно активного населення	2	2	1	2	2	1,75	0,50
3.2.Рівень зайнятості та життя населення	2	3	4	4	3	3,50	0,50
3.3.Етнокультурне та релігійне співіснування	1	3	3	5	3	3,50	0,25
3.4.Ступінь забезпеченості житлом і основними соціально-побутовими благами	1	3	4	4	4	3,75	0,25
3.5.Динаміка розвитку медичної, освітньої та культурно-розважальної інфраструктури	1	4	4	3	3	3,50	0,25

(продовження додатка Е)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
4. ТЕХНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ							
4.1.Ступінь відповідності та готовності переходу на технологічні стандарти та регламенти ЄС	3	1	3	4	3	2,75	0,75
4.2.Площа покриття, якість та стійкість мобільного зв'язку та Інтернету	2	4	4	5	5	4,50	0,50
4.3.Рівень фізичного та морального зносу шляхів сполучення та електромереж	2	3	2	4	3	3,00	0,50
4.4.Рівень енергоефективності, автономності та запасу міцності вузлів генерації, водо-, тепло- та газопостачання	2	5	4	4	3	4,00	0,50
4.5.Ефективність інституцій з трансферу знань та технологій	1	1	2	2	1	1,50	0,25
5. ПРАВОВІ ЧИННИКИ							
5.1.Законодавчий динамізм і сталість гарантій інвесторам	2	4	5	5	4	4,50	0,50
5.2.Інтенсивність та ступінь адаптації до правових стандартів ЄС	3	3	4	3	3	3,25	0,75
5.3.Сприятливість податково-митного режиму	3	5	5	5	4	4,75	0,75
5.4.Ступінь бюрократизації дозвільних, ліцензійних та звітних процедур	3	3	3	4	3	3,25	0,75
5.5.Рівень незалежності судових і антикорупційних органів	2	4	2	3	4	3,25	0,50
6. ЕКОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ							
6.1.Ступінь мінного забруднення суходолу та морських шляхів	2	5	4	4	4	4,25	0,50
6.2.Запаси біологічних ресурсів Чорного моря та континентальних територій	2	3	2	3	4	3,00	0,50
6.3.Рівень охоплення та технічний стан мереж іригації, водопостачання та водовідведення	2	4	3	3	4	3,50	0,50
6.4.Рівень захоронення твердих побутових відходів і культура поводження з відходами	2	2	3	3	4	3,00	0,50
6.5.Характер використання та рівень родючості ґрунтів	2	4	2	5	4	3,75	0,50
ЗАГАЛЬНИЙ ПІДСУМОК:	62	–	–	–	–	103	–

Джерело: складено автором.

Найбільші іноземні інвестори Причорноморських регіонів України

Назва	Країна походження капіталу	Локація основної діяльності	Інвестиції, млн. дол. США	Галузь
Група морських терміналів «TIC»	Монако	м. Южне (Одеська обл.)	550	логістика
ТОВ «Овід Вінд II», ТОВ «Овід Вінд III», ТОВ «Овід Енержі»	Німеччина	Овідіопольська ТГ (Одеська обл.)	360	енергетика
ТОВ «Дельта Вілмар Україна»	Сінгапур	м. Южне (Одеська обл.)	270	переробна промисловість, логістика
ТОВ «ОЛСІДЗ Блек Сі»	Люксембург	м. Южне (Одеська обл.)	200	переробна промисловість, логістика
Компанія «Bunge»	Швейцарія	м. Миколаїв	180	логістика
ТОВ «М. В. Карго»	Нідерланди	м. Южне (Одеська обл.)	150	логістика
«VR Capital Elementum Energy»	Велика Британія	Старокозацька ТГ (Одеська обл.)	135	енергетика
ДП «КТО»	Німеччина	м. Одеса	120	логістика
ТОВ «Бруклін-Київ»	Велика Британія	м. Одеса	113	логістика
ТОВ «Южне Енерджі»	Гонконг	м. Южне (Одеська обл.)	90	енергетика
Група компаній «РИСОЛ С.А.»	Швейцарія	м. Чорноморськ (Одеська обл.)	82	переробна промисловість, логістика
ТОВ «Олімпекс Купе Інтернейшнл»	Кіпр	м. Одеса	80	логістика
ТОВ «УКРАТЛАНТІК»	Франція	м. Одеса	40	приладобудування
ТОВ «Цемент»	Нідерланди	м. Одеса	15	будівельні матеріали
СП «Вітмарк-Україна»	Кіпр	м. Одеса	5	переробна промисловість
ТОВ «Пуратос Україна»	Бельгія	м. Одеса	н/д	переробна промисловість
ТОВ «Арциз – Солар»	Польща, Кіпр	Арцизька ТГ (Одеська обл.)	н/д	енергетика
ПрАТ «Миколаївський комбінат хлібопродуктів»	Корея	м. Миколаїв	н/д	логістика
COFCO Agri	Китай	м. Миколаїв	н/д	логістика
ТОВ «Евері»	Швейцарія	м. Миколаїв	н/д	логістика
ТОВ «Сандора»	США	м. Миколаїв	н/д	переробна промисловість

Джерело: складено автором на основі [40; 45].

**Індикатори присутності російського капіталу в економіці Причорноморських
регіонів України в 2010 – 2018 рр., млн. дол. США**

Територіальне утворення	Загальні активи компаній з російським капіталом		Оборот компаній з російським капіталом	
	2010	2018	2010	2018
Одеська	135,8	197,8	452,2	1 895,2
Миколаївська	364,8	271,0	677,2	433,8
Херсонська	121,0	246,0	139,5	147,9
Причорноморські регіони разом	621,6	714,8	1 268,9	2 476,9
Україна	8 435,8	8 590,0	11 853,8	8 659,1

Джерело: складено автором на основі [28, с. 54-55].

Вихідні дані до кореляційного аналізу ВРП, млн. дол. США

Рік		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ВРП	Од.	2 025	2 399	3 201	4 051	4 930	6 558	8 922	6 244	6 789	7 719
	Мик.	883	1 001	1 492	1 864	2 352	2 924	3 685	2 610	3 031	3 468
	Херс.	613	712	978	1 262	1 498	1 789	2 501	1 725	1 972	2 315
	Разом	3 521	4 112	5 671	7 178	8 780	11 271	15 108	10 578	11 793	13 502
Випуск сільгосп.	Од.	517	486	786	818	917	796	1 280	809	1 090	1 369
	Мик.	341	325	522	540	616	543	987	674	893	1 167
	Херс.	367	327	517	617	658	694	1 160	790	987	1 296
	Разом	1 225	1 138	1 825	1 975	2 190	2 033	3 427	2 272	2 970	3 832
Випуск перер. пром.	Од.	1 441	1 772	2 044	2 634	2 590	3 475	5 645	3 605	4 080	3 763
	Мик.	825	971	1 302	1 583	1 909	2 373	2 746	1 823	2 331	2 626
	Херс.	609	703	825	885	818	1 049	1 341	947	1 041	1 198
	Разом	2 876	3 447	4 170	5 102	5 316	6 897	9 732	6 374	7 451	7 587
Випуск буд-ва	Од.	260	318	548	689	936	1 220	1 331	588	657	895
	Мик.	90	119	187	224	307	375	394	205	298	272
	Херс.	39	56	74	96	139	205	286	95	127	151
	Разом	390	493	810	1 009	1 381	1 800	2 012	888	1 081	1 318
Випуск внутр. торгівлі	Од.	308	380	503	651	868	1 230	1 727	1 318	1 445	1 811
	Мик.	160	204	296	408	523	685	826	696	733	805
	Херс.	121	153	192	275	349	412	589	408	481	517
	Разом	589	736	991	1 334	1 740	2 327	3 143	2 422	2 659	3 134
Випуск тр-ту та лог-ки	Од.	1 114	1 373	1 515	1 944	2 155	2 617	3 247	2 772	2 782	3 401
	Мик.	200	212	296	389	466	598	748	598	701	845
	Херс.	103	154	180	229	269	340	467	332	333	389
	Разом	1 417	1 739	1 991	2 562	2 890	3 555	4 462	3 702	3 816	4 635
Рік		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ВРП	Од.	8 102	8 728	6 304	4 567	4 689	5 617	6 368	7 628	8 170	9 956
	Мик.	3 655	4 007	2 979	2 206	2 263	2 606	2 938	3 576	3 585	4 550
	Херс.	2 422	2 598	1 956	1 475	1 516	1 798	2 028	2 397	2 540	3 232
	Разом	14 179	15 333	11 239	8 248	8 468	10 020	11 334	13 601	14 295	17 738
Випуск сільгосп.	Од.	1 226	1 733	1 379	1 159	1 283	1 370	1 490	1 343	974	2 450
	Мик.	1 080	1 461	1 147	984	1 024	1 002	1 135	1 205	1 102	2 156
	Херс.	1 156	1 431	1 252	1 143	1 109	1 180	1 261	1 323	1 433	2 165
	Разом	3 462	4 625	3 778	3 286	3 416	3 552	3 885	3 871	3 509	6 771
Випуск перер. пром.	Од.	3 672	3 436	2 419	2 058	2 125	2 342	2 532	2 928	2 839	3 113
	Мик.	2 814	2 640	1 745	1 191	1 274	1 530	1 609	1 895	1 800	2 029
	Херс.	1 205	1 278	888	623	755	886	922	967	1 022	1 245
	Разом	7 691	7 355	5 051	3 871	4 154	4 757	5 063	5 789	5 660	6 386
Випуск буд-ва	Од.	1 451	1 641	1 062	623	812	1 190	1 540	1 798	2 820	4 305
	Мик.	316	232	166	167	170	188	192	336	254	317
	Херс.	126	143	83	49	55	82	94	152	160	153
	Разом	1 893	2 016	1 312	839	1 037	1 460	1 826	2 286	3 234	4 775
Випуск внутр. торгівлі	Од.	2 009	2 182	1 514	999	1 032	1 315	1 404	1 656	2 078	2 706
	Мик.	807	870	700	491	455	548	631	782	744	899
	Херс.	525	532	407	284	276	352	409	492	477	692
	Разом	3 340	3 584	2 621	1 774	1 763	2 214	2 444	2 930	3 299	4 297
Випуск тр-ту та лог-ки	Од.	2 842	2 918	2 015	1 732	1 788	2 117	2 223	2 766	2 834	2 649
	Мик.	711	749	507	469	412	452	503	595	571	590
	Херс.	316	313	202	169	173	168	236	249	185	182
	Разом	3 868	3 979	2 725	2 370	2 373	2 737	2 962	3 609	3 590	3 422

Джерело: складено автором на основі [10].

Вихідні дані до кореляційного аналізу залишків ПІІ (капітал)

Рік		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Залишки ПІІ (капітал), млн. дол. США	Од.	291	380	518	599	719	881	970	1 042	1 107	1 221
	Мик.	64	175	76	124	113	137	162	163	165	152
	Херс.	55	65	93	109	128	174	193	180	186	189
	Разом	411	619	687	832	959	1 192	1 325	1 384	1 458	1 561
Експорт товарів, млн. дол. США	Од.	980	1 048	1 054	1 019	767	1 101	2 315	1 445	1 684	1 541
	Мик.	541	544	653	878	1 060	1 103	1 650	1 532	1 597	1 654
	Херс.	167	149	223	235	246	326	400	351	350	339
	Разом	1 688	1 741	1 930	2 132	2 073	2 530	4 365	3 329	3 632	3 535
Імпорт товарів, млн. дол. США	Од.	775	997	934	1 575	1 985	2 544	4 763	2 601	3 520	3 145
	Мик.	258	267	327	470	456	534	917	788	866	1 041
	Херс.	44	85	78	100	151	189	306	125	161	239
	Разом	1 076	1 349	1 339	2 145	2 592	3 267	5 985	3 513	4 548	4 425
Середньомісячна заробітна плата, дол. США	Од.	71	85	106	150	191	243	310	229	258	300
	Мик.	75	88	106	145	189	238	308	232	267	307
	Херс.	54	67	85	122	158	201	261	190	218	247
	Сер.	67	80	99	139	180	227	293	217	248	285
Рік		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Залишки ПІІ (капітал), млн. дол. США	Од.	1 629	1 672	1 423	1 005	1 233	1 236	1 161	1 330	1 117	1 201
	Мик.	245	283	229	254	248	237	251	266	355	568
	Херс.	252	275	208	200	173	189	172	191	159	231
	Разом	2 125	2 230	1 860	1 459	1 654	1 662	1 585	1 786	1 631	2 000
Експорт товарів, млн. дол. США	Од.	1 785	1 628	1 780	1 727	1 520	1 814	1 668	1 384	1 360	1 698
	Мик.	2 371	2 174	1 837	1 603	1 666	1 901	2 113	2 153	2 249	3 457
	Херс.	328	369	360	238	247	289	270	268	281	413
	Разом	4 484	4 172	3 978	3 569	3 433	4 004	4 051	3 805	3 890	5 568
Імпорт товарів, млн. дол. США	Од.	4 305	3 439	2 079	967	1 231	1 428	1 547	1 881	2 184	2 311
	Мик.	896	928	631	575	686	782	740	988	790	1 194
	Херс.	207	275	186	141	166	201	328	407	327	267
	Разом	5 407	4 641	2 896	1 683	2 083	2 411	2 615	3 277	3 301	3 772
Середньомісячна заробітна плата, дол. США	Од.	338	369	263	178	188	246	295	358	383	452
	Мик.	353	387	281	182	191	252	300	386	423	506
	Херс.	284	308	220	143	158	220	259	317	347	418
	Сер.	325	355	255	168	179	239	285	353	385	458

Джерело: складено автором на основі [10; 39].

Регресійні рівняння впливу ПІІ (інструменти участі в капіталі) на вибрані індикатори економічного розвитку Причорноморських регіонів України в 2002 – 2021 рр.

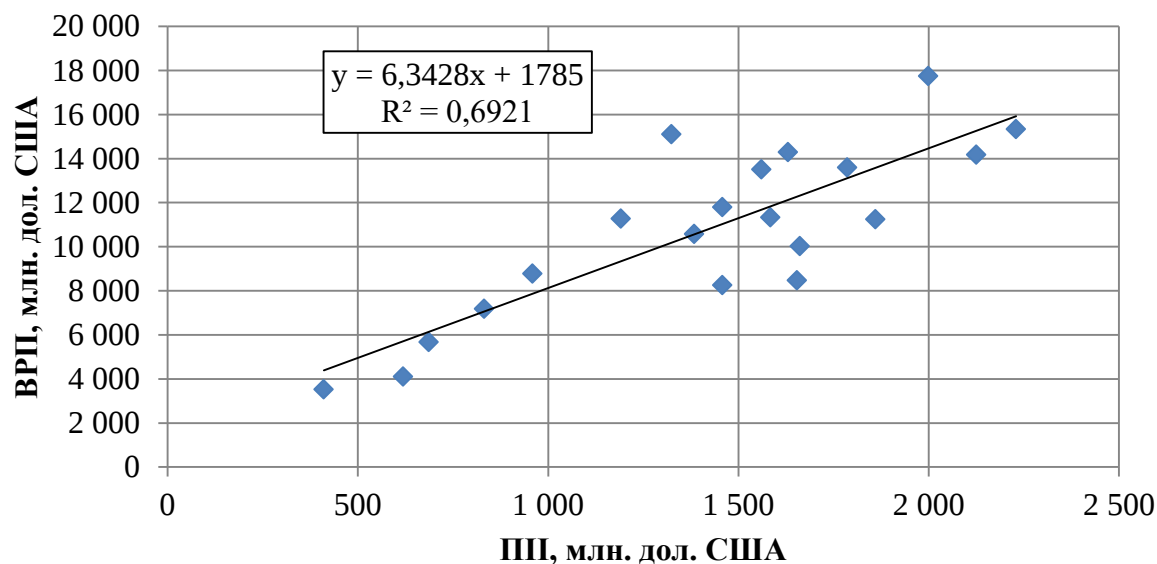

Рис. Л.1. Вплив ПІІ на ВПР

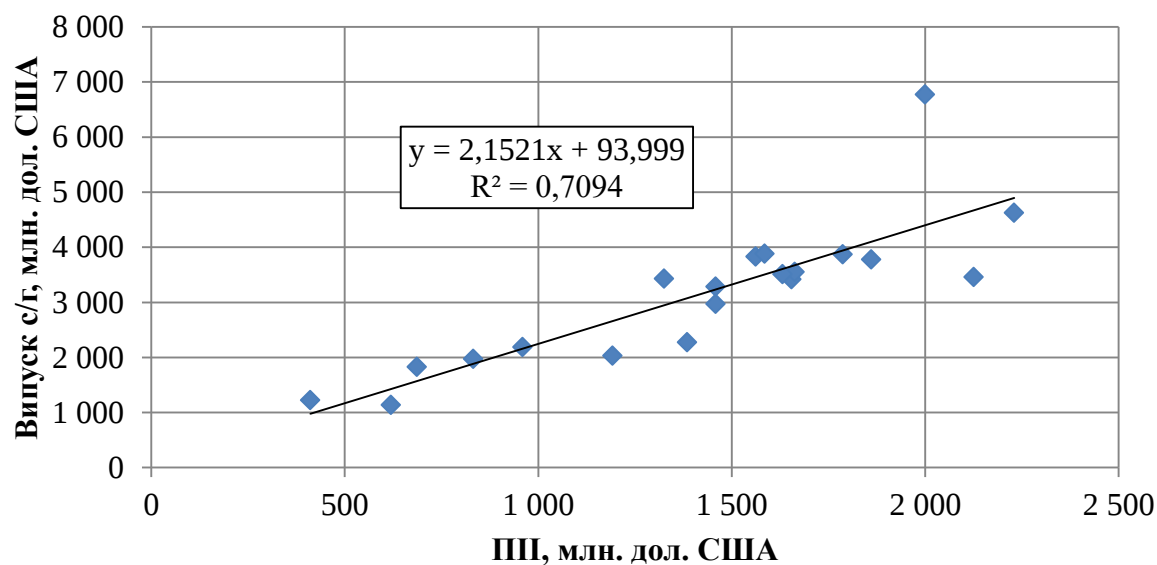
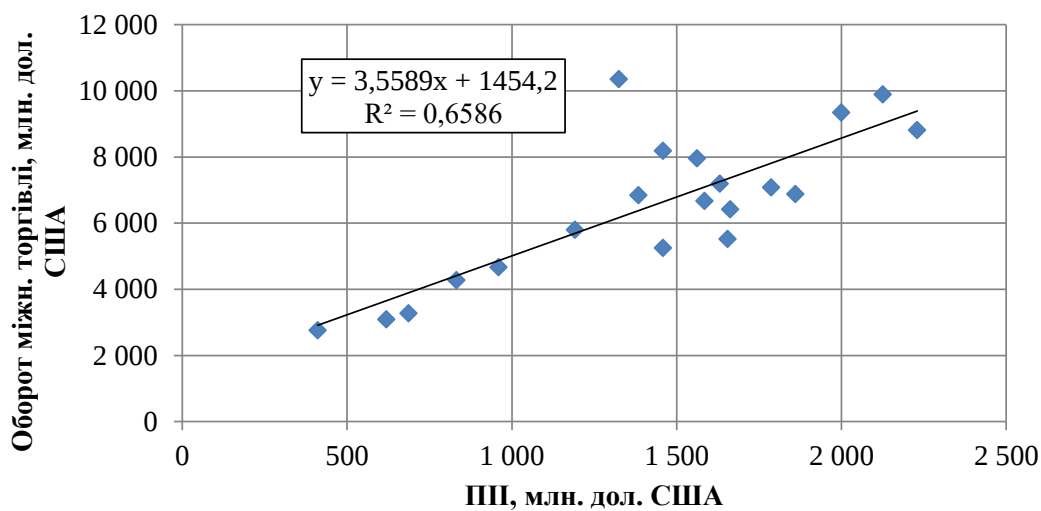
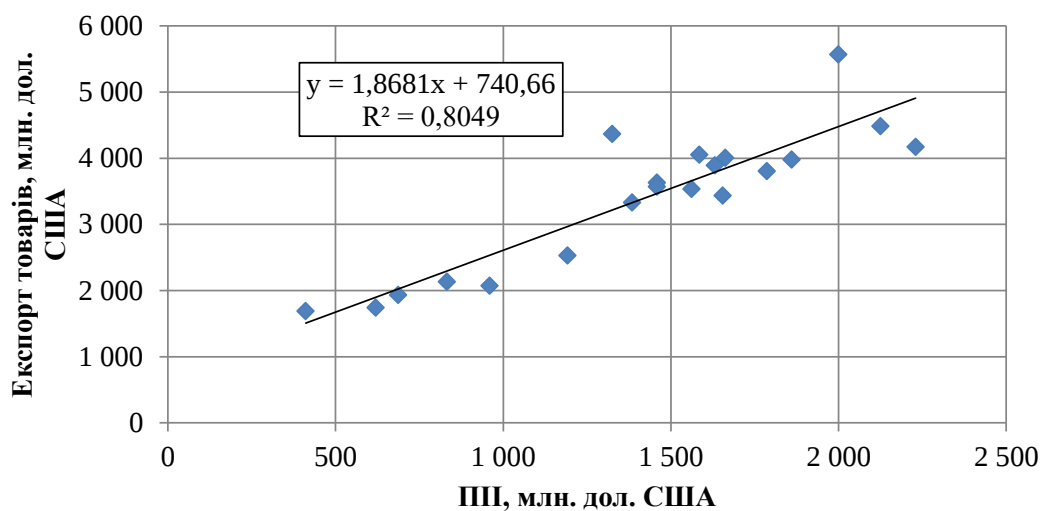
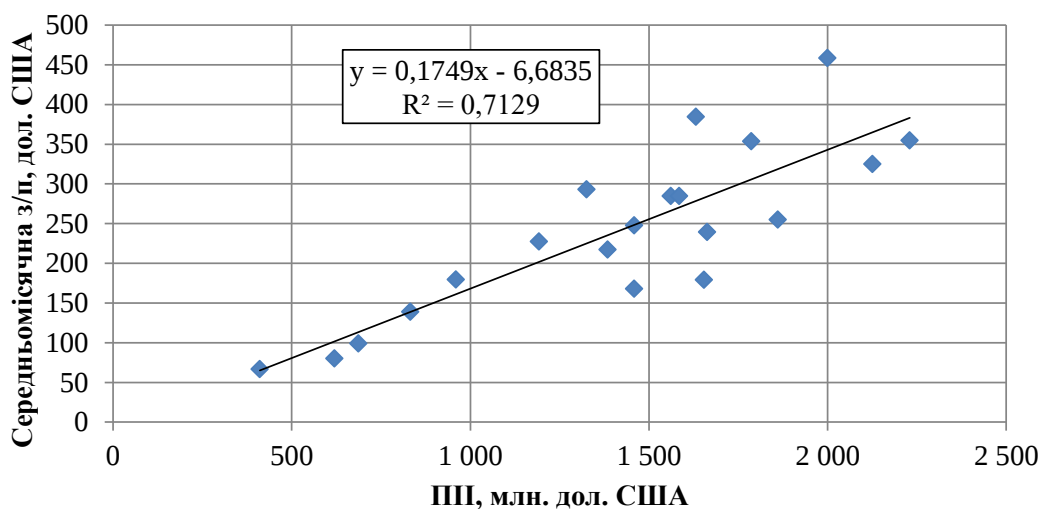

Рис. Л.2. Вплив ПІІ на випуск сільського господарства

(продовження додатка Л)

Рис. Л.3. Вплив ППІ на оборот міжнародної торгівлі**Рис. Л.4. Вплив ППІ на експорт товарів****Рис. Л.5. Вплив ППІ на середньомісячну заробітну плату**